

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
ORTADOĞU VE İSLAM ÜLKELERİ ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
ORTADOĞU EKONOMİ POLİTİĞİ BİLİM DALI

2000-2022 Arası ÇİN'İN KÖRFEZ ÜLKELERİNDEKİ ENERJİ
EKONOMİ POLİTİĞİ

Yüksek Lisans Tezi

Saliha Fisun ERDEN

İSTANBUL, 2025

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
ORTADOĞU VE İSLAM ÜLKELERİ ARAŞTIRMALARI ENSTİTÜSÜ
ORTADOĞU EKONOMİ POLİTİĞİ BİLİM DALI

**2000-2022 Arası ÇİN'İN KÖRFEZ ÜLKELERİNDEKİ ENERJİ
EKONOMİ POLİTİĞİ**

Yüksek Lisans Tezi

Saliha Fisun ERDEN

Danışman: Prof. Dr. Emel PARLAR DAL

İSTANBUL, 2025

2000-2022 ARASI ÇİN'İN KÖRFEZ ÜLKELERİNDEKİ ENERJİ EKONOMİ POLİTİĞİ

(CHINA'S POLITICAL ECONOMY OF ENERGY BETWEEN 2000-2022 IN THE GULF)

ÖZET

Çin, kadim devlet geleneğini sürdürerek modern çağda da varlığını güçlendirmiştir. 20. yüzyılın sonlarında uygulamaya koyduğu dışa açılım politikası ile içte otoriter bir yönetim anlayışını sürdürürken, dış politikada liberal ekonomik stratejiler benimsemiştir. Komünist Parti liderliğinde şekillenen bu yapı, literatürde “otoriter kapitalizm” olarak tanımlanmaktadır. Çin, “modern ekonomik kalkınma” stratejisi doğrultusunda sanayileşme, dış ticaretin genişlemesi, yabancı yatırımların artması ve yeni pazar oluşturma çalışmaları ile küresel ekonomide önemli bir aktör haline gelmiştir. Bu süreçte Çin, dünyanın en büyük ikinci ekonomisi ve satın alma gücü paritesine göre birinci sıradaki ekonomi olmuştur. Artan üretim ve sanayileşme faaliyetleri Çin'in enerji ihtiyacını ciddi biçimde artırmış ve ülkeyi enerjide dışa bağımlı hale getirmiştir. Bu bağımlılığı yönetmek ve küresel ticaret ağlarını güçlendirmek amacıyla Çin, İpek Yolu Girişimi kapsamında Asya, Avrupa, Afrika ve Ortadoğu'da çok sayıda ekonomik ve diplomatik anlaşma imzalamıştır. İpek Yolu projesi çerçevesinde geliştirilen "kazan-kazan" politikası ile Çin, küresel ve bölgesel düzeyde etkinliğini artırmıştır. Özellikle Körfez bölgesinde enerji temininde kritik bir aktör olan Çin, Katar ile yaptığı enerji anlaşmaları yoluyla enerji güvenliğini pekiştirmiştir. Bu çalışmada, Çin'in 2000'ler sonrası küresel ve bölgesel etkileri, ekonomi politikası, enerji stratejileri ve Katar ile ilişkileri kapsamlı şekilde analiz edilecektir.

Anahtar Kelime: Çin Ekonomi Politikası, Çin'in Enerji Politikası, Körfezdeki Enerji İlişkileri, Katar

CHINA'S POLITICAL ECONOMY OF ENERGY BETWEEN 2000-2022 IN THE GULF

SUMMARY

China has maintained its existence by preserving its ancient state tradition and has strengthened its position in the modern era. In the late 20th century, it adopted an external opening policy, maintaining an authoritarian governance structure domestically while embracing liberal economic strategies internationally. This structure, shaped under the leadership of the Communist Party, is defined in the literature as “authoritarian capitalism.” Following the “modern economic development” strategy, China has become a major actor in the global economy through industrialization, the expansion of foreign trade, the increase of foreign investments, and market creation efforts. During this process, China has emerged as the world's second-largest economy and, in terms of purchasing power parity, the largest. The rapid growth in production and industrial activities has significantly increased China's energy needs, rendering the country dependent on external energy sources. To manage this dependency and strengthen its global trade networks, China launched the Belt and Road Initiative, signing numerous economic and diplomatic agreements across Asia, Europe, Africa, and the Middle East. Through the "win-win" policy developed within the scope of the Belt and Road Initiative, China has expanded its influence on both global and regional scales. Particularly in the Gulf region, China has become a critical actor in securing energy supplies, solidifying its energy security through agreements with Qatar. This study aims to comprehensively analyze China's global and regional influence after the 2000s, its political economy, energy strategies, and its relations with Qatar.

Keywords: China's Political Economy, China's Energy Policy, Energy Relations In The Gulf, Qatar

İçindekiler

Giriş	1
1.Çin'in Körfezdeki Politik Ekonomisi	19
1.1 Belirleyici Faktörler	21
1.2 Ekonomik İlişkiler	30
1.3 İkili İlişkiler	38
1.4 Enerji Sektörü	44
1.5 Savunma	47
1.6 Alt Yapı ve Teknoloji	48
1.7 Çin'in Körfezdeki Jeopolitik etkisi, Rolü	50
2. Enerji Faktörü ile Çin Körfez İlişkiler, Çin Yükselen Gücü	53
2.1 Çin'in Enerji ihtiyacı	57
2.2 Körfezdeki Enerji Sektöründe Çin'in Enerji Politikaları	65
2.3 Çin'in Körfezdeki Enerji Stratejileri	68
3.Çin-Katar Enerji İlişkileri	74
3.1 Diplomatik	78
3.2 Ekonomik, Kalkınma ilişkileri 2000'den itibaren Bağımlılık İlişkisi mi, Zorunlu İlişki mi?	83
Sonuç	88
Kaynakça	91

ÖNSÖZ

Uzun bir aradan sonra yüksek lisans tezimi tamamlamak hevesini canlandırmam pek de kolay olmayan bir süreç oldu. Tez çalışmama ara verdiğim süre içinde Ortadoğu bölgesinin enerji kaynaklarının ve buna bağlı olarak bölgedeki ekonomik ittifakların değişen ve dönüşen yapılarının sebep olduğu değişiklikler ilgi alanım içinde olmuştur. Yükselen güç olarak global dünya ekonomisi içinde Çin Halk Cumhuriyeti'nin bölgedeki enerji ihtiyacı ve yatırım amaçlı etkin varlığı da ilerleyen zaman içinde dikkatleri üzerine çekmeye devam etmekteydi. Ortadoğu ve Çin, kadim felsefeleri bağrında taşıyan ve bunları ticari ilişkilerle birbirlerine aktaran kültürler olarak ilgimi çekti ve akademik çalışma gayretimi yeniden canlandırdı.

Bu cesareti göstermemi sağlayan, yorulduğumda yanımda olan, elimden tutan, yol gösteren, dinleyen, heveslendiren hocalarım, dostlarım ve evlatlarım oldu. Yaşantım boyunca tanış olduğum tüm karşılaşmalarında beni etkileyen kıymetli insanların hepsine ayrı ayrı teşekkürler ederim.

Özellikle, hayat yolculuğumda daima iyiye, güzele ve doğruluğa olan inancımın örneği anneme ve babama,

Tezimi tamamlamak için yola çıkma niyetimden bahsettiğimde beni yüreklendiren ve bir akademisyen olarak çalışkanlığından ve başarılarından etkilendiğim hocam Prof. Dr. Emel Parlar Dal'a,

Felsefe çalışmalarımızın yoğunluğuna rağmen tezimin güncel rolünü ve bölgemize etkileri ile ilgili düşüncelerimi dikkatle dinleyen ve fikirlerini paylaşan felsefe hocam Em. Büyükelçi Prof.Dr. Kenan Gürsoy'a

Başladığım hiçbir çalışmayı yarım bırakmadığımı sık sık hatırlatarak çalışmam sırasında her an yanımda ve yardımcı olan teyzesi olmakla onur duyduğum Birsen Baran Şener'e,

Yaptığım çalışmayı uzaktan dikkatle yorum yapmadan izleyen torunlarım; Murat İlhan ve Erdem Şener'e,

Yorulmanı istemem ama senin için önemli işe başarısın diyerek gönlümü okşayan ve cesaretimi artıran kızım Ayşe E. İlhan'a, sevgi ve saygılarımla en derin şükranlarımı sunarım.

Saliha Fisun ERDEN

Kısaltmalar

GSYİH Gayri Safi Yurtiçi Hasıla

MIC Made in China 2025

ABD Amerika Birleşik Devletleri

DTÖ Dünya Ticaret Örgütü

ASEAN Güney Asya Ülkeleri Topluluğu

STA Serbest Ticaret Anlaşması

BM Birleşmiş Milletler Örgütü

IMF Uluslararası Para Fonu

G20 Yirmiler Grubu

BRICS Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika

MIKTA Mexico, Indonesia, South Korea, Turkey, Australia

ASEAN Güneydoğu Asya Enerji İş Birliği

ŞİÖ Shanghai Cooperation Organization

ASDB Asya Kalkınma Bankası

FOCAC Çin-Afrika İş birliği Formu

APEC Asya Pasifik İşbirliği

NATO Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü

BRI Kuşak ve Yol Girişimi

MENA İpek Yolu Projesi ile Ortadoğu ve Kuzey Afrika Ülkeleri

AIIB Asya Altyapı Yatırım Bankası

WB Dünya Bankası,

OECD Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Teşkilatı

OPEC Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü

IEA Uluslararası Enerji Ajansı

GCC Körfez İşbirliği Konseyi

CASF Arap-Çin İşbirliği Forum
SREB Kuşak Ve Yol Girişimi Kara Temelli Ekonomik Koridor
MSR Deniz Temelli Koridor
BAE Birleşik Arap Emirlikleri
FTA Serbest Ticaret Anlaşması
JAFZA Jebel Ali Serbest Bölgesi
KYG Kuşak Yol Girişimi
LNG Sıvılaştırılmış Doğalgaz
GFDC Şangay Yeşil Finans ve Kalkınma Merkezi
DMCC Dubai Çoklu Emtia Merkezi
CCPIT Çin Uluslararası Ticareti Teşvik Konseyi
CPEC Çin-Pakistan Ekonomik Koridoru
PLA Çin Halk Kurtuluş Ordusu
CNPC China National Petroleum Corporation
SCCT Mısır ile Süveyş Kanalı Konteyner Terminali
TEDA Süveyş Ekonomi ve Sanayi Bölgesi
OBOR Bir Kuşak Bir Yol
CAGR Bileşik Büyüme Oranı

Tablolar Listesi

Tablo 1 : Xi Jinping Küresel Diplomasisinin Özet Tablosu

Tablo 2 CASF Kuruluş Zaman Çizelgesi

Tablo 3 : Çin'in Ortak Kalınma Hedefli Büyük Stratejisi

Tablo 4 : Çin-Arap Devletlerinin Kalkınma Stratejileri Çerçevesindeki SDS Yolları ve Örnekleri

Tablo 5: Çin'in İkili İlişkileri

Tablo 6: Küresel Enerji İthalat Sıralaması 2000-2022

Haritalar

Harita 1 : Çin'in Kuşak Yol Girişimindeki Güzergahları

Grafikler

Grafik 1:2000-2021'de Çin ve Körfez Ülkeleri Arasındaki İkili Ticaret

Grafik 2: Toplam İthalat İhracat

Grafik 3: Çin'in 2022 Ham Petrol İthalatı

Grafik 4: Çin'in Ham Petrol İthalatı 2011-2022

Grafik 5: Çin'in Enerji Arzının Evrimi 2000-2022

Grafik 6: 2000-2020 Çin'in Toplam Nihai Enerji Tüketimi

Grafik 7:2000-2020 Çin'deki Yerel Enerji Üretimi

Grafik 8: Çin'in Enerji Ticareti 2000-2022

Grafik 9 : Çin'in Elektrik Üretimi 2000-2022

Grafik 10: 2000 ve 2022'te Çin'e Ham Petrol Tedarik Eden Başlıca Tedarikçiler

Şekiller

Şekil 1: Çin-Katar İlişkileri Özet Bilgi

Şekil 2: Çin-Katar Ticaret Hacmi

Şekil 3: Çin-Katar Ekonomik Görünümleri

GİRİŞ

Araştırmanın Arka Planı

21.yüzyılda bütün dünyanın ilgisini üstüne çeken Çin'in ekonomik ve siyasi yükselişi serüveni ve bu doğrultuda yaptığı yatırımları ve projelerini politik ekonomi çerçevesinde değerlendirmenin küresel ve bölgesel etkilerini bu etkilerin enerji ve enerji güvenliği ile giderek artan etkisinin anlamı, önemle ortaya çıkmıştır. Çin yükselen güç olarak, ekonomisini güçlendirmiş stratejik anlamda da gücünü genişleterek dünya için önemli bir aktör haline dönüşmüştür. 2001'de Dünya Ticaret Örgütü üyeliği ile küresel ticaretine hız kazandırmış, birçok alanda yatırım yaparken askeri harcamalarında da artışı dikkat çekici olmuş, 2008 küresel ekonomik krizden hiç etkilenmeyerek ABD'nin en büyük dış alacaklısı ve dünyanın en büyük ikinci ekonomisi haline dönüşmüştür. ABD Çin'in bu yükselişini yavaşlatmak amacıyla "Asya'ya Dönüş" politikasıyla harekete geçmiş Asya Pasifikten yararlanmayı amaçlamıştır. Çin 5000 yıllık kadim kültürünü farklı bir yapıya taşımış, Jinping döneminde içte bu geleneksel yapıdan beslenirken, dış politikada farklı bir politika uygulamıştır. (DOĞAN, 2023)

Çin'in 20. Yüzyılda başlayan serüvenini 21. Yüzyıla daha büyük yatırımlara taşırken bölgesel anlamda da Güney-Güney iş birliği ile diğer Güney ülkelerinin yükselişine de bir örnek teşkil etmektedir. Bu bağlamda bölgesel etkileri ile de küresel büyük bir etkiye dönüşmüştür. Uyguladığı politik ekonomi stratejisi Çin'in ikili anlaşmalarla da küresel etki yarattığı sonuçlar pratikte görülmektedir. Küresel aktör olma yolunda kurduğu ikili ve çok yönlü ilişkilerle bağlarını güçlendirmekte, dünyaya sömürgeye dayalı bir ilişki kurmadığını "kazan-kazan" politikası ile hareket ettiğini göstermeye çalışmaktadır. Çin'in "Barış içinde yaşamının beş ilkesi" başlığı ile deklare ettiği; Egemenlik ve toprak bütünlüğüne saygı, birbirinin iç işlerine karışmama ve saldırmama, barış içinde bir arada yaşama ilkesi ile eşitlik ve karşılıklı yarar ilkeleridir. Bu ilkeler doğrultusunda kapsayıcı küresel politikalar izlemeyi hedeflemiştir. Çin'in özellikle 2000'li yıllardan sonra küresel politikasını, her yerde ve her yere aynı mesafede kalıp, büyük güçlerin karar verme noktasına etkisini hissettirmek ve bu doğrultuda teoride ve pratikte uygulamaya geçerek sonuç alma şekli olarak değerlendirilebiliriz

Çin, 1978 'de ekonomik büyüme ve kalkınma hedefli dışa açılım politikası, ekonomideki büyük reform hareketi ile GSYİH büyümesini ortalama yıllık bazda %9 üzeri büyüme gerçekleştirdi. Çin'in keskin yükselişi ve 2008 küresel krizindeki kendi iç ekonomisini düzenleme tavrı günümüzde hem politik hem de akademik olarak tartışılmaya devam

etmektedir. Çin'in bu krizi hafif atlatmasındaki etkenin yerli üretim ile teknolojik yeterliliği birleştirerek üretimdeki girdi miktarını azaltmasıdır. "Made in China 2025" (MIC) hareketle 10 yıllık akıllı üretim referansı 2014'te başlattığı planı, en gelişmiş ve en rekabetçi ekonomisini inşa etmek adına Çin iddialı bir üretim merkezine dönüştürmeyi hedeflemektedir. Çin sürdürülebilir kalkınması için araştırma ve geliştirmenin önemli unsur olarak görmektedir.

Çin güçlü bir yerli üretim süreci ile üretimi arttırarak ucuz işgücünün önüne geçmeyi de planlamaktadır. Teknolojik yenilik ile akıllı üretime ile kaliteye odaklanarak yatırım, makine öğrenimi gibi alanlara odaklanmaktadır. Almanya'nın "Endüstri 4.0"ından etkilenerek ekonomide ve üretimde Japon ve Alman yaklaşımları ile yenilik ve gelişim göstermeyi hedeflemiştir. Almanya ile 2013' de on yıllık bir iş birliği yapmıştır. MIC; Pazar, girişimi stratejisi ve beceri olmak üzere dört temel faktörü amaçlamıştır.

Çin, MIC ile dışa bağımlılığını sona erdirmek için endüstriyel kapasiteyi artırarak akıllı üretimi geliştirip, üretim endüstrisinde yenilik, ürün kalitesi ve verimlilik hedefli, on ana endüstri kolu belirlemiştir; gelişmiş bileşim teknolojisi, otomatik makine ve robotik, uzay havacılık teçhizatı, okyanus mühendisliği ekipmanları ve yüksek teknolojlili nakliye, modern demiryolu taşımacılığı ekipmanları, enerji tasarrufu ve yeni enerji araçları, güç ekipmanı, yeni malzemeler, ilaç ve tıbbi cihazlar, tarım aletleri endüstri entegrasyonu ve Dördüncü Sanayi Devrimi için MIC 2025'i küresel üretime tam olarak entegre olma şansı olarak da görmektedir.

MIC 2025 vizyonu ile; zincirleme iş birliğini gerçekleştiremezse bile Çin mevcut durumunu iyileştirecek "genel ekonomik yönetim" ile eğitim, sağlık, finans ve imalat sektörlerini iyileştirmeyi amaçlamaktadır. Çin; ana hedeflerin 2020 mevcut durumu ile 2025'te beklenen durumu değerlendirilmiş olup, çekirdek ve malzeme içeriklerinin %40 dan %70'lere çıkararak kendine yeterlik amaçlı iyileşme sürecini yukarı yönlü taşımayı öngörmektedir. Çin'in yükselişi ve bunun güvenli bir şekilde sürdürülebilirliği ile ilgili kaygılarını gidermek, bölgesel ve küresel bir aktör olup, oyunun kurallarını değiştiren rolünü korumak adına çok yönlü planlamalar, finansmanlar ve iş birlikleri gerçekleştirmektedir. (Policy, 2018)

2020 Korona krizi karşısında ki iç ekonomisini kontrol altına alma tutumu ve dış yatırımlarında daralan Pazar ekonomisini kontrol etmede uyguladığı önlemlerin politik ekonomi ile kazan-kazan stratejisinde karşılıklı fayda temelli mi yoksa geleneksel sömürge anlayışı ile kendisine bağımlı bir yaklaşımı farklı bir şekilde mi uyguladığı tartışması güncelliğini korumaktadır. Gerek politik gerekse akademik anlamda bunun yorumlanabilmesinin zor olduğu ancak gelecekte yaşanarak öğrenilebileceği çıkarımı da yapılmaktadır. Günümüz perspektifinde değerlendirildiğinde iki tarafında kazandığı projeler

üretildiği ve iş birliklerin yapıldığı ortada iken, gelecekteki çıktılarını uzun vadeli yorumlamak için dikkatle değerlendirmenin elzem olduğuna dikkat çekiliyor.

Çin'in tarihsel olarak gelişimine değinilirken komünist sistemle yönetilip küresel liberal bir sistemle nasıl yükseldiğini anlamak meselenin bir yönüdür. Bu doğrultuda yaptığı yatırım ve projeleri Körfez üzerinden değerlendirirken, küresel anlamda genişleyen üretim ve sanayi kapasitesi ile enerji ihtiyacının arttığı ve Körfez ülkelerine yönelerek buradaki ikili ilişkileri üzerinden yaptığı yatırımları incelemek ve değerlendirmek cazip olmaktadır. Körfezde yarattığı etki ve bu etkinin ekonomi politiği, jeopolitik etkisi, Kuşak Yol projesi için de bölgenin önemi, karşılıklı fayda analizi, kazan-kazan stratejisinin uygulama alanı olarak enerji antlaşmalarını değerlendirmek, gün geçtikçe artan enerji ihtiyacı ile ilgili uyguladığı enerji politikalarını ele almak ve Çin'in küresel ve bölgesel politikalarını anlamak ve gelecekteki çıktıları ile ilgili bir çıkarım yapabilmenin önemli bir parçası olarak gözükmemektedir ki bu çalışma da bu alan üzerinde durmayı hedeflemektedir. Biz bu çalışmada 2000'ler sonrası Çin'in Körfezdeki enerji ekonomi politiğini incelemek amacındayız. Dünya bugün büyük değişim, dönüşüm ve gelişme içerisinde büyük uyum için kritik noktadadır. Çin 21.yüzyıldaki hedeflerine yönelik yeni yolculuğunda büyük adımlar atatarak ve reformlarla küresel anlamda ilişkilerini tüm bölgelerde derinleştirmekte, daha geniş perspektifle açılmayı hedeflemektedir.

Çin dünyanın en büyük ekonomisi olarak 1978'li itibariyle başlayan büyüme eğilimi, 1990'larda gittikçe artarak devam etmiş, 2000'ler yükselen bir güç haline dönüşmüştür. Çin dünyanın en hızlı ve en büyük ekonomilerinden biri olarak varlığını sürdürerek küresel bir aktör haline gelmiştir. Amerika Birleşik Devletleri'nin kurmuş olduğu tek güç olma düzenini bozarak çok kutuplu bir dünya düzeni üzerinden ABD' ye rakip olmuştur. Bu motivasyonun itici gücünün ne olduğu tartışılırken, öncesinde tamamen ekonomik ve politik olarak dünyadan kendini izole hale getirmiş Çin, 21. Yüzyılda ekonomik potansiyelini ortaya koyan "modern ekonomik kalkınma" stratejisi ile yola devam ederek ekonomik üretimini ve hammaddesini önemli ölçüde ortaya koyarak, sanayi ve ekonomi anlamında büyük bir değişim ve gelişme yaşamıştır. Bu kalkınma hamlesi ile imalat sanayi, tarım ve hizmet sektörünün de içinde olduğu ana sektörlerde dikkatleri üzerine toplayan çok hızlı büyüme gerçekleştirmiştir. Bu dönüşüm Çin kalkınma stratejileri doğrultusunda bir yol haritası ile belirlenmiştir;

- 1) Sermaye birikimi ve teknolojik değişime teşvik etmek
- 2) Planlı nüfus artışı uygulamak
- 3) Sanayileşmeyi desteklemek

4) Daha az şehirleşmeye teşvik etmek

Çin 19.yüzyılda başlayan, 20.yüzyılda şekil almaya başlayan ve 21. Yüzyılda devam eden dönüşümü ile nüfusunu avantaja çevirerek, maksimum derecede imkanlarını kullanarak, tarım temelli kalkınmasını ucuz iş gücü ve teknolojik alt yapı yatırımları ile sanayi kalkınmasına çevirmeyi başarmıştır. Ülke ekonomisinin kalkınması için itici güçlerden birisi olan kentleşme ile kentsel istihdamın 2012’de 372,9 milyon iken 86,4 milyon artarak 459,3 milyona ulaşmış, kentleşme istikrarlı bir şekilde devam ederek %65,2 ye ulaşmıştır. (CGTN, 2023) Bu doğrultuda yatırımlar ve projeler üretmiş, büyük bir teknolojik gelişim sağlayarak, dünya tarihi için önemli bir ticari yol olan İpek Yolu ile Asya ve Avrupa arasındaki ticareti ve ilişkilerini canlandırmayı gündeme taşımıştır. Bu proje üzerinde çalışmaları devam etmektedir, bu vasıta ile Asya ülkeleri, Orta Asya ve Avrupa’nın birbirine bağlanmasının önemini yeniden ortaya çıkarmıştır.

Bu yatırımların tecrübesini know how olarak teknoloji hafızasına ve altyapısına kaydeden bir gelişme içinde olduğu ilerleyen zamanlarda ortaya çıkmaktadır. Çin, iç piyasada da özelleştirmeler yaparak özel sektör yatırımlarını teşvik eden ve özelleştirmeler alanında finans sektörü ve bankacılık alanını ise devlet kontrolünde tutarak verimsiz işletmelere derhal el koyup kaynak israfını önlemede komünist sistemden gelen kontrol mekanizmalarını etkili bir şekilde kullandığı gözlemlenmektedir. Özelleştirme alanında stratejik teknolojilere sahip fabrikalarını devlet yönetiminde muhafaza ederek kendine has bir liberal ekonomi yaratmayı başarmıştır.

Çin Kalkınma hamlesi hem küresel hem de bölgesel olarak etkisini göstermiş, bölgesel Asya-Pasifik ülkelerinin kalkınması için de önemli bir rol model haline gelmiştir. Küresel etkilerine bakıldığında şu sonuçlar öngörülebilmektedir;

- 1) Çin’in bölgesel ve pasifik komşularında uluslararası ticaretin genişlemesi,
- 2) Çin’de yabancı yatırımcılar için fırsatlar,
- 3) Çin’in ekonomik büyümesi ile birlikte sera emisyonunun artması
- 4) Çin’in uluslararası etki alanının genişlemesiyle ulusların ekonomik gücü ve yapılarındaki değişimler doğrultusunda askeri ve pazarlık dengelerinin de değişmesi. (Tisdell, 1993)

Çin’in uyguladığı ekonomik politika stratejisi, ekonomik devlet iradesini ekonomik araçlar aracılığıyla bir güç uygulayarak o hedefe yöneltmesidir. Bu kapsamda ekonomik devlet yönetimi ile devletin üretimini, finansını, ticaretini, para birimini ve varlıklarını etkileyen olumlu teşvik ve yaptırımlarla bir dizi politika aracını devreye sokar. Bu doğrultuda 2008-2009 küresel mali kriz döneminde Batılı devletlerin aksine ekonomik devlet yönetimi politikası

sonucu dev bir ekonomiyi canlandırma paketi ile Başkan Xi Jiping yönetiminde birçok somut ekonomik girişimle ihracat daralmasını yurt içi talep ile kapatma politikası uygulanması ile hasar ABD ekonomisinden daha hızlı kapatılma şansını yakaladı. Dış pazarlar için ise bu doğrultuda mevcut küresel finans kurumlarının reform yapması inancı ile Asya Altyapı Yatırım Bankasını (AIIB) kurulmuştu.1990'larda başlayan 'Dışa Açılım'' politikası ile Başkan Jiping'in desteği dış politika stratejisine dönüştü.

Ekonomik devlet yönetimi uygularken farklı politik araçları ile farklı ülkeleri seçerek mevcut bağları güçlendirmek için stratejik olarak; Ticaret, doğrudan yabancı yatırım ve kalkınma yardımı politikalarını benimsendi. Ekonomik devlet yönetimi ile küresel sistemde benzersiz bir yapı yaratıldı ve bunun yansıması Güney-Güney iş birliği ile önemli bir Pazar, bağışçı, yatırımcı, küresel alacaklı ve küresel kamu malları tedarikçisi olarak hizmet veren gelişmekte olan ekonomisi ile Çin'in döneminin ilk örneği olduğu söylene bilinir. (Liang & Yang, 2019)

Batının aksine kalkınma yardımları ile yeni bir bakış açısı sunuyor ve mevcut ekonomik küresel düzene meydan okurcasına 21.yüzyılın ticaret kurallarını oluşturan ve yeni bir düzen için politikalar uygulamakta olan bir yapılanma içine giriyor. Küresel ticarete ilişkin; 2001 yılında Dünya Ticaret Örgütü'ne (DTÖ) katılarak, birçok ikili serbest ticaret anlaşmaları (STA) ve Güneydoğu Asya Birliği ile bölgesel ticaret anlaşmaları yaparak ASEAN ile bölgesel kapsamlı ekonomik ortaklıklarla ilişkilerini de geliştirmektedir. Böylece küresel sistem içerisinde Dünya Bankası kapsamında önemli bir borç veren ve bölgesel kalkınma bankalarını finansal açıdan destekleyen küresel aktör haline dönüşmüştür. Başkan Jinping; küresel bakış açılarının gelişmekte olan ülkelere hiçbir siyasi bağ olmaksızın amaçlarının ülke desteği ile daha adil ve dengeli yeni küresel kalkınma ortaklığı sağlamak olduğuna vurgu yaparak değişimi desteklediğini ifade etmekte ve destekleri ile de bunu göstermektedir.

Küresel ekonomik düzene entegrasyonları ile ilgili olarak Çin bu bakış açısını istikrarlı bir biçimde ortaya koymaktadır. Dev kapitalist bir sistemle dış dünyaya bağlanmayı tercih eden Çin, ekonomik temelli ilişki ağları kurmayı tercih etmiştir. Çin 19.yüzyılda başlattığı serüvenini 21. Yüzyılda büyük bir sıçrama yaparak, küresel anlamda da büyük bir değişime neden olmuştur. Çin dış yardımlarını ve kalkınma amaçlı yatırımlarını küresel düzende alışılmış tek bir sistem üzerinden ve genel bir şablonla uygulamayarak yardım alanın özel ihtiyaçları ve talepleri doğrultusunda finanse ettiği projelerde siyasi ve ekonomik reform talepli yatırımlar yerine ülkenin isteği doğrultusunda altyapı, eğitim ve üretime odaklanmaktadır.

Çin, küresel yönetişimi yeni bir yol olarak algılamakta ve geniş perspektif anlayışı ile bütünsellik, insanların ortak çıkarlarına odaklı, savunulan değerlere önem veren bu doğrultuda yöntem ve mekanizmalar geliştiren, çok yönlü diyaloglar geliştiren, iş birliği kuran, küresel sorunlara çeşitli yönetimlerle müzakereler geliştiren, küresel değişimlere ortak yanıt veren küresel aktöre dönüşmüştür. Küresel yönetim anlayışını; Devletten topluma, devletten sivil toplum örgütüne, bölgesel politikalardan bölgesel olmayan politikalara, zorlu yönetimden eşit ve demokratik yönetim konusunda tavsiyelerde bulunan gönüllü ve ağ temelli politik gücü temsil etmektedir. Uluslararası diyalogların geliştirilmesi konusunda koordinasyona önem verir, teşvik eder, eşit diyalogların geliştirilmesini önemser. Bu doğrultuda dünyanın 5 farklı bölgesinde 100'den fazla ülke ile ortaklıklarını küresel ağları ile aktif olarak geliştirmiştir. (Grachikov, 2020 ALINTI:Zau ve Wang 2011 International Economic Strategy Vol. 2, No. 6.)

Çin, küresel krizden yükselerek çıkan ve dünyanın geri kalanını da bu krizi atlattırmasına yardımcı olan, Dünya Bankasının fonlama şeklini değiştiren, kendisini eşit bir ortak ve bağışçı olarak kabul edilmesini sağlayan dünyanın en büyük ekonomisine dönüşmüştür. (Harpaz, 2016)

Çin hegemon bir güç olarak algılanmak istemediği ve yıllardır devam eden barışçıl kalkınma paradigması ile bir güvenlik tehdidi olarak görülmesinin önüne geçmek için yumuşak güç bağlamında ekonomik gücünü arttırmak ve geliştirmekle amacının doğrultusunda olduğunu her fırsatta uygulayan örnekler göstermektedir.

Liberal ekonomi anlayışı ile küresel ekonominin kurulması ve düzenlenmesi konusundaki farklı rolünü ve bunun çok önemli olduğunu 2008 krizindeki başarısı ile kanıtlamıştır. Böylece hem bölgesel hem de küresel düzeyde dünya ile bütünleşerek etkisini arttırmıştır. Tek kutuplu dünya düzeninden çok kutuplu dünya düzenine geçişin kamu diplomasisi ile desteklenmesi gerektiğini her fırsatta savunmaktadır. Bu doğrultuda Çin, kamu diplomasisi ile bölgesel ve küresel birçok örgütte ve yapıda aktif rol almakta olduğunu görmektedir. (Turan, 2020) BM, IMF, G20, BRICS, MIKTA, ASEAN, ŞİÖ, ASDB, DTÖ, Çin-Afrika İş birliği Formu, Asya Pasifik İş birliği (APEC) ekonomik ve siyasi bu örgütlerde aktif rol almaktadır.

Çin kurduğu ya da kurulmasına ön ayak olduğu birçok örgütle Güney-Güney iş birliğini güçlendirmek Kuzey-Kuzey iş birliğine alternatif yapılar oluşturmayı hedeflemiştir. ŞİÖ (Shanghai Cooperation Organization) Çin, Rusya, Kırgızistan, Tacikistan, Kazakistan, Özbekistan altılı kurucu üye olup sonrasında genişleme ile Hindistan, Pakistan katılmıştır. Afganistan, Moğolistan, İran, Belarus gözlemci ülkeler, diyalog ortakları; Türkiye, Azerbaycan, Sri Lanka, Ermenistan, Kamboçya, Nepal'dir. (Organization, 2023) Kuruluş

amacının temel faktörü güvenlidir. NATO'ya alternatif olma amacı ile kurulmuş bir yapı olduğu söylenebilir. Çin'in hızlı sanayileşmesi ve büyümesi ile artan enerji ihtiyacını enerji bakımından oldukça zengin olan Avrasya ülkelerinden güvenli bir şekilde enerji ihtiyacını sağlamak istemesine rağmen henüz örgüt Çin'in hedeflendiği kadar aktif hale gelmemiştir.

Çin'in stratejik olarak önemseydiği büyük projesi Kuşak ve Yol Girişimi (BRI) ile 2013'de dünyaya teorikte değil pratikte de küresel bir güç olacağını; ulaşım, altyapı, ekonomik yatırımları ile; sosyal, mali ve fiziksel yapılarla diğer ülkelerle ağlar kurmayı hedeflediğini duyurmuş oldu. Politikayı, ekonomiyi, güvenliği, ticareti geliştirme hedefli doğu ile batıyı birleştirmek için kuzeyden ve güneyden rotalarla kadim İpek Yolunu canlandırma girişimidir. Coğrafi olarak; Asya, Avrasya, Afrika, Ortadoğu ve Avrupa ülkelerini kapsamaktadır. Bu proje ile ABD'ye karşıda alternatif oluşturma amaçlı, tek taraflı, izole eğilimler, küresel ekonomiye zarar veren yaklaşımlar yerine çok taraflılığı savunduğunu bir kez daha vurgulamıştır. Çin bu girişimle her iki tarafın kazanacağı bir yaklaşım olduğunu, ortak çıkarlarla hareket edildiğini, adil ve dengeli bir bağ kurulacağını, karşılıklı bağımlıktan ziyade siyasi ve ekonomik kalkınma hedefli, çok eşitlik ilkeli bir yaklaşım olduğunu savunmaktadır.

Çin'in hedefi bölgesel ve küresel barışçıl bir yol ile yükselmektir. Çin bu projesi ile karayolları, deniz yolları, boru hatları ile güvenli bir transporter ağları oluşturup karşılıklı ortak payda ile ticareti geliştirip, güvence altına almayı hedeflemektedir. Çin bu yatırımları ile hem bölgesel hem de küresel etkinliğini artırarak büyük bir finansman sağlamaktadır. Asya Kalkınma Bankası, İthalat-İhracat Bankası, İpek Yolu Fonu ile Kuşak ve Yol Girişimine büyük fon aktarımı yapmaktadır. (Moblely, 2019).

ASEAN (Güney Asya Ülkeleri Topluluğu) Çin, bölgesindeki ülkeleri fonlayarak bir iş birliği ile bölgesel büyümü ve kalkınmayı amaçlamaktadır. Endonezya, Malezya, Filipinler, Singapur, Tayland, Brunei, Laos, Myanmar, Kamboçya ve Vietnam kurucu üyelerken 1997'de Çin, Güney Kore ve Japonya'yı içeren ASEAN Plus Üç formu ile genişlemiş daha da etkin hala gelmiştir. Bölgesel entegrasyon amaçlı serbest ticaret ve serbest dolaşım destekleyen bu doğrultuda ticaret anlaşmaları yapan ekonomik kalkınma hedefli bir topluluktur. ASEAN topluluğunun 2050 yılında dünyanın 4. en büyük ekonomi topluluğu olacağı öngörülmektedir. (Form, 2023) Çin bölgesinde ve küresel olarak çok yönlü strateji ile ilerleyerek bu doğrultuda anlaşmalar yapmaktadır.

G20 formu Bretton Wood Sistemi içerisinde oluşan küresel gayri safi hasıla olarak bakıldığında dünyanın yüzde 75'ini, dünya nüfusunun yüzde 85'ini, küresel ticaretin yüzde 75 ile gelişmiş ve gelişmekte olan dünya ülkelerinden oluşan küresel bir organizasyondur. Çin,

Almanya, Fransa, Arjantin, Kanada, Avusturalya, Hindistan, Brezilya, İtalya, Japonya, Endonezya, Meksika, Kore Cumhuriyeti, Rusya, Güney Afrika, Türkiye, Birleşik Krallık, Suudi Arabistan'dan oluşuyor. Küresel forumun amacı; ekonomi temelli karşılıklı çıkarlar konusunda geniş bir tartışma ve değerlendirme yaparak, uluslararası finans sistemini kolaylaştırarak modernizasyonu sağlamak, küresel iş birliği ile dünya ekonomisini sürdürülebilir büyüme ve istikrara teşvik etmektir. Çin için bu küresel forumun en büyük aktörü olarak, dünyadaki ekonomik yerini belirlemesi daha etkin bir şekilde katılması açısından önemli bir yoldur. Çin'in uluslararası mali düzende reform teşvik anlamın ve G20 kurumsallaşması için de önemli bir aktördür. (Grachikov, 2020 ALINTI:Zau ve Wang 2011 International Economic Strategy Vol. 2, No. 6.)

Çin halen kominizim ile yönetiliyor ve bugün uyguladığı politikaları ile teorik ve pratikte farklı bir yapıya sahiptir. Komünist kapitalizm de denilen ve akademisyenlerin "otoriter kapitalizm" diye adlandırdıkları sistemi tahakküme dayalıdır. Bu sistem devlet kontrolünde sanayileşme, ticaret yapma ve büyüme olarak işlemektedir. Çin uyguladığı kalkınma politikası sürecini 1980'li yıllarda açık kapı politikasını benimseyerek "kendi kendini güçlendirme" politikaları doğrultusunda On Yıllık Ekonomik ve Sosyal Kalkınma Politikaları ile kapsamlı, sürdürülebilir ve güçlenme hedefli planlamalar yapmışlardır. (Tisdell, 1993)

Çin'in başarısının temelini değerlendirdiğimizde; Çin'in geçmiş reform ve deneyimleri ile gelecekteki reformları için önemli bir yol haritası olduğu, tarihi kararlar alınırken Çin ekonomisinde belirleyici etkiler, bilgilerle, geçmişteki deneyimlerinin gelecek için öngörü oluşturduğu, reformlar için katkı sağladığı, dünyanın geri kalanı için rol model olarak örnek kalkınma konusunda bölgesel ve küresel anlamda önemli katkı sağlamıştır. (Hofman, 2018)

Çin'in büyük stratejisi ; Uzun vadeli liderliğin sağlanmasını bu doğrultuda bir ülkenin geleceği için bireysel organizasyonların ötesini geçen politikaların ve ideallerin somut hali olarak tanımlanabilir. Çin'in dünya gücüne dönüşme algısı, birbirine bağlı birçok stratejiyi uzun vadeli hedefler ile devasa bir stratejik sisteme dönüştürmesidir. Çin'in ulusal çıkarları uluslararası düzeyde "savunma amaçlı ulusal çıkarlar", "rekabetçi temel çıkarlar", "yapıcı ulusal çıkarlar" unsurlarıyla yerel ve bölgesel alanlarda etkin hale gelmiştir. (N.Grachikov, 2020)

Çin'in Büyük stratejinin altında ekonomik, askeri, ticari, diplomatik argümanlarla son kırk yıllık yükselişi var. Komünist parti liderleri değişik bir bakış açısı ile liberal bir kalkınma planını desteklemişler ve ulusal anlamda geleneksel bir yapı sürdürürken küresel anlamda da liberal bir bakış açısı ile hareket etmişlerdir. Çin küresel ekonomik koşullara adapte olmakta zorluk çekmemiştir ve bu ekonomik açılımı ile ortaya çıkardığı kalkınma öyküsü kendisi ile

birlikte dünyayı etkilemiştir. Bunun sonucunda pazar oluşturma, pazar reformları, pazarların tanıtımı ve genişlemesi, yeni ekonomik teşvik sistemleri, dışa açılım, dış ticaret, üretim teknikleri, dış yatırım stratejileri ile Çin'in ekonomik dönüşümü yükselen güçten küresel güce evrilmesi ile ezberleri bozan bir değişimi gözler önüne sermiştir.

Çin'in küresel uyguladığı politikanın en genel tanımı; Omni-hizalama, her yerde aynı hızda olmak, aynı mesafede kalarak, teoride büyük güçlerin karar verme sürecini etkilemek ve aynı zamanda büyük güçlerin ortaklıklarında birinin diğerine kaptırmak korkusu durumundan faydalanarak avantajlardan yararlanmasıdır. Ayrıca Omni-hizalama büyük güçlerin davranışlarındaki belirsizliği ön görmezliğine karşı korum görevi için önemlidir. (Singh, 2022)

‘Başkan Xi Jinping 2014’teki konuşmasında; Büyük Çin Rüyasını gerçekleştirmek için aralıksız çaba gösterdiklerini, 1,3 milyar nüfusu ile büyük bir ülke olduklarını dünyada büyük bir adam gibi gözüktüklerini ve bu büyük adamın nasıl yürüdüğü, nasıl hareket ettiği, diğer insanların bu büyük adamın kendilerine çarpıp çarpmayacakları ile ilgili endişeleri olacaktır, bununla ilgili Çin’in barışçıl kalkınma kararından vazgeçmediğini, uyumlu ve istikrarlı iç ortama, barışçıl ve sakin uluslararası ortama ihtiyaç olduğunu, savaş ve kaosun Çin halkının temel çıkarlarına hizmet etmeyeceğini, barışı koruyacaklarını ve barışçıl kalkınma yolunun izlenmesi gerektiğine vurgu yaptı. Çin’in ortak kalkınmaya bağlı kalarak karşılıklı kazan-kazan açılımından vazgeçmeyeceğini, doğru doğruluk ve fayda görüşüne bağlı kalacaklarını, dünyadaki bütün ülkelerle karşılıklı fayda temelli iş birliğini açık ekonomik sistemle geliştireceklerini vurguladı. Çin’in gelişmesi ve büyümesi dünyadaki bütün ülkeler için büyük bir fırsat olduğunu, yeni tip sanayileşme ,bilişimi, kentleşmeyi ve tarımsal modernleşmeyi hızlandırdıklarını, uluslararası ve bölgesel geniş Pazar, bol sermaye, varlıklı ürünlerle yeni fırsatların ,yeni ekonomik büyüme noktalarının ortaya çıkacağını ifade etti. Çin, Asya-Pasifik bölgesinde kalkınma ve işbirliği konusunda kararlı olduğunu, karşılıklı ve kapsayıcı fayda temelli dostluk temelli ilişkileri süründüreceklerini, bu doğrultuda bölgesel müzakereler planladığını, diğer ülkelerle birlikte çalışacak ve denizde seyrüsefer özgürlüğü ile kanalları ortaklaşa koruyarak; güvenlik, okyanusta barış, huzur, işbirliği ve karşılıklı faydadan oluşacak düzeni kuracaklarını, İpek Yolu Ekonomik Kuşağı kapsamında 21. Yüzyıl Deniz İpek Yolu’nun inşasını hızlandıracaklarına vurgu yaptı. Zengin, fakir, güçlü ya da zayıf, büyük ya da küçük tüm ülkelerin eşit hak ve çıkarlara ve uluslararası kurallara eşit sahip olmaları gerektiğini savunduklarını, anlaşmazlıkların diyalog ve müzakere yolu ile barışıl ele alınması şekline bağlı kaldıklarını ifade etti.’ (Ministry of Foreign Affairs, 2014) ‘Başkan Jinping 2022 Küresel Kalkınma Düzeyli Toplantıda da daha önceki söylemlerinin devamı doğrultusunda; Güney-Güney

işbirliğini önemseydiğini Kuzey-Güney arasındaki açığın kapanması konusunda Çin, 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündemini desteklediklerini, uygulama için en kapsamlı güçleri bir araya getireceklerine vurgu yaptı. Gelişmekte olan ülkeleri ve yükselen piyasa ülkelerinin dünya ekonomisinin yarısını oluşturduğunu ve teknoloji, bilim, eğitim, toplum, kültür ve diğer alanlarda büyük ilerleme sağladıklarını ifade etti. Bunun bir meydan okuma olduğunu ve küresel kalkınmanın iyice kavranması, ilerletilmesi için; dengeli, kapsayıcı, iş birliği, ortak kazanç ve ortak refah dayalı kalkınma düzeninin önemini vurguladı. Dayanışma için barışçıl, dengeli ve herkese yarar getiren küresel gelişim ortaklığının kurulması, hiçbir ülkeyi geride bırakmayacaklarını, küresel koordinasyonun önemli olduğunu yineledi. Xi Jinping, "Tek yürekle her şey başarılabilir. Yüksek kaliteli ortaklık kurmak için el ele vererek yeni bir refah ve gelişme çağına doğru ilerleyelim." diye konuştu. (Jinping, 2022) Başkan Jinping'in ifadelerinden yola çıkarak Çin 21. yüzyılda küresel yönetimle büyük güç diplomasisi oluşturarak küresel aktör rolü ile dünyadaki etkisini arttıracığı aşikardır.

Xi Jinping'in Küresel Diplomasinin Özet Tablosu, Çin'in dış politikasını şekillendiren ve küresel düzeydeki stratejik yönelimlerini özetleyen bir çerçevedir. Xi Jinping'in liderliğinde Çin, dünya genelindeki etki alanını genişletmek amacıyla çeşitli felsefi, jeoekonomik, ekonomik ve diplomatik stratejiler geliştirmiştir. Bu tablo, Çin'in küresel ilişkilerindeki temel unsurları ve uyguladığı diplomasi politikalarını sistematik bir biçimde ortaya koyar.

İşte Xi Jinping'in küresel diplomasininin özet tablosu:

1. Felsefe/İdeoloji: Ortak Kader Topluluğu (Büyük Çin Rüyası): Çin'in küresel stratejisinin temel felsefesi, tüm insanlığın ortak çıkarlar doğrultusunda ilerlemesi gerektiği anlayışını içerir. Aynı zamanda, Çin'in gelişimini ve küresel etkisini artırmayı amaçlayan "Büyük Çin Rüyası" ideolojisini benimsemektedir.

2. Jeoekonomik/Jeopolitik: Bir Kuşak Bir Yol Girişimi: Çin'in Asya'dan Avrupa'ya uzanan ticaret yollarını yeniden canlandırmayı ve altyapı projeleri aracılığıyla küresel etki alanını artırmayı amaçlayan büyük ölçekli bir stratejidir. Çin-Afrika, Çin-Latin Amerika, Orta ve Doğu Avrupa-Çin (16+1), ASEAN-Çin: Bu ilişkiler, Çin'in gelişmekte olan ekonomilerle bağlarını derinleştirerek küresel güç dengesinde daha fazla söz sahibi olmayı hedefler.

3. Küresel Ekonomik Yönetim: Asya Kalkınma Bankası (ADB): Çin, Asya'nın kalkınmasına yönelik finansal desteği artırmayı amaçlayan bu bankada önemli bir rol oynamaktadır. G20:

Küresel ekonomik yönetimde Çin'in ağırlığını artırarak, dünya ekonomik politikalarının şekillendirilmesinde etkin bir aktör olmayı amaçlamaktadır. Yeni BRICS Kalkınma Bankası: Çin'in de yer aldığı BRICS ülkeleri, gelişmekte olan ekonomilere finansal destek sağlamayı amaçlayan bu bankayı kurarak küresel ekonomik yönetimi dönüştürme yolunda adımlar atmaktadır.

4. *Diplomasi*: Küresel Ortaklık Ağı: Çin, küresel düzeyde farklı bölgelerdeki ülkelerle iş birlikleri geliştirmeyi ve ortaklıklar kurmayı hedefleyen bir diplomatik yaklaşımı benimsemektedir. *Çevresel Diplomasi*: Çin, çevresel sorunlarla ilgili küresel bir liderlik rolü üstlenmeye çalışmakta, sürdürülebilir kalkınma ve çevre koruma konusunda çeşitli uluslararası anlaşmalar yapmaktadır.

Bu özet tablo, Xi Jinping'in liderliğinde Çin'in küresel alandaki diplomatik, ekonomik ve jeopolitik stratejilerinin temel yönlerini bir araya getirerek, Çin'in dünya üzerindeki etkisini nasıl artırmaya çalıştığını göstermektedir.

Tablo 1 : Xi Jinping Küresel Diplomasisinin Özet Tablosu

ALAN	TANIM
Felsefe/İdeoloji	Ortak kader topluluğu (Büyük Çin Rüyası)
Jeoekonomik/Jeopolitik	Bir Kuşak Bir Yol Girişimi; Çin-Afrika, Çin-Latin Amerika, Orta ve Doğu Avrupa-Çin (16+1), ASEAN-Çin
Küresel Ekonomik Yönetim	Asya Kalkınma Bankası, G20, Yeni BRICS Kalkınma Bankası
Diplomasi	Küresel Ortaklık Ağı, Çevresel Diplomasi

Alıntı: Evgeny N.Grachikov'un *Xi Jinping çalışmalarından esinlenerek yaptığı* Özet Tablo (Russia In Global Affairs China in Global Governance:Ideology, Theory,and Instrumentation 2020 VOL.18 • No.4 • October – December Syf:138)

Dışa açılım politikası ile ekonomisi ve sanayisi desteklenen Çin özellikle büyüyen ve gelişen ekonomisi sonucunda enerji ihtiyacı hızla artmaktadır. Bu nedenle Çin'in kendi enerji kaynakları enerji ihtiyacını karşılayamaz hale gelmiştir. Enerji ihtiyacı artışını karşılamak için

enerji ithalatının artması Çin'i bölgesinde ve başka bölgelerdeki enerji kaynaklarına yönelmiş ve bununla ilgili yeni yollar, yeni projeler üretmektedir.

Çin dünyadaki bir numaralı çelik ve kömür üreticisi olduğu gibi aynı zamanda da tüketicisidir. Hızlı sanayileşmesinin devamını sağlamak için dünyadaki petrol ve hammadde kaynaklarını uzun vadeli garanti altına almak ve enerji güvenliğini sağlamak gayesi onu yeni politikalar geliştirmeye sevk etmektedir. Çin ekonomisinin temel ihtiyacı olan enerji kaynaklarına kayıtsız kalma lüksüne sahip değildir.

Çin artan gelir düzeyi ve üretimi ile dünyanın en büyük enerji kullanıcısı olarak petrol, hammadde, enerji temini ile ilgili uzun vadede enerji güvenliğine önem vermektedir. Çin'in enerji güvenliği için yeterlilik, çeşitlilik ve verimlilik önem arz etmektedir ve genel enerji politikası olarak devlet merkezli enerji güvenliği, sınır ötesi enerji alt yapılarını kurmak, geliştirmek önemli faktörleridir.

Çin petrol ve doğal gaz açısından enerji ihtiyacını İran, Suudi Arabistan, Katar, Kuveyt, Umman ve B.A. Emirliklerden sağlamaktadır. Körfez Çin'in Orta Doğu'ya stratejik anlamda uzun vadeli yakınlaşma politikalarına da uygun gözükmektedir. Çin'in körfezdeki varlığı yeni değildir. Tüm Körfez ülkeleri için geniş bir ihracat ve ithalat pazarıdır. Küresel anlamda Ortadoğu, Asya ve Afrika ile geliştirdiği ikili ilişkilerle enerji arzını karşılamayı hedeflemiştir. Bu dönüşümü sürdürülebilir hale gelirken büyüyen ekonomisiyle, dünya ile karşılıklı bağımlılık son on yılda artarak devam etmektedir. (Clement, 1993)

Deng Şiping'in ekonomiyi dışa açılma politikası, sanayileşme ve şehirleşme ile birlikte artan enerji tüketimini, 1993 de petrol ithalatı, 2000'ler de de doğalgaz ve kömür ithalatı ile karşılamaya başlamıştır. Çin ekonomisinin hızlı büyümesi toplam enerji tüketiminin %50 sinin ithalat ile karşılanması dış kaynaklara bağımlılığı artırmış ve bunun sonucu olarak enerji güvenliği sorunu bu dönemde gündeme gelmiştir. Dünyanın ikinci büyük ekonomisi olan Çin için enerji güvenliği odaklı çok yönlü dış politikalar üretme ihtiyacı bu dönemde ön plana çıkmıştır. Çin'in enerji yatırımları ve transferlerinin güvenliğini sağlayabilmek önemli bir faktördür. Askeri gücünün yetersizliği nedeniyle bu sorunu sermaye üzerinden çözüme yolunu seçmiştir. Finansal devletçilik politikası ile ekonomik araçları kullanarak dış politikaları ve ulusal çıkarları korumaya yönelik hedefler belirlemiştir. (Turan, 2020)Çin büyüyen ekonomisi ile uluslararası sistemde hammadde kaynaklarına erişim, nadir elementler, enerji gibi önemli sektörlerde kendi çıkarlarına hizmet edecek yatırımları ekonomik araçlar kanalıyla doğrudan veya dolaylı kullanmayı hedefleyen İpek Yolu projesi kapsamında birçok ulaşım ve altyapı projelerini destekleyerek geniş bir etki alanı yaratmayı hedeflemiştir. Çin komünist düzende dış

politikasını liberal bir yaklaşımla küresel piyasaya uyumlu bir şekilde hareket ettirmeye devam etmektedir. Çin kalkınma politikalarını kazan-kazan üzerinde yürüterek aktif bir dış politika ile paralel bir enerji politikası yürütmektedir. (Turan, 2020)

Çin gelişen ve büyüyen ekonomisi ile enerji ihtiyacını karşılamak amacıyla İpek Yolu Projesi ile Ortadoğu ve Kuzey Afrika Ülkeleri (MENA) ile enerji ithalatına dayalı iş birliklerini ve anlaşmalarını geliştirmektedir. Çin-Arap iş birliği formu çerçevesinde ve devam eden süreçte yeni ilerlemelerle devam etmektedir. Çin ve Arap devletlerinin kalkınması konusunda fikir birliği ile karşılıklı fayda temelli kazan-kazan stratejisi ile yeni odaklı yaklaşım sergilemek, yeni gelişme ivmesi kazanmak, yeşil kalkınmayı desteklemek, sürdürülebilir kalkınma yollarını keşfetmek amaçlı yeni çağda ortak geleceğe sahip Çin-Arap topluluğunu inşası hedeflenmiştir. (China M. o., 2021) Bu doğrultuda dört eylem planı belirlenmiştir;

- 1) İstikrara teşvik etme,
- 2) Yeni iş birliği biçimleri belirleme,
- 3) Üretim kapasitesi iş birliği yürütme,
- 4) İlişkileri derinleştirme.

21.yüzyılda küresel sistemin dönüşümüne paralel olarak Çin Halk Cumhuriyeti, tek kutuplu dünya düzenine karşı çok kutuplu bir uluslararası sistemin savunucusu olarak öne çıkmaktadır. Bu çerçevede Çin, doğrudan müdahale veya hegemonik baskı kurmaktan ziyade, uluslararası aktörlerin mevcut sistem içerisinde kendi ulusal çıkarlarını gözeterek ekonomik, politik ve askeri alanda etkilerini artırmalarını teşvik eden bir yaklaşım benimsemektedir. Çin'in dış politika söylemlerinde ve uygulamalarında bu yaklaşım, karşılıklı saygı, eşitlik ve ortak kalkınma ilkeleri etrafında şekillendirilmektedir. Bu stratejik yönelim doğrultusunda Çin, 2005 yılından COVID-19 pandemisinin başlangıcına kadar olan süreçte yurt dışı inşaat ve doğrudan yatırım faaliyetlerine büyük ölçekli kaynaklar ayırmış; bu dönemde toplam yurt dışı inşaat ve yatırım hacmi yaklaşık 2,5 trilyon Amerikan doları seviyesine ulaşmıştır.

Söz konusu yatırımlar, Çin'in Kuşak ve Yol Girişimi (BRI) kapsamında başta Asya, Afrika ve Orta Doğu olmak üzere birçok bölgede altyapı, enerji ve lojistik projeleri üzerinden nüfuzunu artırmasına olanak sağlamıştır. Her ne kadar 2024 yılının ilk yarısı itibarıyla küresel ekonomik belirsizlikler ve jeopolitik riskler nedeniyle Çin'in dış yatırımlarında görece bir durgunluk gözlemlenmiş olsa da, yılın ikinci yarısında toparlanma sinyallerinin ortaya çıktığı görülmektedir. Bu gelişme, Çin'in çok kutuplu düzen vizyonunu ekonomik araçlarla desteklemeye devam edeceğinin bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. (Tracker, 2024) Çin'in

Körfez'e yönelik politikasının temel itici gücü, yüzeyde enerji ticareti ve enerji güvenliği gibi geleneksel boyutlarla ilişkilendirilse de, daha derin bir stratejik vizyonu yansıtmaktadır.

Çin, Orta Doğu bölgesinde istikrar ve güvenliğin tesis edilmesini teşvik ederek, bölgedeki yatırımlarının sürdürülebilirliğini garanti altına almayı amaçlamaktadır. Bu kapsamda Çin, Körfez ülkelerinin yeraltı enerji kaynaklarına dayalı ekonomik yapılarını dengeleyerek, ileri teknolojiye geçiş süreçlerini destekleyecek altyapı projelerine öncelik tanımaktadır. Böylece, bölgedeki ekonomik çeşitliliğin artırılması ve teknoloji transferinin teşvik edilmesi, Çin'in hem bölgesel hem de küresel stratejik hedefleriyle uyumlu bir politika haline gelmektedir. Bu stratejik yaklaşım, Çin'in uluslararası arenada çok kutuplu bir düzenin oluşturulmasına katkı sağlama ve karşılıklı fayda esasına dayalı iş birliklerini güçlendirme amacını da yansıtmaktadır. (Güven, 2022)

Çin-Arap iş birliği, kalkınma odaklı bir perspektifle, Arap dünyasında ekonomik dönüşümü desteklemeye yönelik çok boyutlu bir çerçevede şekillenmektedir. Bu bağlamda Çin, dokuz Arap ülkesiyle "Kuşak ve Yol Girişimi" kapsamında iş birliği anlaşmaları imzalamış; beş Arap ülkesiyle de üretim kapasitesinin geliştirilmesine yönelik stratejik iş birliklerine yönelmiştir. Bu anlaşmalar, Asya Altyapı Yatırım Bankası (AIIB) ve İpekyolu Fonu gibi Çin öncülüğündeki çok taraflı finansal mekanizmaların Körfez bölgesine yönelik yatırımlarıyla desteklenmiştir. Böylece altyapı, enerji ve ticaret gibi kilit alanlarda iş birliği yeni bir boyut kazanmıştır. Özellikle yer altı kaynaklarının teknoloji destekli yöntemlerle işlenmesi ve dönüştürülmesine yönelik iş birlikleri, Çin-Körfez ilişkilerine ivme kazandıran bir diğer faktör olarak öne çıkmaktadır. Dubai'de inşa edilen Hassyan Temiz Kömür Elektrik Santrali, Ürdün'deki kaya petrolü ile çalışan Attarat Elektrik Santrali, Birleşik Arap Emirlikleri'ndeki Khalifa Limanı'nın ikinci aşaması ve Mısır'daki 10. Ramazan Şehri Tren Projesi gibi örnekler, Çin'in bölgede yürüttüğü büyük ölçekli altyapı projelerine işaret etmektedir. Bu projelerin, Körfez ülkelerinin sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmalarında önemli katkılar sağlaması beklenmektedir.

Çin, Körfez bölgesindeki bu iş birlikleri aracılığıyla sadece küresel ekonomide daha rekabetçi bir üretim kapasitesi geliştirmeyi hedeflemekle kalmamakta; aynı zamanda Ortadoğu'daki ekonomik çeşitlendirme politikaları doğrultusunda yerel üretim kapasitelerinin geliştirilmesine de katkı sunmaktadır. Bu doğrultuda Çin-Arap ilişkileri, giderek kapsayıcı ve tamamlayıcı bir kalkınma vizyonuna dönüşmektedir. Taraflar arasındaki ortak hedefler; barış ve istikrarın tesisi, çok taraflı diplomatik koordinasyonun güçlendirilmesi, temel ulusal çıkarlar

konusunda karşılıklı desteğin artırılması ve gelişmekte olan ülkelerin uluslararası sistemdeki çıkarlarının korunmasıdır. Çin ve Körfez ülkeleri, "kazan-kazan" temelli iş birliği anlayışı çerçevesinde, insan merkezli bir kalkınma yaklaşımı doğrultusunda altyapı, ileri teknoloji, uzay-havacılık, enerji, liman işletmeciliği ve sanayi gibi stratejik sektörlerde kapsamlı projeler geliştirerek çok boyutlu ve sürdürülebilir bir ortaklık modeli inşa etmektedir. (Qatar, 31)

Araştırmanın Amaç ve Soruları

Çin'in ekonomik ve siyasi yükselişi, küresel bir aktör haline gelmesi ve bu dönüşüm sürecinde izlediği küresel ve bölgesel politikalar, özellikle enerji politikaları çerçevesinde Körfez Bölgesi ile kurduğu ilişkiler, bu tezin çalışma amacını oluşturmaktadır.

Bu tez, şu temel soruları cevaplamayı amaçlamaktadır:

Küresel güç dengelerinde yükselen bir aktör olarak Çin'in küreselleşme süreciyle elde ettiği ekonomik ve diplomatik kapasitenin bir sonucu olarak oluşan Körfez Bölgesi'ndeki enerji ekonomi politığının yapısal, ekonomik ve diplomatik belirleyicileri nelerdir? Çin'in Körfezdeki enerji ekonomi politığını Katar örneğinden incelediğimizde potansiyel ve limitler nedir?

Tezin sorularını detaylandırarak şekilde:

1. Çin'in 2000–2022 yılları arasında Körfez Bölgesi'nde izlediği enerji merkezli ekonomi politığı, küresel düzeydeki yükseliş sürecini nasıl etkilemiştir?
2. Çin, Körfez ülkeleriyle özellikle Katar ile yürüttüğü ilişkilerde enerji politikalarını nasıl yapılandırmış ve bu yapılandırma bölgesel politik entegrasyonu nasıl şekillendirmiştir?
3. Çin-Katar enerji iş birliği üzerinden şekillenen Çin-Körfez ilişkileri, çok kutuplu küresel sistemde hangi yeni güç dengelerini ortaya koymaktadır?

Araştırmanın Önemi

Bu çalışma, Çin'in 2000–2022 yılları arasında Körfez Bölgesi'nde özellikle enerji güvenliği ekseninde geliştirdiği ekonomi politığı analiz etmeyi amaçlamaktadır. Çalışma, Çin'in yükselen küresel gücü ile bu güç projeksiyonunun Körfez Bölgesi'ndeki karşılığını incelemekte, Çin-Katar ilişkileri özelinde bu etkileşimi derinlemesine ele alarak çok kutuplu dünya düzenindeki yansımalarını tartışmayı hedeflemektedir. 2000'li yıllardan itibaren Çin'in

yükselişi, bölgesel ve küresel ölçekteki önemiyle paralel olarak artmış ve ülke, yumuşak güç kullanımıyla küresel bir aktöre dönüşmüştür.

Çin'in komünizmle yönetilen sistemden liberal dışa açılım politikalarına geçişi, ülkenin yükselişini ve bu süreçte uyguladığı politikaların samimiyetini anlamlandırmaya yönelik tartışmaların odak noktalarından biri olmuştur. Çin, kapitalist sisteme entegre olarak çok kutuplu bir dünya düzenini savunmuş ve bu geçişi uyumlu bir şekilde, mesafeli bir duruş sergileyerek yatırım ve ticaret temelli ilişkiler kurarak gerçekleştirmiştir.

Büyüyen ekonomisi, dünyanın en kalabalık nüfusa sahip ülkesi olması, gelişen teknolojisi ve küresel yatırımlar aracılığıyla fonlama yapan en büyük aktörlerden biri olma durumu, Çin'i ve bu yüzyıldaki rolünü anlamak açısından kritik bir önem taşımaktadır. Dünyada küreselleşmenin hızla ilerlediği bir dönemde Çin, küresel ticaretin ana aktörü haline gelmiş ve "Dünya küçük bir köydür" anlayışını benimseyerek büyük bir küresel ağ oluşturmuştur. Çin'in dış politikasında öne çıkan başlıca argümanlar "küresel kalkınma girişimi", "küresel güvenlik girişimi" ve "küresel medeniyet girişimi" olmakta olup, bu girişimler ülkenin kendini ifade etme biçimini yansıtmaktadır.

Dış politikasında diyaloga açık bir yaklaşım benimsemiş ve küresel ve bölgesel krizlerde tarafsız arabuluculuk ilkesini öne çıkarmıştır. Bununla birlikte, Doğu Türkistan, Güney Çin Denizi, Tayvan ve Tibet konularında kırmızı çizgilerini korumuş, bölgedeki insan hakları ihlalleri ve Güney Çin Denizi'ndeki uluslararası hukuka aykırı davranışları nedeniyle dünya genelinde tepki toplasa da gücünü sergilemekten geri durmamıştır. (Doğan, 2023) Çin'in Güney-Güney iş birliği çerçevesinde, kalkınma modelini Asya ülkeleri için bir örnek teşkil edecek şekilde sunması, önemli bir bölgesel kalkınma stratejisi haline gelmiştir. Bölgesel iş birlikleri ve ikili anlaşmalar aracılığıyla Afrika, Asya, Avrasya ve Ortadoğu'da yaptığı yatırımlar, küresel ölçekte bir etki yaratmıştır.

Çin'in uyguladığı "kazan-kazan" politikası, fonladığı, yatırım yaptığı ve projeler ürettiği bölgelerde eşitlik ilkesine ne derece saygı gösterdiğini ve karşı tarafı kendine bağımlı hale mi getirdiği yoksa kendi kendine yeterli kılmaya mı çalıştığını anlamak, ülkenin küresel stratejisinin değerlendirilmesinde kritik öneme sahiptir. Bu bağlamda, Çin'in Ortadoğu'daki politikaları özelinde, özellikle Katar ile olan ikili ilişkilerinin incelenmesi, Çin'in enerji merkezli ekonomi politığının bölgesel ve küresel ölçekteki etkilerini anlamak açısından bu tezde ele alınacaktır.

Araştırmanın Zaman Aralığı ve Metodolojisi

Bu tez, Çin Halk Cumhuriyeti'nin 2000 sonrası dönemde Körfez Bölgesi'nde yürüttüğü enerji temelli ekonomi politliğini anlamlandırmak amacıyla nitel araştırma yöntemi temelinde yapılandırılmıştır. Çalışmada, süreç analizi yöntemi kullanılarak Çin'in bölgedeki politikalarının zaman içerisindeki evrimi, belirli dönüm noktaları üzerinden sistematik biçimde incelenmektedir. Bu bağlamda, 2000'li yıllardan başlayarak sırasıyla 2008 küresel ekonomik krizi, 2010 Arap Baharı ve sonrasındaki gelişmeler çerçevesinde Çin'in Orta Doğu ve özellikle Körfez'e yönelik stratejik yönelimleri analiz edilmiştir. Araştırma, örnek olay çalışması (case study) yöntemine dayanmaktadır. Bu yöntemin seçilmesindeki temel amaç, Çin'in Körfez politikalarının bütüncül analizini yaparken, özel bir örnek üzerinden derinlemesine değerlendirme yapabilmektir.

Bu kapsamda, Çin'in Körfez'deki politikalarının analizinde Katar, stratejik iş birlikleri, enerji ticareti ve karşılıklı yatırımlar açısından öne çıkan örnek vaka olarak ele alınmıştır. Katar'ın Çin ile geliştirdiği ilişkiler, genelden özele bir bakışla, karşılıklı bağımlılık, enerji diplomasisi ve ekonomik angajman çerçevesinde değerlendirilmiştir. Araştırma sürecinde hem birincil hem de ikincil veri kaynakları kullanılmıştır. İkincil kaynaklar kapsamında; konuya ilişkin akademik kitaplar, hakemli dergi makaleleri, bilimsel raporlar, düşünce kuruluşlarının analizleri ve internet temelli akademik veri tabanları taranmıştır. Birincil kaynaklar arasında ise; Dünya Bankası, OECD, OPEC, Uluslararası Enerji Ajansı (IEA), Asya Kalkınma Bankası ve Körfez İş birliği Konseyi (GCC) gibi kuruluşların yayımladığı resmi raporlar, istatistiki veriler ve ekonomik göstergeler yer almaktadır. Ayrıca, Çin ile Körfez ülkeleri özellikle Katar arasında imzalanan enerji ve yatırım anlaşmaları, uluslararası forum ve zirvelerde yayımlanan bildirimler, sempozyum ve konferans sunumları, içerik analizi yöntemiyle detaylı biçimde incelenmiştir.

Tüm bu belgeler, Çin'in bölgedeki dış politika önceliklerinin, ekonomik stratejilerinin ve enerji temelli diplomatik yönelimlerinin analiz edilmesinde temel veri kaynaklarını oluşturmaktadır. Çalışmanın genel amacı doğrultusunda, mukayeseli analiz tekniği ile Çin'in Körfez bölgesindeki genel enerji politikaları ile Katar özelindeki uygulamaları karşılaştırmalı olarak değerlendirilmiştir. Böylece hem bölgesel düzeydeki politik-ekonomik dönüşüm hem de Çin-Katar ilişkileri ekseninde şekillenen karşılıklı bağımlılık dinamikleri, çok katmanlı ve bütüncül bir çerçevede ortaya konmuştur.

Tezin Yapısı

Bu çalışma, Çin'in Körfez Bölgesi ile olan ekonomik ve stratejik ilişkilerini derinlemesine incelemeyi amaçlayan üç ana bölümden oluşmaktadır.

Birinci Bölüm: Çin'in Bölgesel ve Küresel Etkileri ve Körfez Bölgesi ile Ekonomik İlişkiler

Birinci bölümde, Çin Halk Cumhuriyeti'nin bölgesel ve küresel düzeydeki ekonomik ve sosyal etkilerinin genişlemesi ele alınacaktır. Bu bağlamda, Çin'in Körfez bölgesindeki stratejik etkisini belirleyen temel faktörler kapsamlı bir şekilde incelenecektir. Bölümde, Çin-Körfez ilişkilerinin ekonomi politik çerçevesinde şekillenmesi, ikili anlaşmalar ve ticaret iş birlikleri gibi unsurlar detaylandırılacaktır. Ayrıca, Çin'in enerji sektöründeki ortaklıkları, savunma alanındaki iş birlikleri ve altyapı yatırımları gibi stratejik alanlarda gerçekleştirdiği yatırımlar değerlendirilecektir. Körfez bölgesinin, Çin'in küresel jeopolitik stratejisindeki yeri ve Çin'in Kuşak ve Yol Girişimi çerçevesinde bu bölgedeki rolü de bu bölümde ele alınacaktır. Çin'in bölgedeki stratejik önemi, ticaret dinamikleri ve makro düzeydeki küresel etkileri de kapsamlı bir biçimde tartışılacaktır.

İkinci Bölüm: Çin'in Küresel Enerji İhtiyacı ve Körfez Bölgesi ile Enerji İlişkileri

İkinci bölümde, Çin'in küresel yükselişiyle paralel olarak artan enerji ihtiyacı bağlamında, Çin'in Körfez Bölgesi ile olan enerji ilişkileri derinlemesine analiz edilecektir. Bu bölüm, Çin'in enerji güvenliğini sağlamak amacıyla Körfez bölgesine yönelik geliştirdiği politikaları, stratejileri ve yatırımları küresel bir perspektife yerleştirecektir. Enerji sektöründeki ortaklıklar ve iş birliklerinin kapsamı, Çin'in ekonomik büyüme stratejileri ile nasıl örtüştüğü tartışılacaktır. Ayrıca, Çin'in enerji temelli dış politikaları, bölgesel ve küresel enerji piyasalarındaki etkileri ve bu etkilerin Çin'in ekonomik gücü üzerindeki yansımaları değerlendirilecektir.

Üçüncü Bölüm: Mikro Düzeyde Çin-Katar İlişkileri ve Enerji İş Birlikleri

KATAR'I NEDEN SEÇTİK?

Üçüncü bölümde, mikro düzeyde, özellikle Katar ile Çin arasındaki enerji ilişkileri ele alınacaktır. Çin-Katar ilişkileri, diplomatik ve ekonomik iş birlikleri açısından incelenerek, her iki ülkenin kalkınma odaklı stratejilerinin nasıl şekillendiği tartışılacaktır. Çalışma, Çin-Katar ilişkilerinin, bağımlılık ve zorlama unsurlarının mı yoksa karşılıklı faydaya dayalı bir kazan-kazan stratejisinin mi sonucu olarak geliştiğini analiz etmeyi hedeflemektedir. Katar'ın, küçük bir Orta Doğu ülkesi olmasına rağmen sahip olduğu zengin yeraltı kaynakları ile küresel ekonomik güç dinamiklerinde nasıl bir rol üstlendiği ve Çin ile iş birliğinin Katar açısından taşıdığı stratejik önemi de bu bölümde ele alınacaktır. Katar'ın ekonomik çeşitlenme hedefleri

doğrultusunda Çin ile yaptığı iş birliklerinin, bölgesel ve küresel düzeydeki etkileri irdelenecektir.

1.ÇİN'İN KÖRFEZDEKİ POLİTİK EKONOMİSİ

Çin ile Arap dünyası arasındaki ilişkiler tarihsel olarak uzun bir geçmişe dayanmakla birlikte, modern anlamda tam yakınlaşma süreci, Çin Halk Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla birlikte başlamış ve özellikle 1956-1990 yılları arasında yeni bir boyut kazanmıştır. Çin'in Orta Doğu ile ilişkileri, Soğuk Savaş sonrası dönemde küresel sistemde yaşanan dönüşümden etkilenmiş ve bu bağlamda bölge, Çin'in dış politika öncelikleri arasında stratejik bir konuma yükselmiştir. 1990'lardan günümüze kadar geçen süreçte Çin, ekonomik kalkınma odaklı politikalar benimseyerek, siyaset, ekonomi ve demografik unsurları temel alan bölgesel iş birlikleri geliştirmiş ve küresel ölçekte etkinliğini artırmayı hedeflemiştir. (Ermağan & Üstünel, 2014) Çin'in küresel sistemde oluşturduğu dış politika vizyonu, "Ahenkli Dünya" (Harmonious World) stratejisi çerçevesinde şekillenmektedir. Bu strateji, Çin'in dış politikasında üç temel ilkeye dayanmaktadır: (Çalışkan, 2018)

1. *Karşılıklı güven ve siyasi eşitlik temelinde sürdürülebilir bölgesel kalkınma ve istikrarın sağlanması:* Çin, Orta Doğu'daki siyasi ve ekonomik ilişkilerini, bölge devletleriyle eşitlik çerçevesinde ve karşılıklı güven ilkesi doğrultusunda inşa etmektedir. Bu çerçevede, bölge halklarının temel haklarının korunmasına vurgu yaparak, Orta Doğu'da istikrarın sağlanmasını uzun vadeli ekonomik çıkarları açısından önemli görmektedir.
2. *Demografik avantajın ekonomik ve ticari iş birliklerine dönüştürülmesi:* Çin, sahip olduğu büyük nüfusunu ve sanayi üretim kapasitesini, Orta Doğu ile olan ekonomik ve ticari ilişkilerinde bir avantaj olarak kullanmaktadır. Bu bağlamda, bölge ülkeleriyle geliştirdiği ekonomik ortaklıklar, enerji güvenliği, altyapı projeleri, teknoloji transferleri ve sanayi yatırımları gibi çok boyutlu bir yapıya sahiptir.
3. *Çok merkezli ve çok kültürlü küresel iş birliklerinin desteklenmesi:* Çin, küresel politikada çok taraflılığı ve kültürel çeşitliliği vurgulayan bir anlayışı benimseyerek, Orta Doğu ile olan ilişkilerini yalnızca ekonomik iş birlikleri ile sınırlamamakta, aynı zamanda kültürel ve akademik alanlarda da iş birliklerini teşvik etmektedir.

Çin'in Suudi Arabistan ve Körfez ülkeleriyle olan ilişkileri, büyük ölçüde artan enerji ihtiyacını karşılamaya yönelik bir motivasyonla başlamış olsa da, zaman içinde çok boyutlu bir yapıya dönüşerek, stratejik ortaklık seviyesine ulaşmıştır. Özellikle 21. yüzyılda, enerji ticaretinin yanı sıra altyapı projeleri, teknoloji transferleri, savunma sanayi iş birlikleri ve doğrudan yabancı yatırımlar gibi çeşitli alanlarda iş birlikleri giderek derinleşmiştir. Çin, Körfez İş Birliği Konseyi (KİK) ülkeleriyle yaptığı ticari ve yatırım anlaşmaları sayesinde

bölgedeki ekonomik nüfuzunu artırmış, 2000’li yıllardan itibaren Körfez bölgesi, Çin’in Kuşak ve Yol Girişimi (BRI) kapsamında önemli bir ekonomik merkez haline gelmiştir. (Marine Deal News, 2022) Özellikle Suudi Arabistan ile olan ilişkiler, enerji sektörünün ötesine geçerek, Çinli şirketlerin Suudi Arabistan’daki altyapı projelerine büyük yatırımlar yapmasıyla genişlemiştir.

Suudi Arabistan’ın 2030 Vizyonu çerçevesinde ekonomik çeşitlendirme hedefleri doğrultusunda Çin, dijital ekonomi, yenilenebilir enerji ve yapay zekâ gibi sektörlerde iş birlikleri geliştirmektedir. Bununla birlikte, Çin, Suudi Arabistan’a yönelik silah satışlarını artırarak askeri iş birliklerini de güçlendirmiştir. Çin’in Orta Doğu ve özellikle Körfez bölgesi ile geliştirdiği ilişkiler, başlangıçta enerji güvenliği eksenli bir dış politika anlayışına dayanırken, günümüzde çok boyutlu ekonomik, siyasi ve teknolojik iş birliklerine evrilmiştir. Çin, bölgedeki siyasi dengeleri gözeterek tarafsız bir politika izlemekte ve karşılıklı fayda temelinde stratejik ortaklıklar geliştirmektedir. Gelecekte, Çin’in Körfez bölgesiyle olan ilişkilerinin daha da derinleşmesi ve yeni iş birliği alanlarının ortaya çıkması beklenmektedir.

Son on yıllık süreçte Çin, Orta Doğu’daki otoriter liderlerle yakın ilişkiler kurarak, bölgedeki stratejik çıkarlarını koruma ve genişletme doğrultusunda hareket etmiştir. Artan enerji ihtiyacı doğrultusunda, Basra Körfezi’ndeki petrol sahalarının finansmanı ve geliştirilmesine yönelik yatırımlarını önemli ölçüde artırmış, böylece bölgedeki ekonomik varlığını pekiştirmiştir. Çin, enerji arz güvenliğini sağlama hedefi çerçevesinde, Körfez ülkeleriyle derinleşen ekonomik ve stratejik iş birlikleri geliştirmiştir. (Pollack, 2011)

Çin, Körfez bölgesinde yürüttüğü dış politikasında, diğer bölgelerde olduğu gibi devletlerin egemenlik haklarına ve toprak bütünlüklerine saygıyı temel bir ilke olarak benimsemiş; ulusal çıkarların korunması ve dış müdahalelere karşı direnç gösterilmesini desteklemiştir. Bu doğrultuda, Körfez ülkelerinin ulusal kalkınma hedefleri ve ekonomik büyüme stratejileri doğrultusunda çeşitli alanlarda iş birliklerini teşvik etmiştir. Çin’in bu yaklaşımı, Körfez ülkeleri tarafından olumlu karşılanmış ve ikili ilişkilerin güçlenmesine katkı sağlamıştır.

Soğuk Savaş sonrası uluslararası sistemde yaşanan dönüşümle birlikte Çin, küresel düzeyde barış, kalkınma, teknoloji ve ekonomik iş birliği gibi unsurları önceliklendiren bir dış politika anlayışı benimsemiştir. Bu çerçevede, diplomatik ilişkilerini eşitlik temelli bir yaklaşımla inşa etmeye özen göstermiş, Körfez ülkeleriyle ekonomik ve stratejik bağlarını derinleştirmeyi hedeflemiştir. Çin, ulusal çıkarlarını gözeterek teknoloji, bilim, ticaret, ekonomi, kültür, siyaset, savunma sanayi, sağlık ve enerji gibi çok boyutlu alanlarda iş birliği geliştirmiştir. Bu kapsamda yürütülen politikalar, bölgesel istikrarın sağlanmasına katkıda bulunmuş ve Çin ile Körfez

ülkeleri arasındaki ilişkilerin karşılıklı fayda temelinde ilerlemesini sağlamıştır. Çin'in Körfez bölgesine yönelik politikası, ekonomik ve stratejik iş birliklerini derinleştirerek karşılıklı bağımlılığı artıran bir yapıya evrilmiştir. Önümüzdeki süreçte, Çin'in Körfez ülkeleriyle enerji güvenliği ekseninde yürüttüğü iş birliklerinin daha da çeşitlenmesi ve farklı sektörlerde yeni ortaklıkların kurulması beklenmektedir.

1.1.Belirleyici Faktörler

Çin'in 21. yüzyılda çok kutuplu dünyada Körfez ülkeleri ile karşılıklı iş birliğini geliştirmeyi hedefleyerek İpekyolu girişimi için en önemli kavşak noktası olan Körfezi hem enerji ihtiyacını karşılama hem de jeopolitik konumu nedeniyle önceliklendirdiğini söyleyebiliriz. Çin-Körfez ilişkileri ekonomik ve enerji odaklı görünse de çok kutuplu Körfez'in dünya düzeninde yerini alması, bölgesel ve küresel ilişkilerini şekillendirmesi konusunda büyük değişim olduğu görülmektedir. Çin'in bu konudaki desteği ile Avrupa'nın da Körfez ilişkilerini yeniden gözden geçirerek şekillendireceği bir yapıya evrildiği görülmektedir.

Enerji güvenliği; KİK ülkeleri Çin'in enerji güvenliği için önemli bir rol oynamaktadır. Çin bölgede büyük bir pazara hâkim; kaliteli ve uygun fiyatlar dahilinde endüstriyel ürünler, makine, ev aletleri, tüketim malları, tekstil ürünleri ihracat ederken bölgedeki zengin petrol kaynaklarının en büyük alıcısı olarak enerji güvenliğini de garanti altına almış olmaktadır.

Ticari ve ekonomik ilişkiler; Çin ile Arap devletleri birbirinin tamamlayıcı nitelikte ticari ve ekonomik ilişkilerini güçlendirmektedirler. Aralarındaki bağ güçlü ticari ortaklıklara dönüşmüştür. Körfez ülkeleri dünyanın en aktif yatırımcıları olarak; Çin bölgedeki petrole dayalı endüstri yatırımlarını arttırarak, kendi ekonomik yapılarını güçlendirir, Çin büyük pazarından faydalanılarak ortak çıkarlar doğrultusunda uzun vadeli ve istikrarlı bir yapıya dönüşebilir.

Arap devletlerinin sanayileşmesi; Çin- Körfez ülkeleri teknolojik transfer ile bölgedeki üretim kapasitesini destekleyerek ve yer değiştirerek birbirleri için fırsat olmuş, Körfez ülkeleri için üretim ihtiyaçlarını karşılama ve ekonomik çeşitlendirme konusunda önemli bir partner haline dönüşmüştür. Çin sanayi üretim açısından dünyada 39 sektörü içinde barındıran tek ülkedir. Çin'in ileri seviyedeki teknolojisi, kaliteli, düşük maliyetli ekipman ve makinaları ve geçirdiği süreçteki deneyimleri göz önünde bulundurulduğunda Körfez Ülkeleri ile arasındaki bağın her geçen gün daha da güçlenip derinleştiği görülmektedir.

Çin-Arap devletleri altyapı ve pazar entegrasyonu; Bölgesel altyapı ve pazarın entegrasyonu ile Arap devletlerinin ekonomik ve siyasi sorunlarının çözümünde Çin önemli bir işbirlikçidir. Bölgedeki zayıf altyapı sorunları siyasi, ekonomik ve kalkınma konusunda ilerlemeye engel olmuştur, bu doğrultuda da bölgede altyapının güçlendirilmesi ve kalkınmanın sağlanması konusunda en büyük desteğin Çin tarafından sağlanması bu ortaklıklı için önemli bir fırsat haline dönüşmüştür. (Duana & She, 2021)

Çin için Körfez Politikasının önemine bakıldığında; Enerji bağımlılığı %70'leri bulan Çin için Körfez önemli arz noktası olması, çok kutupluluğu savunan Çin'in küresel mücadelede ABD karşısında Körfez'de varlığını göstermek istemesi, Doğu Türkistan başta olmak üzere bölgesindeki sorunlara dışardan gelebilecek müdahalenin önüne geçebilmek için konumlanması, bölgedeki çatışma ve süre gelen karışıklıklar nedeniyle oluşan silah pazarı, talebin oldukça fazla olduğu önemli bir pazar olması, Asya ile Avrupa arasındaki ticarete önemli güzergâh noktası olması, Körfezin İpek ve Yol Girişiminde ticaret ve yatırım için önemli konuma sahip olması Çin'in bölgeye duyduğu ilgi için belirleyici bir faktörlerdir.

Çin 21. Yüzyılda hızlı büyüyen ekonomisi ve teknolojideki hızlı gelişmesi ile büyük bir başarı elde ederek küresel bir güç haline dönüşmüştür. Bu büyüme ve değişim sürecini yüksek orandaki tasarruf politikası ve dış ticaret hacmi ile büyük bir ekonomik güç haline gelmiştir. Çin gelişen ve büyüyen ekonomisi ile hem pazar arzı ve hem de üretimin artması ile oluşan büyük oranda enerji ihtiyacından dolayı Körfez ile ekonomi temelli politik ilişkiler geliştirmiş, küresel ekonomisinin büyüme ve entegrasyonunda ihracatını ve yatırımlarını arttırmış, teknoloji, silah ve alt yapı gibi önemli sektörlere doğru yönelmiştir. Çin'in Ortadoğu ilişkileri 2000'den sonra küresel ve bölgesel değişimleri sonucu ticari ya da Güney-Güney iş birliğinden ziyade stratejik güvenliğe doğru evrilmiştir.

Çin'in enerji arzının güvenliğini önceliklendirmesindeki amacı, ekonomik büyüme hedefli görünse de temel anlamda halkın refahını sağlamak, orduyu güçlendirmek, yönetim gücünü korumak olarak değerlendirilebilir. (Erkan & Yüce, 2020)

Çin'in genel dış politikasını belirli sınırlar içerisinde tutarak, siyasi istikrarını koruyarak küresel sorunlara neden olmamaya özen göstermekte, ekonomisi ile küresel aktör olmayı istemekte ve bu yönde politikalarla girişimlerde bulunmaktadır. (Çalışkan, 2018) Çin-Körfez ilişkileri küresel düzenin değişmesi nedeniyle, ilişkileri geliştirmek için 2004 yılında Arap-Çin İşbirliği Forum'u (CASF) kurulmuştur. CASF Arap Birliği ile Çin arasında kurulan resmi bir girişimdir, 21 üye ülkesi bulunmaktadır. Küresel anlamda Çin ile Arap dünyası arasındaki ekonomik ve ticaret ilişkilerini geliştirerek işletmelere odaklanmak, ticaret odaklı işbirliğini

güçlendirecek projeler üretmek, sürdürülebilir kalkınma hedefli enerji işbirliği güçlendirmek, farklı kültürlerin bir arada yaşaması için barış destekleyecek diyalogları geliştirmek, çevre koruma ve sürdürülebilir kalkınma hedefli projeler üretmek, sivil toplum kuruluşları ile ortak bir eylem planı geliştirmek temel faktörleridir. (Center, 2016)

Tablo 2 CASF Kuruluş Zaman Çizelgesi

Yıl	Tarih	Yer	Önemli Gelişmeler
2000	-	-	Arap Birliği'nin CASF'nin kurulmasını önerisi
2004	-	-	CASF'nin resmi olarak kuruluşu
2004	Eylül	Kahire	1. Bakanlar Toplantısı – Çin-Arap Devlet İşbirliği Forumu'nun (CASF) ilk toplantısı
2006	Mayıs	Pekin	2. Bakanlar Toplantısı – Çevre Koruma Ortak Deklarasyonu
2008	Mayıs	Manama	3. Bakanlar Toplantısı
2010	Mayıs	Tianjin	4. Bakanlar Toplantısı – Stratejik İş Birliği
2012	Mayıs	Hammamet	5. Bakanlar Toplantısı – Ortak kalkınma hedefli stratejik iş birliğinin geliştirilmesi
2014	Haziran	Pekin	6. Bakanlar Toplantısı – 10 yıllık kalkınma planı (2014-2024)
2016	Mayıs	Doha	7. Bakanlar Toplantısı – 60 yıllık diplomatik ilişkiler çerçevesinde Çin-Arap devletleri ilişkileri
2018	Temmuz	Pekin	8. Bakanlar Toplantısı – Kuşak ve Yol Girişimi projelerinin genişletilmesi, dünya barışı için ortak duruş, bölgesel sorunlarda karşılıklı destek
2020	Ağustos	Amman	9. Bakanlar Toplantısı – 2030 Sürdürülebilir Kalkınma Gündemi

Kaynak: [Çin Arap Devletleri İşbirliği Forumu \(CASCF\) - brq \(bricspolicycenter.org\)](http://brq.bricspolicycenter.org) Alıntı Tarihi:18/032025

Ortak iş birliğini güçlendirerek taraflı uluslararası iş birliği ile stratejik ortaklık ilişkilerini artırarak, geliştirmeyi hedeflemiştirler. Ülkeler arasındaki diyalog ve iş birliği artarak devam ettirmişler 2010 yılında Körfez- Çin İş birliği Formu ile ortak deklarasyon sunmuşlardır.2014 yılında gerçekleşen formda 2014-2024 dönemi on yıllık kalkınma hedefli deklarasyon imzalamışlar ve stratejik ortaklıkları bir üst aşamaya taşıyarak geliştirmişlerdir.

Çin-Arap ilişkileri son on yılda birçok alanda ilerleme kaydederek yeni bir döneme girmiştir. Çin 12 Arap ülkesi ile bireysel stratejik ortaklık geliştirerek olagelmiş enerji ve petrol ortaklığından ileri teknoloji ve tarım sektörlerine doğru genişlemiştir. Toplu olarak Çin, tüm Arap devletleriyle geleceğe yönelik stratejik bir ortaklık kurdu. (CGTN, 2022) Çin, Arap-Çin İş birliği formu ile bölgedeki gelişmelerde aktif rol almaya başlamış, çıkan sorunlarda arabuluculuk yaparak daha önce uyguladığı müdahil olmama bakış açısını da değiştirdiği

karşı geri itme ve ortak destek stratejisi ile uyum içerisinde siyasi, ticari, kültürel alanlarda anlaşmalarla destekleyerek, ivme kazandıracak mekanizma oluşturarak, jeopolitik kişisel çıkar olmadan “karşılıklı fayda” temelli yapıcı bir iş birliği oluşturmayı, “kazan-kazan” stratejisini geliştirerek yeni alanlar açmayı hedeflenmektedir. (Hüseyin, 2022)

2018’de Çin için oldukça önemli olan ‘‘Kuşak ve Yol Girişimi’’ ile ilgili Pekin Deklarasyonu ve Arap-Çin yürütme Deklarasyonu ile ortak stratejik hedefler doğrultusunda; refah, kalkınma, küresel çağın zorluklarıyla başa çıkma, istikrar, geleceği garanti altına alma, güvenlik ve sürdürülebilirlik gibi önemli kararlar alınmıştır. (Angun, 2022) Çin-Arap İşbirliği Formu eylem planlarıyla işbirliğini güçlendirmeye yönelik toplantılar yapmakta ve mekanizmalar üretilmektedir. Bir önceki form mevcut yapılan formu destekleyen ve geliştiren kararlar şeklinde ilerleme göstermektedir. Bu doğrultuda 2020-2022 formunda her iki tarafın enerji, altyapı, lojistik hizmetleri, sanayi ve madencilik, finans, ticaret ve yatırımı kolaylaştırıcı ve teşvik edici yeni alanlar oluşturmak ve güçlendirmek. Kuşak ve Yol Girişimi ortaklığını derinleştirmek ve güçlendirecek mekanizmaları geliştirmeyi hedeflemektedir. Her iki taraf ortak kalkınma hedefli ve geleceğe dönük kapsamlı bir Çin-Arap stratejik ortaklığını gelişmesini gözeterek "Sürdürülebilir Kalkınma için 2030 Gündemi'nin vurgu yapılmakta ve bununla ilgili yol haritası çizilmektedir. Bu doğrultuda ortak kalkınma ve ortak geleceğe yönelik stratejik ortaklığın gelişmesi ve derinleşmesine, birbirlerinin kaygı ve temel endişeleri göz önünde bulundurularak desteklenmesi gerektiği konusuna vurgu yapılmaktadır. Her iki tarafın çıkarları doğrultusunda dünya barışı, istikrarı ve kalkınmasının güçlendirilmesi önem arz etmektedir. (Affairs, 2020)

2010 yılında Arap Baharının Tunus'ta başlaması ile bölgesel etkilerinin büyüklüğü küresel bir etkiye de dönüşmüştür. Ortadoğu'da başlayan süreç Kuzey Afrika'da da etkili olmuştur. Arap Baharı; Bölge halkının özgürlük, demokrasi ve insan hakları talepleri doğrultusunda ortaya çıkmış, rejimi değiştirme odaklı protestolara, mitinglere ve silahlı iç çatışmalara dönüşmüştür. Halk bu talepleri doğrultusunda diktatör rejimleri devirmiştir. Tunus, Mısır, Suriye, Libya, Irak, Cezayir, Ürdün, Yemen'de büyük çapta ayaklanmalar olmuştur. Bu ülkelerin Arap Baharından sonra yönetim ve yapıları büyük değişime uğramıştır.

Mısır, Tunus, Libya, Irak yönetimleri değişmiş, Suriye'nin iç yapısı bozulmuştur. Tunus'ta başlayan Arap Baharı, 2011 Şubat'ta Pekin ve Şanghay'da da ayaklanmalara neden olmuş, Batının Çin'i Ortadoğu'ya benzetmesi Çin'in sert bir ifade ile ‘‘Çin Ortadoğu değildir’’ başlığı ile sert yönetim bakışını ifade etti. Çin'in Ortadoğu politikası için Wu Bingbing tarafından yapılan tanım; ‘‘ABD’yi kendi karşısına almayacak kadar edilgin, ama kendi

çıkarlarını tehlikeye atmayacak kadar aktif". Çin, Arap Baharında insani krizlerin çözümü konusunda alternatif çözümler üretmekten uzak müdahil olmayan bir dış politika izlerken, Batıyı da şiddetle eleştirmektedir.21.yüzyıl Çin Rüyasının enerji bağımlılığı nedeniyle Ortadoğu'ya bağlı olduğu düşünülürse, bölgedeki istikrarın Çin için önemini ortaya koymaktadır. (Üngör, 2014) Küresel olarak sonuçları düşünüldüğünde bölgede varlık gösteren Rusya, AB, ABD, Çin'de bu duruma hazırlıksız yakalanmış, gözlemlenebilir yol ile gelişmeleri takip etmişlerdir. Çin bu süreçte bölgedeki gelişmeleri temkinli ve gözlemci davranarak kendi çıkarları doğrultusunda bir politika izlemiş, bölgedeki vatandaşlarını ve yatırımlarını koruma yönelik ekonomi odaklı müdahalede bulunmuştur. (Erkan & Yüce, 2020)

Çin'in dış politika merkezinde Kuşak ve Yol Girişimi (BRI) yer alıyor, 2013 yılında Xi Jinping tarafından Kazakistan'da duyurulan proje kalkınma odaklı, iyi niyetli kapsayıcı bir yol olarak savunulmaktadır. Çin'in Kuşak ve Yol Girişimi'nin İkinci Dünya Savaşında ABD'nin Marshall Planı'ndan daha büyük bir ekonomik entegrasyondur. Özellikle Orta Asya, Ortadoğu ve Avrupa için büyük katkılı bir projedir. Proje ile ilgili tartışmalar güncelliğini korurken Çin'in gerçek jeopolitik niyetini anlama hakkında; Amerika'nın Küresel Süper Güç algısını değiştirmeyi hedeflediği endişelerini dile getirilmektedir. Yeni İpek Yolu konsepti kara boyutu olarak açıklandıktan bir sene sonra deniz, hava yolları da eklendi. Bu çok kapsamlı girişimi finanse etmek için Asya Altyapı Yatırım Bankası'nın (AIIB) altyapı projelerini desteklemek için tasarlandığı, Çin'in Avrasya kıtasında varlığını etkin hale getirmek için ekonomik ve ticari bir amaç olduğu görülmektedir. Kuşak ve Yol Girişimi'nin kara rotası Orta Asya ile Avrupa'yı birbirine bağlamayı hedeflemektedir. Deniz rotası ASEAN ülkelerini Güney Çin Denizi üzerinde, Hint Okyanusu üzerinden Orta Doğu ve Batı Afrika'ya oradan da Süveyş Kanalı ve Akdeniz üzerinden Avrupa'ya bağlayacaktır. Xi Jin Ping'in 2049'a kadar eşi benzeri olmayan bu girişimle uzun vadeli yatırımların 8000 milyar dolara ulaşılacağını, 2049'da Çin'in "zengin ve güçlü" olacağını öngörmektedir. 2018'de pandemi ile birlikte girişim ve yatırımlar yavaşlasa da yeni merkezlerde eklenerek genişlediği, ekonomik planda Çin'in ihracat ve yapısal yatırımlar odaklı son otuz yıllık büyüme stratejisidir.

Çin'in iç tüketiminin sınırlı miktarda olması Çin'in yatırımlarının diğer ülkelere yönelmesinin en büyük nedenidir. Çin bu proje ile Avrasya odaklı gibi görünse de ekonomik, ticari ve finansal bağlarla küresel bir nüfuz ile genişlemeyi hedeflemektedir. Amerikan jeopolitik hedefine doğrudan karşıt olan Yeni İpek Yolları ile büyük jeopolitik çıkarların merkezi olarak büyük gücünü yeniden sağlamak, Avrasya kıtasındaki sınırları kontrol ederek 21.yüzyılda büyük aktörü olarak 21.yüzyılın Büyük Oyunu 'nu dizayn etmektedir. (Estachy, 2020)

Kuşak ve Yol Girişimi kara temelli ekonomik koridor (SREB), deniz temelli koridor (MSR); Güney Çin Denizi, Doğu Afrika, Hint Okyanusu ve Akdeniz olmak üzere iki önemli temel üzerinden oluşmaktadır. İlk kara koridoru; Çin'in batı eyaletini Umman Deniz'indeki Gwadar Limanına bağlayacak Çin-Pakistan ekonomik koridoru. İkincisi olan Çin-Bangladeş-Myanmar-Hindistan ekonomik koridoru ile demiryolları, boru hatları, karayolları, limanlar, kanallarla Çin yatırım yaparak Bengal Körfezi ve Hint Okyanusu'na güneybatı eyaletlerini bağlamış olacak. Çin, Çinhindi Yarımadası-Çin ekonomik koridoru ile 600 milyon nüfusunu limanlar ve hızlı trenlerle etkileyecek projedir. Çin'in kuzeydeki ekonomik koridoru Çin-Rusya-Moğolistan koridoru ile enerji kaynaklarına ulaşmayı hedeflemektedir. Proje kapsamında Çin ile Avrupa'yı birbirlerine bağlayacak iki önemli demiryolu projesi; Çin Orta Asya-Batı Asya Ekonomik koridoru ile Orta Asya, Türkiye, İran 'ı içine alan Avrupa'nın ortasına ulaşmayı hedefleyen, diğeri ise Batı Avrupa'ya ulaşacak Yeni Avrasya Kara Köprüsü. (Aboul-Dahab, 2021)

Tablo 3 : Çin'in Ortak Kalkınma Hedefli Büyük Stratejisi

Güç Türü	Açıklama / Unsurlar
Üretim Gücü	- Yerli üretimin geliştirilmesi - Korumacılığın çeşitli biçimleri
Ticaret Gücü	- İhracat geliştirme - Ticaret fazlası
Finansal Güç	- Altın birikimi (bugünkü döviz rezervleri)
Diplomatik ve Askerî Güç	

Kaynak: ESTACHY, Laurent Power Struggle between China and the United States: Lessons of History BecTHUK MrMMO-yHUBepcuTeTa. 2020. 13(1). Syf:90 (Alıntı Tarihi:27.10.2023)

Yukarıdaki tabloyu özetleyecek olursak; Çin'in merkantilist Büyük Stratejisi ile ‘Çin Rüyasını’ gerçekleştirmedeki araçları olarak değerlendirebiliriz. Çin'in yumuşak güç stratejisi ile hareket ettiği barışçıl, öncü, yenilikçi, gelişen ve medeni bir şekilde ilişkilerin inşa edilebileceği vurgulamaktadır. Çin'in **Ortak Kalkınma Hedefli Büyük Stratejisi** (Common Development-Oriented Grand Strategy), küresel ölçekte ekonomik, politik ve diplomatik iş birliklerini artırmayı hedefleyen geniş kapsamlı bir stratejidir. Özellikle **Kuşak ve Yol Girişimi (BRI)**, enerji güvenliği, bölgesel entegrasyon ve ticari ortaklıklar bu stratejinin temel bileşenleridir.

Çin “Kuşak Yol Girişimi” ile Asya’dan başlayarak Afrika, Ortadoğu, Latin Amerika ve Avrupa kıtası dahil olmak üzere çok kutuplu dünya düzenini savunduğu formda pek çok aktörle ikili anlaşmalar yapmış, stratejik ve ekonomik bağlarını önemli düzeye çıkartmıştır. Kuşak ve Yol projesi ile Çin’den başlayan Avrupa’ya uzanan ve projenin en önemli güzergahlarından olan Körfez proje çerçevesinde 100 milyar dolar yatırım almıştır. Çin devlet finansmanı dışında özel şirketleri ile de yatırımlarını güçlendirmekte ve teşvik etmektedir. BAE’ de 200 yüz binden fazla Çinli yatırım yapmakta, Çin’in 20 milyar dolar alt yapı yatırımları ile Mısır modernleşerek projeye dahil olmakta, Cezayir’de 50 milyar dolarlık projeyi gerçekleştirmiş, Suudi Arabistan başta olmak üzere Kuveyt, Umman, Irak ve Katar da enerji yatırımları yapmaktadır. Genelde Batı ile ticaret ilişkileri olan Arap dünyası Çin gibi büyük bir aktörü de bölgeye çekme yoluna gitmiş, küresel güçlerin dengeli bir şekilde bölgede bulunması konusunda adımlar atılmıştır. (İstikbal, 2022) Çin- Körfez ilişkileri kalkınma odaklı ekonomik, siyasi ve askeri olarak ilerlemektedir. Çin’in Körfez politikalarını enerji arzı güvenliği, bölgede büyük güç olarak varlık gösterme eksenini üzerinden değerlendirebiliriz. Bölgede hegoman güç olmak yerine ABD’ye karşı alternatif güç olma ve politikalarını ikili anlaşmalarla yürütmektedir.

Körfez Arap Ülkeleri İş Birliği Konseyi (KİK) 25 Mayıs 1981 yılında üye ülkelerin ekonomik ve siyasi güçlerini birleştirerek bütünleşmeyi amacı ile kurulmuştur. KİK bölgesel güvenlik amaçlı bir savunma organizasyonu olarak kurulmuşken büyük bir ekonomik entegrasyona dönüşmüştür. Örgüte üye ülkeler Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri, Katar, Kuveyt, Umman ve Bahreyn’dir. Ortak Pazar oluşturulmuş, ekonomisi doğalgaz ve petrole ticareti bağımlılığından farklı sektörlerin canlanmasına dönüşmüştür. Örgüt; Ticaret, ekonomik ve mali, gümrük, iletişim, eğitim, sağlık, turizm yönetim ve yasama gibi temel konularda ortak benzer düzenlemeler yapmayı, Bilimsel ve teknik ilerleme ile sanayi, madencilik, tarım, su ve hayvancılık alanlarında ilerleme kaydetmeyi, ARGE merkezleri kurmayı, Özel sektörle işbirliği yapmayı, Halklar arasında farklı alanlarda ilişkileri güçlendirmeyi ve derinleştirmeyi, Ortak para birimi “ Khaleeji” kullanmayı temel amaçlar olarak belirlemiştir. (GCC, 2023)

KİK ortak iş birliği ve entegrasyon amaçlı kurulmasına rağmen bölgesel anlamda çok etkin bir örgüt çalışması yapamadığı 2011 Arap Baharından sonra 2020’ye kadar bölgesel gelişimleri takip etmekle kalmış, 2022 zirvesinde Çin’in katılımı ile iş birliklerini güçlendirmek ve tam bir bölgesel entegrasyon amacı ile bir araya gelinmiştir. KİK 2022 zirvesinde Çin Devlet Başkanı Xi Jinping; Körfez ülkelerini ortak çıkarlarını savunarak bağımsız kalmaya, ekonomik kalkınma stratejisi ile kazan-kazan iş birliğine, ortak güvenlik amaçlı bölgesel barışı

destekleyerek karşılıklı güven temelli ilişkilerin geliştirilmesine vurgulamıştır. Yeni dönemde ortak gelecek hareketi ile Çin-Arap Ülkeleri Arasında Kapsamlı İş birliği Planı'nın ana hatlarını belirlemekteki kararlılığı görmenin Çin-Arap topluluğunu inşa etmedeki önemini belirtmiştir. Jinping Çin'in, kalkınma desteği ile önümüzdeki üç ila beş yıl içerisinde medeniyetler arası diyalog, gıda güvenliği, enerji güvenliği, halk sağlığı, yeşil inovasyon, gençlik gelişimi, istikrar ve güvenlik olmak üzere sekiz temel hedef ile iş birliğinin geliştirilmesinin önemine vurgu yapmıştır.

Çin-Arap ilişkileri son on yılda yeni bir döneme girerek, birçok alanda iş birliği gelişmiş ve önemli stratejik ortaklıklar kurulmuştur. Çin Körfez ülkelerinin en büyük petrol ihracatçısı konumunu korumaktadır. Jinping; zirvede ham petrol ve sıvılaştırılmış doğalgaz ithalatını genişleterek sürdürürken temiz ve düşük karbonlu enerji teknolojilere içinde iş birliğinin önemini vurgulayarak yeni yol haritasını da belirlemiş oldu. (Cgtn, 2022)

KİK'te bölgesel ve küresel konuları tek tek ele alarak; dünyanın her yerinde barış, istikrar, güvenlik ve refahın önemi vurgulandı. Kalkınma öncelikli iş birliğinin karşılıklı saygı ve güven çerçevesinde ilerlemesi, uluslararası hukuk ilkeleri doğrultusunda güç kullanmama uluslararası düzeni koruma üzerine mutabık kaldılar. Nükleer Silahların Yayılmasının Önleme Antlaşmasının uygulanması, Körfezdeki ve İran'daki kitle imha silahlarının önlenmesi konusunda barışçıl çağrıda bulundular. İran'ın nükleer dosyası, istikrarsızlaştırma amaçlı bölgesel faaliyetler, teröre ve yasa dışı örgütlere karşı desteğe karşı ortak bir eylem planı üzerine vurgu yaptılar. Körfez ülkeleri ile İran arasındaki ilişkilerin bölgesel komşuluk, iç işlerine karışmama, toprak bütünlüğü, egemenliğe saygı duyma çerçevesinde ilerlemesi, anlaşmazlıkların uluslararası hukuka ve Birleşmiş Milletler Şartına uygun çözüm yoluna kavuşturulması gerektiğine vurgu yapıldı.

Irak Devletinin Kuveyt Devletinin toprak bütünlüğüne ve egemenliğine saygı duyarak BMGK kararlarına uyma, iki ülke arasında yapılan anlaşmalara uyma ve deniz sınırlarının belirlenmesi çağrısında bulundular. Irak devletinin egemenliği, güvenliği, kalkınması, istikrarı ve terör ile mücadelesinde tam destek verdiklerini tekrar işaret ettiler. Bölgesel diğer bir sorun olan Filistin sorununa adil bir çözüm yoluna gidilmesi ve Doğu Kudüs başkenti olan Filistin devletinin kurulmasına desteklediklerini deklare ettiler. Yemen için hemen ateşkesin uygulanmasına, insani yardım ve kalkınmaya yönelik destek sağlanması vurgulandı. Suriye krizi çözümü için siyasi bir uzlaşma sağlanması, birliği ve egemenliğinin korunması için adımlar atılmasının önemine değinildi. Afganistan'a insani yardımın yapılması, güvenlik ve istikrarın sağlanması doğrultusunda Afgan halkının temel hak ve özgürlüklerini çıkarları

doğrultusunda bir hükümetin kurulması ve topraklarının zarar görmemesi çağrısında bulunuldu. Liderler Ukrayna krizinde can ve mal güvenliğinin BM iç tüzüğüne ve uluslararası hukuka uygun çözüme ulaştırılmasının önemine vurgu yapıldı. (Independent Türkçe, 2022)

KİK 2022 zirvesi kalkınma zirvesi niteliğini taşıyarak liderler, Çin ile ilişkilerini güçlendirerek stratejik ortaklığın önemini belirttiler.2023-2027 vizyonu ile ekonomik, siyasi, kültürel alanlarda yeni eylem planını onayladılar. Körfez ülkeleri ve Çin arasındaki serbest ticaret diyaloglarının her iki tarafın çıkarları doğrultusunda bir an önce tamamlanması, pandemi sonrası ekonomik toparlanmada destek olunması, enerji, yatırım, finansman, ileri teknoloji, sanayi, ticaret, uzay ve sağlık alanlarında iş birliğinin güçlenmesinin önemine vurgu yapıldı. Bölgede yaşanan siyasi ve istikrara dayalı sorunlar ele alındı, ortak birliktelikle uluslararası meşruiyete uygun olarak çözümlerin önemi vurgulandı. (Independent Türkçe, 2022)

Çin'in diplomasi girişimi ile Mart 2023'te İran ile Suudi Arabistan diplomatik ilişkileri yeniden başlatmak için anlaşma imzaladılar. Uluslararası kamuoyu tarafından "Çin'in uluslararası diplomasi zaferi" olarak nitelendirildi. Ülkeler arası farklılık ve çatışmaların müzakere yolu ile çözümünün mümkün olduğuna dair örnek bir gelişme olması yanında bölgedeki barış ve istikrar için de önemli bir adım olmuştur. Bölgedeki istikrar ve barışın sağlanması, devamı açısından uluslararası toplumun büyük çaba göstermesi gerekiyor ve bu bağlamda Çin'in sistematik bir planlama ile gelecekte öncü bir role hareket ederek, Çin'in gelişimini teşvik edeceğini varsayıyoruz. Ortadoğu'da kalıcı barışa teşvik etmek için; Farklı ülke bağlantılarının güçlendirilmesi, çoklu altyapı entegrasyonu ile birlikte "Kuşak ve Yol Girişimi", "Küresel Güvenlik Girişimi", "Küresel Kalkınma Girişimi" üç ana faktörle yol haritalarının belirlenerek jeo-politik yaklaşımdan jeoekonomik yaklaşıma dönüşümünü sağlayarak ülkelerle iş birliğini arttırmak. (Overseas, İgcü, & Finance, 2023)

Çin'in Orta Doğu'daki çıkarlarını korumak adına BM ve diğer örgütler çerçevesinde istikrarı koruması ve barışçıl bir koruma güçlerini konuşlandırma açısından askeri kabiliyetini güçlendirerek savaş gemisi filosu ve bir askeri üssü kurmalıdır. Çin Kuşak ve Yol Girişimi ile iş birliği öncelikle insanlar arası ilişkileri güçlendirerek siyasi, ticari ve güvenlik ilişkilerini geliştirmeyi hedefleyerek yumuşak güç bakış açısını geliştirmektir. ABD'nin bölgedeki çıkarlarını gözeterek Çin bölgedeki kendi varlığında belirleyici diplomatik ve ticari ilişkiler ile kilit müttefik haline dönüşmek. Ticari ekonomik anlamada karşılıklı bağımlılığı derinleştirerek Çin Körfez Ülkeleri enerji ilişkilerinin ötesinde çeşitlenmiş iki tarafın ekonomik çıkarları doğrultusunda şekillenmiştir.

1.2 Ekonomik İlişkiler

Çin'in Orta Doğu ile ilişkileri enerji kaynakları ihtiyacının ötesine geçerek ekonomik, stratejik ve jeopolitik faktörleri içine alan bölgenin yeniden şekillenmesi konusunda katkı sağlayan “müdahaleci olmayan” yaklaşımı ile geliştirmiştir. Çin-Orta Doğu ilişkileri işbirlikçi bir yaklaşımla siyasi, ekonomik, ticari, bilimsel ve teknolojik, kültürel ve eğitimsel, sağlık, askeri, spor ve diğer alanlarda derinleşmiştir. (China T. S., 2016)

Çin'in Körfezde; enerji, ticaret, yatırım, inşaat ve altyapıya odaklı projelerle ilişkileri geliştirirken Çin-Körfez İş birliği Konseyi ile de Serbest Ticaret Anlaşması müzakereleri ile genişletmiştir. Körfez ülkelerinin kurduğu ekonomik ilişkiler çok boyutlu küresel ağlarla petrol ve doğalgaza bağlı ekonomik anlaşmalara alternatif ekonomik argümanlar üreterek; eğitim alt yapısını güçlendirmek, küçük işletmeleri destekleyerek gelişmelerini sağlamak, yeni açılımlar belirleyerek sanayinin gelişmesini sağlamak ve bu doğrultuda en iyi partnerin bölge için Çin olduğu ilişkilerini buna göre şekillendiğini söyleyebiliriz. Bu ilişkilerin temel faktörleri enerji ve ticaret olsa da Çin için belirleyici olan körfezdeki enerji arzıdır. Körfez ülkeleri için Çin belirleyici bir ticaret hacmine dönüştü. Çin'in ekonomik ve diplomatik öncelikleriyle benimsediği açıklık politikası Arap Dünyasıyla ilişkilerini güçlendirerek, iş birliği çerçevesinde yatırımları geliştirerek dev yatırım yapan partner haline dönüşmüştür.

Tablo 4 : Çin-Arap Devletlerinin Kalkınma Stratejileri Çerçevesindeki SDS Yolları ve Örnekleri

Arap Devletlerinin Yerli Kalkınma Planları	Kalkınma Planlarının Türleri/Odakları	Çin ile SDS'nin Yolları	Çin'deki Büyük SDS Vakaları
(Fas) Endüstriyel Hızlandırma Planı 2014-2020	Sanayileşme ve Kentleşme	Üretim Kapasitesi ve Teknoloji Transferi İşbirliği	1-Fas'taki Muhammed VI Tangier Teknoloji Şehri
Mısır Vizyonu 2030			2-Çin-Mısır TEDA Ekonomik ve Ticari İşbirliği Bölgesi
Suudi Vizyonu 2030	Ekonomik Çeşitlendirme	Çift Yönlü Yatırım İşbirliği	1-Umman'daki Dugm Endüstri Parkı
Katar Ulusal Vizyonu 2023			2-Kuveyt'teki Kuzey Ekonomik Bölgesi (İpek Şehri)
Umman Vizyonu 2040 Kuveyt Vizyonu 2035			
(Irak)Ulusal Kalkınma Planı 2018-2022	Savaş Sonrası Yeniden Yapılanma ve Kalkınma	Kapsamlı Altyapı İnşaatı İşbirliği	Çin-Irak ‘‘Altyapı İçin Petrol’’ Anlaşması

Kaynak: Jiuzhou Duan & Gangzheng She 2021 Asian Journal of Middle Eastern and Islamic Studies

ABD'e için son yıllarda Hint-Pasifik denizaşırı stratejisi için önemli odak noktası haline dönüşürken Çin Orta Doğu'da önemli bir aktör olarak bölgesel güvenlik dinamiklerini yeniden şekillendirdi. Bu doğrultuda enerji kaynaklarının ötesinde ekonomik ve stratejik olarak birçok mutabakat imzalamıştır. Son yirmi yılı kapsayarak; 2004'te Çin-Arap İş birliği Formu, 2010 Çin-Körfez İş birliği Konseyi (GCC) Stratejik Diyalogu ile bölgesel örgütlerle ilişkileri geliştirmiştir. Bölge çıkar ve politikalarına yönelik 2016'da Çin-Arap Politikası Belgesi yayınlamıştır. Çin 2022'de Çin-Arap Devletleri Zirvesi ve Çin-Körfez İş birliği Konseyi Zirvesi düzenleyerek ekonomik kalkınmaya teşvik etme konusunda bölgedeki etkinliğini arttırarak jeopolitik konumunun önemini de göz önünde bulundurarak küresel siyaset üzerindeki etkisi devam etmektedir.

Çin-Arap Devletleri İş birliği Formu; iki taraflı diyalogların geliştirilmesi için önemli bir platformdur. Bu çerçevede en kapsamlı yapılan çok kapsamlı bir platformdur. Çin-Arap ülkeleri arasında ekonomi ve ticaret seminerleri, iş konferansları, bölgesel ve küresel konuların da konuşulup değerlendirildiği, her iki taraf açısından ekonomik, ticari kararlar ve yatırımlara önemli oranda katkı sağlayan enerji ve birçok alanda işbirliği platformudur. (Aboul-Dahab, 2021)

2019 yılında Şangay'da gerçekleştirilen Çin-Arap İşbirliği Formu yapılan en kapsamlı formu olarak ticaret, yatırım, ekonomik işbirliği, ulaşım, enerji, çevresel faktörler, tarım, turizm gibi birçok alanlarda kararlar alındı; Ticaret ve yatırımları desteklemeye devam ederek Çin-Arap Devletleri Fuarı ile yatırım, ticaret ve diğer faaliyetler katılarak yatırımları destekleyecek faaliyetleri tanıtmak, ilgili politikalar geliştirmek, iki taraflı girişimlerle yatırımları geliştirmek ve bu çerçevede karşılık bilgi alışverişi ve ziyaretlerde bulunmak için organizasyonların yapılması. Ticari ve ekonomik alanlarda yasal çerçevelerle ilgili düzenlemeler, iki taraflı çifte vergilendirmeyi önleme, iki taraflı koruma ve yatırım anlaşmalarına teşvik, Bölgesel İş birliği Anlaşması ve hukuksal destek ile iki tarafın işletmelerine destek konusunda eylem planları geliştirilmesi.

Çin ve Arap ülkelerinin karşılıklı üretim kapasitesi ve yatırım mekanizmalarının kurulması, geliştirilmesi ve teşviki küçük ve ortak işletmelerin kurulmasına teşvik ve Çin'in ekonomik olarak kriz yaşayan ülkelere çeşitli alanlarda ekonomiyi destekleyecek yatırımlarını arttırması. DTÖ çerçevesinde ikili ve çok taraflı ticareti güçlendirerek ticaret korumacılığına ortak bir duruş sergilenmesi. İkili ve çok taraflı ticari anlaşmaları çözecek mekanizmaların kurulması. İki gümrük arasındaki alışveriş ve iş birliğini güçlendirecek ve kolaylaştıracak serbest ticareti geliştirecek uygulamaların önemine vurgu yapıldı. (Affairs, 2020)

Ekonomik alanda Çin bölgedeki ticaret hacmini arttırarak bölgenin en büyük ticaret partneri oldu ve Avrupa Birliği'nin yerini aldı. Suudi Arabistan ve BAE'nin en büyük petrol dışı ticaret ortağına dönüşmüştür. Körfez İş birliği Konseyi'nde imzalan serbest ticaret anlaşması ile diplomatik olarak da bölgedeki etkisi en üst sıradadır.

Çin Körfez İş birliği Konseyi'nin (GCC) son yıllarda en büyük ticari ortağı olarak ticaret hacmini 2021'de yüzde 44 oranında arttırdı. Bu doğrultuda 2004 yılında serbest ticaret anlaşması müzakereleri başlamış, düzenli olarak da her yıl durum değerlendirilip müzakereler devam etmektedir. Anlaşmaya varıldığında 15 üyeli Bölgesel Kapsamlı Ekonomik Ortaliğın (RCEP) dünyanın ikinci büyük Serbest Ticaret Anlaşması (FTA) olacağı öngörülmektedir. Bu anlaşma ile özellikle petrol ve petrokimya ürünleri piyasası üzerinde tarifeler azaltılarak ya da kaldırılarak büyük bir etkinin olacağı düşünülmektedir. Serbest Ticaret Anlaşması'nın (FTA) uygulayamaya geçilmesi ile siyasi bağlar ilerleyerek, ekonomik ve ticari ilişkiler artacak ve iki taraf arasında ticaret hacmi daha yüksek seviyeye ulaşacaktır. (Yunbi, 2023)

Körfez İş birliği Konseyi ülkeleri petrol ihracatından önemli miktarda dolar rezervine sahip oldular. Doğrudan yabancı yatırımlar için önemli aktöre dönüştüler. Orta Doğu'daki proje ve diğer yatırımcıların riskli olduklarını düşünen KİK ülkeleri yatırımlarını özel şirket hisselerine, yabancı devlet fon ve tahvillerine yatırım yaptıkları görülürken bir taraftan da büyük kalkınma planlarıyla yabancı yatırımları da bölgeye çekmeye teşvik etmektedirler. 2009 krizinde bu yatırımların yavaşladığı özellikle Kuveyt ve Suudi Arabistan'da ekonomik yavaşlayarak yabancı yatırımlarda düşüş yaşanmıştır. Katar, BAE ve Umman altyapı projeler, organizasyonlar 2020 Dubai'de Dünya Fuarı ve 2022'de FIFA Dünya Kupasının Katar'da yapılması yabancı yatırımcılar için önemli etkili olmuş KİK büyüme hedefi devam ederek bölge çekici hale dönüşmüştür. Bu nokta KİK yeni endüstriyel ve petrol dışı sektörlere yaptıkları yatırımlarla ekonomilerini geliştirme çabaları nedeniyle Çin birçok proje ile etkin bir partner haline dönüşerek yapısal düzenleme ve politikalarla BRI projelerine yoğunlaştırmış ve genişletmiştir. KİK ülkeleri kalkınma planlarına uygun olarak büyük projeler yürütmek üzere iletişim, ulaşım, alt yapı inşaatları gibi temel alanları önceliklendirerek Dubai'nin Jebel Ali Serbest Bölgesi (JAFZA) gibi özel ekonomik bölgelerle Çin ile aralarındaki politik ekonomiye dayalı bağları geliştirmektedirler. Çin devletine ait işletme (SOE) BAE'nin JAFZA'sını kullanmaktadır ve bu şekilde projelere hizmet vermek için birçok serbest ticaret bölgeleri kurmayı amaçlamaktadır. (Xuming & Fulton, 2017)

Çin'in Körfez ülkeleri ve Suudi Arabistan'la ilişkileri çok boyutlu bir hal alarak başlangıç noktasında artan enerji ihtiyacına yönelik olsa da son yıllarda teknoloji, altyapı

projeleri, silah satışlarını geniş bir hacme dönüştü. Rusya-Ukrayna savaşı nedeniyle ABD'nin Ortadoğu ve Afrika'dan çekilmesi ivme kazanırken Körfez, Asya ve özellikle Çin'e yönelerek ikili ilişkilerini geliştirmiş ve çeşitlendirmiştir. Çin, BRI kapsamında Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri ve Umman'la stratejik ortaklık anlaşmaları imzalayarak ilişkilerini genişletti. BAE ile 2012 de başlayan stratejik ortaklık, 2018'de siyaset, ekonomi, askeri ve eğitim konuları olmak üzere iş birliğini arttırmaya yönelik anlaşmayı deklare ettiler. (Bachulska & Bianco, 2023)

Çin BAE ve Umman serbest ticaret bölgelerine ve limanlarına yatırım yaptı, bölgenin en büyük limanı olan Suudi Arabistan'ın Kızıldeniz Geçit Terminali'nin % 20 hissesini satın aldı. Kovid-19 sebebiyle dünyadaki yatırımları yavaşlayan Çin, BRI kapsamında fonlama yaptığı ve taahhüt ettiği bütün yatırımlarını gerçekleştirdi. Çin, Körfez devletleri ile kendini eşit olarak konumladırıyor ve Amerika ile olan gerilimini bölgede ekonomik baskıyı gidererek ilişkilerini güçlendirme yolunu tercih etmektedir. Bu doğrultuda çok kutupluluğu ön plana çıkararak küreselleşme ve ilişkilerini sürdürülebilir hale dönüştürmeyi önceliklendirdiğine vurgu yapmakta. (Bachulska & Bianco, 2023) Serbest Ticaret Anlaşması ile ilgili 2022 görüşmelerinde son haline ulaşıldığı beyan edilirken, BAE'nin Çin'e tam destek verdiği ve BAE'nin Çin'in dünyadaki en büyük ticaret ortağı olduğu ve petrol dışı ticaretle da Ortadoğu bölgesindeki en büyük ihracat pazarı olduğu görülmektedir. Çin-BAE ikili ticaretinin 2022'de 64 milyar dolara ulaşarak yıllık %27,93'ü aşmıştır. BAE bir finans merkezi ve Kuşak ve Yol Girişimi için önemli bir aktör olarak bölgesel havacılık ve taşımacılıkta Çinli işletmelerin küreselleşmesi için önemli destinasyondur. (Drummond & Yiming, 2022)

Çin-BAE arasında önemli bir anlaşma sağlanarak Kuşak ve Yol Girişimi için önemli proje olan Endüstriyel Kapasite İşbirliği Gösterim Bölgesi ile endüstriyel kapasitelerin iki ülke için ilerlemesi, liman yakınlarında bulunan endüstri parklarının gelişmesini hedeflemektedir. Khalifa Endüstri Bölgesi ikili ilişkilerin ilerlemesi, ortak kalkınma stratejisi için önem arz etmektedir. Kuşak ve Yol girişiminin yüksek kalitede inşası ve ilerlemesi içinde önemli bir faktördür. Çin-BAE Endüstriyel Kapasite İşbirliği Gösterim Bölgesi projesinin tamamlanması için Khalifa Liman Konteyner Terminal 2 projesini kolaylaştıracaktır. Suzhou Endüstri Parkı, Jiangning Kalkınma Bölgesi, Yangzhou Ekonomik ve Teknolojik Kalkınma Bölgesi ve Haimen Ekonomik Kalkınma Bölgesi dahil olmak üzere dört kalkınma bölgesi ulusal düzeyde kalkınma ortak bölge yatırımı için önemli olup bu doğrultuda yatırım şirketleri kurulmuştur. (Cas-expo, 2023)

Çin-Suudi Arabistan enerji ticaretini ABD doları dışında para birimiyle yapabilecekleri konusunda müzakkereye başlamış, farklı fonlamalar ile Suudi Arabistan ABD mali tedbirleri ve ticaretine meydan okuma olarak değerlendirilebilir. BAE ve Çin dijital para birimi ile enerji ticaretini yapmak üzere pilot projeler başlattı. Körfez ve Çin'in ekonomik baskıları azaltmak üzere uyguladıkları stratejik ortaklık ve anlaşmalar olarak yorumlanabilir.

Çin'in Körfezdeki ekonomik perspektifine baktığımızda; Suudi Arabistan'ın Çin'in ana petrol alıcısı, en önemli tedarikçisi olarak Çin'in talebinin beşte birini karşılamaktadır. Suudi Arabistan'dan sonra Umman, Kuveyt ve BAE'in enerji tedarikçisi olarak yer almaktadır. Kasım 2022'de Katar gazının en önemli alıcısı olarak 27 yıllık anlaşma imzalandı. Bu doğrultuda Çin'in petrol ve gaz şirketi Sinopec en uzun vadeli sıvılaştırılmış doğalgaz (LNG) anlaşması ile 4 milyon ton LNG tedarik etmiş olacak. Çin'in bölgede cazip bir ticaret ortağı haline dönüşmesi, bölgenin ABD ve Batı ile yaptığı yatırım ilişkilerini gözden geçirme konusunda da destekler hale dönüşmüştür. (Bachulska & Bianco, 2023)

Çin bugün Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri, Katar, Kuveyt ve Bahreyn gibi Körfez ülkeleri ile en büyük ticaret ortağıdır. 2021'de ikili ticaret hacmi son on yıla göre en yüksek seviyeye ulaşarak 330,3 milyar dolarla 1,5 katını aşmıştır. 2022 de ise 319,3 milyar dolarla %35,28 ticaret hacmine ulaşmıştır. Son birkaç yılda Çin 200 milyon tondan fazla petrol ithal ederek Körfez ülkeleri için petrokimya ürünlerinde en büyük Pazar haline dönüşmüştür. Bu iş birlikleri enerji ve petrol dışında tarım ve yüksek teknoloji alanlarında da olduğu amacının yalnızca ekonomik ve ticaret amaçlı olmadığı, uluslararası adaleti sağlama ve desteklemede önemli güç olduklarını vurgulamaktadırlar. (Cgtn, 2022)

BRI, ekonomik bir proje gibi gözükse de Çin'in Orta Doğu'da önemli jeopolitik etkiler yaratmaya yönelik hamlesi olarak değerlendirilebilir. Çin bu girişimle ticaret yollarının güvenliği, enerji güvenliği, küresel ekonomiye entegrasyon sağlayarak Orta Doğu'da etkisini arttırmayı hedeflemektedir. Orta Doğu stratejik konumu gereği Avrupa, Asya ve Afrika için keşif noktasıdır ve Çin için önemlidir. (Khalid, Chairperson, & Chawla, 2020) Kuşak ve Yol Girişimi için en önemli yapı taşları yatırım ve ticari iş birliği temelli beş öncelik yer alır; Engelsiz ticaret, politika koordinasyonu, bağlantı tesisleri, finansal entegrasyon, insan temelli bağlar. Bu girişimle Çin önemli miktarda enerji ve kaynak ayırarak "*Çin diplomasisinde Tek Kuşak, Tek Yol Stratejisine*" ağırlık veriliyor.

Çin Kuşak ve Yol Girişimi (BRI) ile küresel dünyada ilişkilerini yeniden şekillendirme amaçlarken Ortadoğu ülkeleri ile de enerji tedariki dışında birçok alanda ticaretini geliştirmek için girişlerine ivme kazandırmıştır. Kuşak ve Yol Girişimi 6 koridordan oluşan deniz, hava ve

demir yollarını kapsayan 65 ülkede altyapı projelerinin gelişmesine destek olan dünya nüfusunun %70'ni etkileyen, dünya GSMH %55'ini, dünyada bilenen enerji rezervlerinin %75 içeren alanı kapsamaktadır. (Godement, 2015) Kuşak ve Yol Girişimi temelinde Çin'in ticaret ağlarının ve ekonomik yapısının değişimi ve inşası olarak görünse de çok geniş bir ekonomik ağlar ve bölgeleri içine kapsayan, rehabilite eden pazarları, ticaret hacmini hedefleyen bir yapıdır. Çin, Avrasya'yı dünyaya açarken geniş bir coğrafyayı da Avrupa'ya bağlamayı hedeflemektedir. Ortadoğu jeopolitik önemi ile projenin en önemli ayağıdır.2014'te Kuşak ve Yol Girişimi kapsamında diyalog ortağı olarak Suudi Arabistan Prensi Salam Çin'i ziyarette bulundu ve 21. Yüzyılda Çin'in stratejik ortağı olmaktan memnun olduklarını, ortak çıkarlar ulaşmak için diyalog kurmakta istekli olduklarını açıkladı. 2014'te Çin'deki formda Çin-Arap İş birliği için 1+2+3 modelini açıkladı; bu modelde "1" enerji ortaklığının belirleyici temel faktör olduğunu, petrol ve gaz endüstrisinin içindeki bütün halkaların birleştirilmesine yönelik iş birliğinin genişletilmesi derinleştirilmesine yönelik çalışmalarla, uzun vadeli stratejik ortaklıklarla enerji taşıma kanallarının güvenliği ve karşılıklı yararın sağlanması. "2" Kalkınma projeleri için ticaret, yatırım, alt yapının inşası gibi büyük alanlarda iş birliğini genişletip, güçlendirmek. "3" nükleer alanda iş birliği ile havacılık, enerji ve yeni enerji için Çin-Arap teknoloji transfer merkezi kurarak nükleer enerjinin barışçıl kullanımı ile araştırma ve eğitim merkezi kurmak. Bütün bunlar göz önünde bulundurulduğunda Çin-Arap iş birliğinin büyük önemi ve potansiyeli ortaya çıkmaktadır. Kalkınma odaklı bir yaklaşım sergilenmektedir. (Xinhua, 2016)

Deniz yolları BRI için büyük önem arz ederek Çin'in ticaret stratejileri ve enerji güvenliği için önemli yapı taşıdır.

Babu'l Mendeb Boğazı: Küresel deniz ticaretinin yüzde onu karşılayan Kızıldeniz'den Hint Okyanusuna açılan önemli bir geçittir.

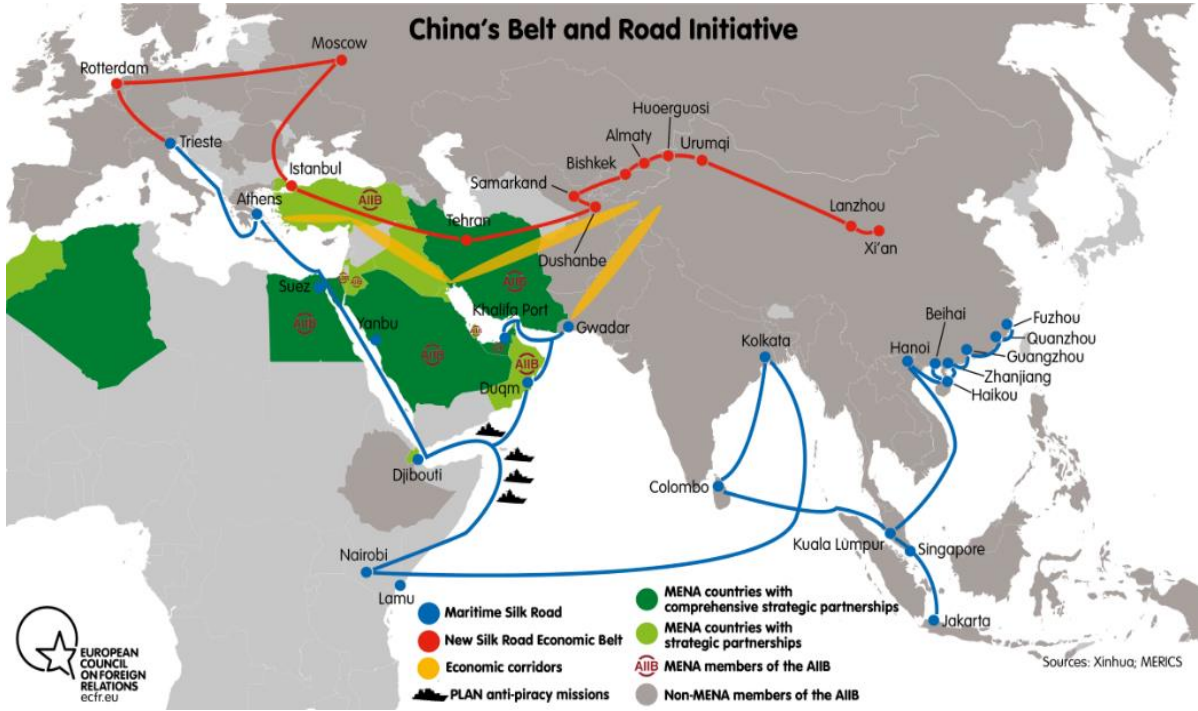
Hürmüz Boğazı: Küresel enerji güvenliği açısından en önemli geçiş noktalarından biridir. Dünya Petrol sevkiyatının % 20 bu güzergahtan sağlanmaktadır.

Süveyş Kanalı: Çin'in Avrupa'ya yönelik ihracatı ve enerji ithalatında kullanmış olduğu kanaldır. Avrupa ile Asya arasında en kısa deniz yoludur. (Khalid, Chairperson, & Chawla, 2020)

İpekyolu Çin'in öncülüğünde devam eden akıcı bir proje olarak devam etmektedir. Kuşak ve Yol Girişimi çerçevesinde son dokuz yıllık süreçte Çin 932 milyar dolar yatırım yaptı. Asya, Latin Amerika, Afrika ve Ortadoğu'da projeler geliştirdi. BRI yatırımları; limanlar, ticaret yapmak için boru hatları, yollar, demiryolları, kaynak destekli petrol, gaz ve madencilik, veri merkezlerini kapsamaktadır. En büyük jeopolitik öneme sahip Ortadoğu için Çin 2022'nin

ilk yarısında 28,4 milyar dolar yatırımla en büyük payı aldı. Bu yatırımda en büyük alıcı Suudi Arabistan oldu. Şangay merkezli Yeşil Finans ve Kalkınma Merkezi'nin (GFDC) beyanına göre 5,5 milyar dolar ile küresel sırlamada en üst sırada yer aldı. 2022 boyunca tüm finansmanın %57'si Ortadoğu'ya yapıldı. Kuşak ve Yol Girişimi ile Ortadoğu'da birçok alanda projeler üretilerek ekonomik çeşitlendirme yapıldığı görülmektedir. (McGinley, 2022)

Harita 1 : ÇİN'İN KUŞAK YOL GİRİŞİMİNDEKİ GÜZERGAHLARI

Kaynak: European Council on Foreign Relations https://ecfr.eu/wp-content/uploads/BRI_Map.png

(Alıntı Tarihi:03/11/2023)

Harita, Çin'in "Kuşak ve Yol Girişimi" (Belt and Road Initiative, BRI) kapsamında kara ve deniz ticaret güzergâhlarını ve bu güzergâhların geçtiği bölgeleri göstermektedir. Aşağıdaki noktalar haritanın genel mesajını ve içeriğini özetlemeye yardımcı olur:

1. *Kara ve Deniz İpek Yolu Ayrımı:* Haritada; Deniz İpek Yolu (Maritime Silk Road) haritada mavi renkle gösterilen hatlarıdır. Bu rota, Çin'in doğu kıyılarından başlayarak Güneydoğu Asya, Hint Okyanusu, Afrika Boynuzu ve Kızıldeniz üzerinden Akdeniz'e uzanan önemli ticaret rotalarını içerir. Yeni İpek Yolu Ekonomik Kuşağı (New Silk Road Economic Belt) olarak anılan kara bağlantılarını kırmızı ve turuncu renkler yansıtır. Bu güzergâhlar, Çin'den başlayıp Orta Asya, Orta Doğu ve Avrupa'ya doğru uzanan stratejik koridorları içermektedir.
2. *Ekonomik Koridorlar ve Stratejik Noktalar :* Haritada bazı ülkelerde, enerji nakil hatları, limanlar ve demir yolu bağlantıları gibi altyapı odaklı yatırımlardan oluşan, özellikle

Orta Asya ve Orta Doğu'da (örneğin Pakistan'daki Gwadar Limanı, İran, Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri, Mısır vb.) yoğunlaşan projeler göze çarpar. Çizilen hatlar, ticarete ve enerji tedarikinde kritik öneme sahip boğazları ve limanları vurgulamaktadır. Özellikle Basra Körfezi'ne, Kızıldeniz'e ve Akdeniz'e açılan noktalar stratejik konumları nedeniyle öne çıkmaktadır.

3. *MENA (Orta Doğu ve Kuzey Afrika) Bölgesi ile İlişkiler:* Haritada MENA ülkeleri (Middle East and North Africa), Çin'in kapsamlı stratejik ortaklıklar geliştirdiği alanlar olarak gösterilmektedir. Bu, enerji temelli iş birliklerinden altyapı yatırımlarına kadar geniş bir yelpazeyi kapsar. Körfez ülkeleri ve Kuzey Afrika devletleri, Çin'in artan enerji talebini karşılamak ve yeni pazarlara erişim sağlamak için BRI kapsamında önemli bir rol oynar.
4. *AIIB (Asya Altyapı Yatırım Bankası) Üyeliği:* Harita, bazı ülkelerin AIIB üyeliğini (Asia Infrastructure Investment Bank) vurgulamaktadır. AIIB, BRI projelerini finanse etmek için kurulan önemli kurumlardan biridir ve kritik bir rol oynar.
5. *Avrupa'ya Uzanan Hattın Önemi: Güzergâhın nihai hedefi,* Çin ürünlerinin Orta Asya üzerinden Türkiye'ye ve oradan Avrupa'ya (özellikle Moskova, İstanbul, vb. şehirler üzerinden) daha hızlı ve düşük maliyetli bir şekilde ulaşmasını sağlamaktır. Bu nedenle, Avrupa bağlantısı hem deniz hem de kara yollarında önemli bir son durak olarak dikkat çekmektedir.
6. *Deniz Güvenliği ve Askerî Unsurlar :*Haritada bazı yerlerde Çin'in donanma (PLAN) anti-korsanlık faaliyetleri ya da stratejik limanlar gibi unsurlar gösterilir. Bu, Çin'in ticari rotalarını güvence altına almak ve deniz güvenliğini sağlamak amacıyla uluslararası sularda artan askerî varlığını da yansıtmaktadır.

Harita genel olarak, Çin'in küresel ticaret ve enerji hatlarını yeniden şekillendirme, yeni pazarlar bulma ve "kazan-kazan" sloganıyla sunduğu altyapı projeleriyle ekonomik nüfuzunu artırma stratejisini göstermektedir. Kara ve deniz hatlarının kesiştiği noktalar, jeostratejik önemi yüksek bölgeleri işaret eder. Bu noktalar hem küresel ticaret akışları hem de uluslararası ilişkiler bağlamında Çin'in yükselen gücünü göstermektedir. Kuşak ve Yol Girişimi'nin ne kadar geniş bir coğrafyayı kapsadığını ve Çin'in bu inisiyatifle birlikte ekonomik, diplomatik ve enerji alanlarında küresel etki alanını nasıl genişletmeyi hedeflediğini görülmektedir.

1.3 İkili İlişkiler

Çin; Kuşak ve Yol Girişimi kapsamında Irak, Suudi Arabistan, Sudan, Umman, Kuveyt, Lübnan, Katar, Mısır ve Fas ile iş birliği anlaşması imzaladı ve üretim kapasitesi koşunda da BAE'ile anlaşmalar imzaladı. Asya Altyapı Yatırım Bankası'nın kurucu üyeleri olarak 7 Arap ülkesi; BAE, Suudi Arabistan, Ürdün, Umman, Katar, Mısır, Kuveyt yer almaktadır. (Duanaand & She, 2021)

Çin bölgedeki etkinliğini arttırmaya yönelik birçok stratejik hamleler yapmaktadır. Güney Afrika Cumhuriyeti'ndeki BRICS toplantısında Çin etkin gücünü kullanarak İran, BAE, Mısır ve Suudi Arabistan üye yapılmıştır. Ortadoğu ABD ve Rusya'nın hâkim olduğu bir bölge gibi görünürken Başkan Şii'nin İran'a yaptığı ziyaret ile 25 milyar dolarlık bir dizi anlaşma imzalamıştır.2023 Mart ayındaki diplomasisi ile İran ve Suudi Arabistan'ı barıştırarak Ortadoğu'da etkinliğini arttırmaya ve varlığını hissettirmeye yönelik hamlelerdir. (GÜRANLI, 2023)

Tablo 5: Çin'in İkili İlişkileri

Ülke	İlişki Türü	Yıl
MISIR	Kapsamlı Stratejik Ortaklık	2014
İRAN	Kapsamlı Stratejik Ortaklık	2016
IRAK	Stratejik Ortaklık	2015
ÜRDÜN	Stratejik Ortaklık	2015
KUVEYT	Stratejik Ortaklık	2018
UMMAN	Stratejik Ortaklık	2018
KATAR	Stratejik Ortaklık	2014
SUUDİ ARABİSTAN	Kapsamlı Stratejik Ortaklık	2016
BİRLEŞİK ARAP EMİRLİKLERİ	Kapsamlı Stratejik Ortaklık	2018

Kaynak: Doğan,S.2020 21. Yüzyılda Yükselen Güç: Çin, İpek Yolu Projesi Ve Ortadoğu'daki Etkisi Asya Araştırmaları Dergisi/ Sayı: 1 / Cilt: 4 / ISSN: 2667-6419 s:58

Çin'in Ortadoğu ile ikili ilişkilerini altyapı ve ekonomik olarak geliştirmek ortak kalkınma planı doğrultusunda yukarıdaki tabloda süreci başlatarak ortaklıklar yapmıştır. Çin'in Ortadoğu ülkeleriyle geliştirdiği ikili ilişkiler, stratejik ortaklık seviyesinde belirgin bir artış göstermektedir. Tablo incelendiğinde, Çin'in bölgedeki ülkelerle "Stratejik Ortaklık" ve "Kapsamlı Stratejik Ortaklık" şeklinde iki farklı düzeyde ilişki geliştirdiği görülmektedir. Kapsamlı Stratejik Ortaklık, genellikle daha derin ekonomik, siyasi ve güvenlik iş birliğini içeren, yüksek düzeyde bir ilişki modelini temsil etmektedir. Çin, Mısır (2014), İran (2016), Suudi Arabistan (2016) ve Birleşik Arap Emirlikleri (2018) ile bu düzeyde bir ortaklık kurmuştur. Bu durum, söz konusu ülkelerin Çin'in dış politika öncelikleri açısından daha

önemli bir konumda olduğunu göstermektedir. Diğer taraftan, Stratejik Ortaklık, Çin'in ekonomik ve siyasi iş birliği yürüttüğü ancak kapsamlı ortaklık seviyesine taşımadığı ülkeler için kullanılmaktadır. Irak, Ürdün, Kuveyt, Umman ve Katar gibi ülkeler bu gruba dahildir.

Çin'in bu ülkelerle ilişkileri, enerji ticareti, altyapı yatırımları ve Kuşak ve Yol Girişimi çerçevesinde değerlendirilmektedir. Tablodaki verilere bakıldığında, 2014-2018 yılları arasında Çin'in Ortadoğu'da yoğun bir diplomatik ve ekonomik ilişki ağı oluşturduğu görülmektedir. Bu süreçte, Çin'in bölgedeki enerji güvenliği, ticaret yolları ve altyapı projeleri açısından stratejik adımlar attığı söylenebilir. Özellikle 2016 ve 2018 yıllarında birden fazla ülkeyle stratejik ortaklık seviyesinde anlaşmalar yapılması, Çin'in bölgedeki etkisini artırma eğiliminde olduğunu göstermektedir. Çin'in Ortadoğu'daki ülkelerle geliştirdiği stratejik ortaklıklar, enerji arz güvenliği, ticaret hacminin artırılması ve siyasi nüfuz alanının genişletilmesi gibi unsurlar çerçevesinde şekillenmektedir. Kapsamlı stratejik ortaklık kurduğu ülkelerin genellikle bölgesel güçler olduğu dikkate alındığında, Çin'in uzun vadede bu ülkelerle daha derin ve çok boyutlu iş birlikleri geliştirmeye devam edeceği öngörülebilmektedir.

Çin-Körfez ülkeleri ile kuruluna ilişkiler doğrultusunda; altyapı, ticaretin kolaylaştırılması, yatırımların desteklenmesi önceliklendirilerek nükleer enerji, uzay, yenilenebilir enerji, uydu vb ileri teknolojiye sahip ilişkilerin geliştirilmesi amaçlı Suudi Arabistan, BAE, Irak, Sudan, Cezayir, Mısır ile altyapı projeleri belirlenmiştir; LAS Sekreteryası ve Çin Küresel Enerji Ara Bağlantı Geliştirme ve İşbirliği Örgütü (GEIDCO) mutabakat zaptı imzalayarak petrol, elektrik, doğalgaz, enerji verimliliği, yenilenebilir enerji, nükleer güç ve enerji alalarında işbirliği geliştirmeyi amaçlamaktadırlar. Nükleer enerjinin barışçıl bir şekilde kullanılması Arap eğitim merkezi kurulması için Çin Atom Enerji Kurumu ve Arap Atom Enerji Ajansı Mutabakat Zaptı İmzaladılar. Çin-Körfez serbest ticaret bölgesinin kurulması, Asya Altyapı Yatırım Bankasına Arap sermaye girişiminin desteklenmesi, BAE-Çin ortak yatırım fonunun kurulması. Arap-Çin iş birliği çerçevesinde Çinli işletmeler tarafından KYG altyapı projelerinde ilerleme kaydedilmiştir; Cezayir'e 1 numaralı uydu aracılığıyla iletişimin gelişmesi ve Cezayir'in El Hamdania Konteyner Limanı yatırımının %49 Çin Devlet destekli Mühendislik şirketine, %51'lik hissesi de Cezayir Hükümetine ait projedir. Mısır-Çin ortaklığı KGY çerçevesinde; Mısır'daki Jushi fiberglas üretim hattı, Mısır Elektrik İletim Şirketi'nin 500KV iletim hattı, 10 Ramazan kentindeki raylı sistem projesi, Mısır uydu montaj, test ve entegrasyonu ile ilgili yapılan anlaşmalar. BAE'deki Khalifa Konteyner Liman Terminali Faz II çalışması, Katar'daki Lusail Stadyumu, Ürdün'deki Arrarat Enerji santrali, Abu Dabi'deki kara petrol bloklarında iş birliği ve Aden Körfezi'nin değiştirilip, yenilenmesi.10

yıllık zaman zarfında 10.000 Çin ve Arap sanatçıların ziyaretler düzenlemesi. İkili iş birliğinin gelişmesi kapsamında 200 Çin-Arap kurumunun geliştirilmesi. 3 yıl boyunca 600.000 nitelikli insanın eğitilmesi, kabiliyetlerin geliştirilerek teknoloji alışverişinde bulunularak, gençlerin eğitilmesi konusunda Çin'e gönderilerek desteklenmesi. (Forum, 2018)

Kuşak Yol Girişimi kapsamında 6 Aralık 2023'te Çin Halk Cumhuriyeti Hükümeti ile Mısır Arap Cumhuriyeti Hükümeti arasında Uzay İş birliği ve Uzay İşbirliğine İlişkin Mutabakat Zaptı'nı imzalandı. Zapt çerçevesinde "Uzayın Barışçıl Kullanımı" ve "Uluslararası Ay Araştırma İstasyonunu ile ilgili Çin İş birliği Anlaşması". Bu zapta göre; iki taraflı ay ve uzay araştırmaları, havacılık altyapı inşaatı, uzay aracı geliştirme ve fırlatma, uydu uygulaması ve verimi, uzay bilimi ve astronomi alanlarında ortak iş birliği araştırma ve geliştirme faaliyetleri. Bu çerçeve uzay araştırmaları ve bilimsel gelişimin sağlanması için uzay sistemleri, uzay ekipmanları, yer bölümleri ve uygulamaları, kapasite geliştirme ve eğitim-öğretim faaliyetleri konusunda ortak bir iş birliğini ön görmektedir. (İdaresi, 2023)

BAE-Çin 2018'de Dubai Çoklu Emtia Merkezi'nin (DMCC), Çin Uluslararası Ticareti Teşvik Konseyi (CCPIT) Mutabakat Zaptı ile; Çin işletmelerinin Avrupa, Orta Doğu, Afrika, Orta, Güney ve Güneydoğu Asya ile bağlantıları için Dubai'nin küresel geçiş noktası olması bu anlaşma ile daha da önem kazanmıştır. BAE-Çin Şangay Havalimanı ve Abu Dabi Havalimanı iş birliği anlaşması 12 Aralık 2023'te imzalandı. Her iki tarafın havalimanı grubu; havaalanı yönetimi, işletmesi, pazarlaması konularında bilgi alışverişinde bulunarak ortak iş birliğine teşviki amacıyla zapt imzalanmıştır. Kargo, hava yolcu ve operasyon olmak üzere bu alanların büyümesini, yeni refah ve kalkınma amaçlı ortaklaşa havacılık pazarlaması oluşturmayı, yüksek kalitede hizmet vermek ve havaalanı işletme verimliliğini arttırmaya yönelik faaliyetleri derinleşmeyi amaçlamaktadırlar. (Group, 2023)

Çin-BAE ticareti 2021 yılına göre %27,93 artarak 64 milyar ABD dolarına ulaştı. Çin ile BAE ikili ilişkileri petrol dışı ticarete gelişim göstererek BAE Çin'in en büyük ikinci ticaret ortağı oldu ve Ortadoğu bölgesinde en büyük ihracat pazarına dönüştü. Çinli şirketler için BAE küreselleşmeye açılan kapı olarak görülmekte Kuşak ve Yol Girişiminin önemli bir merkezidir. Ortak kalkınma ve ortak ilerleme motivasyonu ile hareket etmekte ve birbirileri için önemli partner olduklarını ifade etmektedirler. Havacılık, turizm iş birliği devam ederken, gelecekte yapay zekâ, uzay iş birliği, genetik teknolojisi, yüksek teknoloji iş birlikleri alanlarında da ilerlemeyi hedeflemektedirler. (Abdulkader & Hassan, 2022)

Çin ve Ürdün arasında Kuşak Yol Girişimi projesi kapsamında ortak iş birliği, modernizasyon, stratejik uyum, politik iletişimi arttırmak, finansal entegrasyon ve ekonomik

faaliyetlerin gelişmesini sağlamak, engelsiz ticaret gibi birçok alanlarda bağları güçlendirmek için 29 Kasım 2023’de mutabakat imzalanmıştır. (News, 2023)

Suudi Arabistan ‘‘Vizyon 2030’’ hedefi ile Kuşak ve Yol Girişimi projesinin birbirini desteklediği ekonomik çeşitliliği arttırarak ve yatırımlarını çeşitlendirerek petrol dışındaki ticaretini geliştirmeyi önemsedğini dile getirilmektedir. Suudiler lojistik parklar, yapay zekâ, sürdürülebilir kalkınma, terminaller, altyapı ve enerji şirketleriyle vizyonlarını geliştirmeyi hedefledikleri beyanında bulundular. Uluslararası yatırım ağlarını genişletmek amacındadırlar. (Daily, 2022)

Çin Başkanı Jinping, 2022 Aralık’ta Riyad’a yaptığı ziyaret ile birlikte 50 milyar dolarlık kapsamlı stratejik ortaklık için yatırım ve anlaşmalar imzaladılar. Çin ile Suudi Arabistan arasındaki ticarete ithalatın ağır sanayi, elektronik, tekstil, gıda maddeleri iken, ihracat ise petrol ürünleri, petrokimya sektörleri doğrultusunda günden güne verimli bir yapıya dönüşmüştür.2022’de 120 milyar dolar olarak Çin 78 milyar dolar ticaret fazlası gerçekleştirdi. (el-Harisi, 2023) Çin’in Kuşak ve Yol Girişimi bağlamında, Suudi Arabistan ile küresel ticaretini geliştirmek için Çinli şirketlerle ortaklıklar kurulmuş, Suudi Arabistan'ın Kızıldeniz kıyısındaki Yanbu, Jizan ve Cidde limanları üzerinde ticaretlerini geliştirmişlerdir. (Lons, 2024)

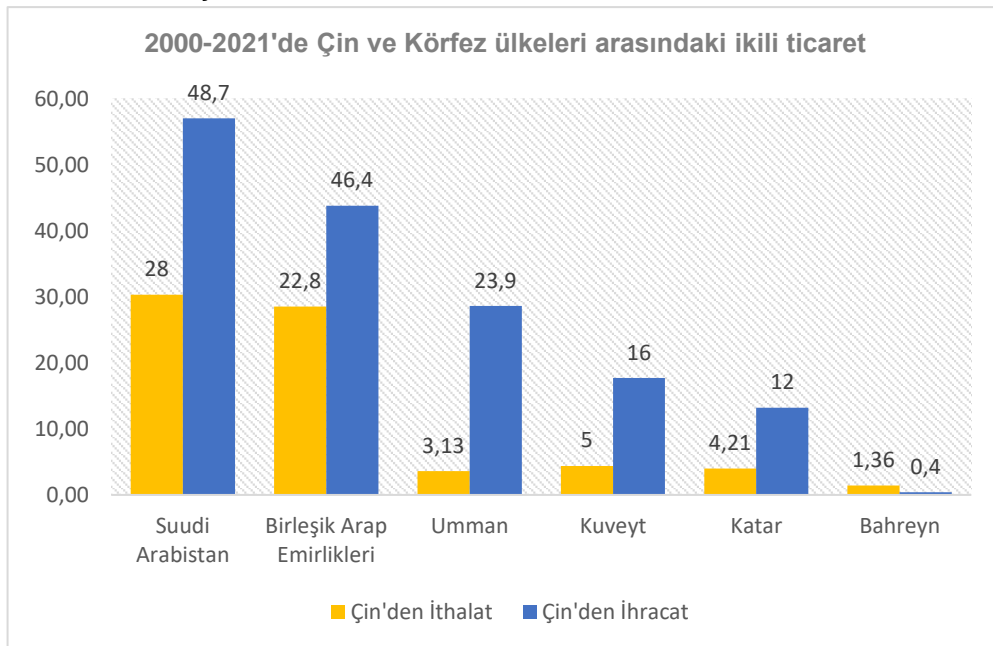
Çin-Katar 4 Kasım 2022’de Kuzey enerji sahasını geliştirmek amacıyla 27 yıllık LNG (sıvılaştırılmış gaz) anlaşması ile entegrasyon için büyük bir adım ve iş birliği yapılmıştır. Anlaşma kapsamında her iki devletin enerji şirketleri Qatar Energy ve Sinopec 3 milyon ton gaz tedarik edecek, %5 sermayesini Sinopece’e devredecek, dünyanın önde gelen sıvılaştırılmış doğalgaz ithalatçısı olan Katar iki yeni doğal gaz üretim sahasının inşa ederek 16 milyon ton üretim kapasitesini arttırarak, kuzey gazı enerji sahasını genişletmiş olacak. Sinopec ve Qatar Energy şirketleri tam bir entegrasyonla iş birliğini güçlendirdikleri görülmektedir. (Xinhuanet Yayınlanma, 2023)

Çinli şirketler Suriye’deki petrol sahalarının işletmesini yaparken iç savaş çıkması nedeniyle bölgede ayrıldılar ve mesafede kalmayı tercih ettiler. Çin-Suriye ilişkileri iç savaş nedeniyle durgunluk yaşasa da savaş sürerken elektrik iletim hatlarının yenilenmesi konusunda yatırım yaparak, Suriye’ye ilgisinin devam ettiğini göstermiştir. Çin Suriye’ye geri dönme isteği hem enerji ihtiyacını karşılamaya yönelik hem de Kuşak ve Yol Girişimi kapsamında Akdeniz’e açılması için öneme sahip Akdeniz’deki iki önemli liman olan Tartus ve Lazkiye limanlarıdır.

Çin-Körfez ilişkilerine bakıldığında özellikle 2020 itibariyle daha da ivme kazandığı, bölgedeki varlığını hissettirdiği görülmektedir. Suudi Arabistan-İran yakınlaşması konusunda yürüttüğü diplomasisi, BAE ve Suudi Arabistan'ının BRICS gelişmekte olan ekonomiler grubuna katılması konusundaki desteği, petrol ticaretinin ortak bir para birimi Renminbi üzerinden yapılması konusundaki fikri bölgede dengelerin değiştiğini işaret etmektedir. Tüm bu çerçevede Çin Körfez bölgesinde salt ekonomik bir motivasyonla varlığını sürdürmediğini bir aktör rolü üstlendiğini ortaya koymaktadır. (Lons, 2024)

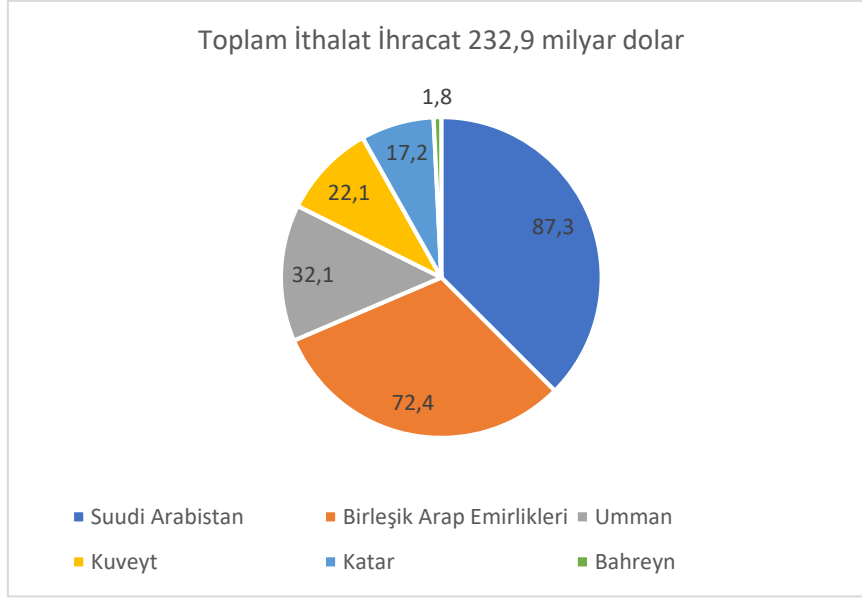
Aşağıdaki Grafikte, 2000-2021 yılları arasında Çin ile Körfez ülkeleri arasındaki ikili ticaretin ithalat ve ihracat dengesi incelenmektedir. Çin'in Körfez ülkeleriyle ticaretinde genel olarak dış ticaret fazlası verdiği görülmektedir. Körfez ülkeleri genellikle enerji ve hammadde sağlayıcıları olarak Çin'in ithalatında yer almakta, buna karşılık Çin, bölgeye sanayi ürünleri, teknoloji ve tüketim malları ihraç etmektedir. Özellikle Suudi Arabistan ve BAE, Çin'in Orta Doğu'daki en büyük ticaret ortakları olarak öne çıkmaktadır. Çin'in ticaret stratejisi, Körfez ülkeleriyle ekonomik ilişkileri genişletmeye ve bu ülkeleri Kuşak ve Yol Girişimi kapsamına entegre etmeye yönelik uzun vadeli bir yaklaşım sergilediğini göstermektedir. Çin'in Körfez ülkeleriyle olan ticaretinde enerji ithalatı ve sanayi-tüketim malları ihracatı temel belirleyici faktörlerdir. Çin'in ticaret fazlası vermesi, bölgedeki ekonomik nüfuzunu artıran bir unsur olarak değerlendirilebilir. Bu veriler, Çin'in Körfez ülkeleriyle olan ekonomik iş birliğinin sadece enerji güvenliğiyle sınırlı olmadığını, aynı zamanda ticari bağımlılığı artırmaya yönelik stratejik bir yönelim içerdiğini göstermektedir.

Grafik 1:2000-2021'de Çin ve Körfez Ülkeleri Arasındaki İkili Ticaret

Kaynak: <https://oec.world/en/profile/bilateral-country/chn/partner/bh>

Grafik 2: Toplam İthalat İhracat

Kaynak: CGTN/ Sun Yiwen <https://news.cgtn.com/news/2022-12-09/Chart-of-the-Day-China-and-the-GCC-to-enhance-comprehensive-ties-1fCwZqzVNV6/index.html> 26.04.2023

Grafikte, Çin ile Körfez ülkeleri arasındaki toplam ithalat ve ihracat hacmini ülkelere göre dağılım açısından incelemektedir. Toplam ticaret hacmi 232,9 milyar dolar olarak belirlenmiş olup, bu ticaretin büyük bir kısmı belirli ülkelerle yoğunlaşmıştır. Suudi Arabistan (%37,5- 87,3 milyar dolar) Çin'in Körfez'deki en büyük ticaret ortağıdır. Bu büyük ticaret hacmi, büyük ölçüde petrol ve enerji ticaretine dayanmaktadır. Birleşik Arap Emirlikleri (%31,1 - 72,4 milyar dolar) Bölgedeki ikinci büyük ticaret ortağıdır. Çin'in BAE ile ticareti genellikle yeniden ihracat merkezi rolü üzerinden şekillenmektedir. Umman (%13,8- 32,1 milyar dolar) Ticaret hacmi görece düşük olsa da Çin ile ekonomik ilişkileri büyümektedir. Kuveyt (%9,5- 22,1 milyar dolar) Özellikle petrol ihracatı nedeniyle önemli bir ticaret ortağıdır. Katar (%7,4- 17,2 milyar dolar) Doğal gaz ticareti açısından Çin için önemli bir partnerdir. Bahreyn (%0,8- 1,8 milyar dolar) Ticaret hacmi oldukça düşüktedir ve Çin'in Körfez'deki en küçük ticaret partneridir. Ticaretin büyük kısmı Suudi Arabistan ve BAE üzerinden yürütülmektedir. Enerji ticareti (petrol ve doğal gaz), Çin'in Körfez bölgesindeki ekonomik bağlarını şekillendiren temel unsurdur. Çin'in Körfez ülkeleriyle stratejik ortaklıklarını artırma eğilimi, uzun vadeli ekonomik ve jeopolitik çıkarlarını yansıtmaktadır. Bölgedeki ülkeler, Çin için hem enerji kaynağı hem de "Kuşak ve Yol Girişimi" çerçevesinde önemli ticaret ve lojistik merkezleri olarak değerlendirilmektedir. Bu veriler, Çin'in Körfez ülkeleri ile giderek derinleşen ekonomik entegrasyonunu ve bölgedeki stratejik önemini vurgulamaktadır.

Çin Halk Cumhuriyeti Kültür ve Turizm Bakanlığı ile Arap Devletleri Birliği Sekreteryası'nın Küresel Medeniyet Girişimlerinin Uygulanmasına İlişkin Ortak Bildirisi 03 Aralık

2023'te imzalayarak İpek Yolu kültürel mirası çerçevesinde Uluslararası Müzeler, Uluslararası Sanat Festivalleri, Uluslararası Tiyatro, Uluslararası Kütüphane, uluslararası kültür ve sanat kurumları, Turizm Şehirleri İttifakları ile küresel bir kültür ve medeniyet oluşturmayı hedeflediklerini vurguladılar. (JINGXI, AIQING, & ZHENHUAN, 2023)

1.4 Enerji Sektörü

Çin-Körfez ilişkileri enerji ticareti üzerinden şekillenmektedir. Çin, üretimini ve büyümesini sürdürülebilir hale getirmek için enerji ihtiyacının çok büyük kısmını ithalat ile karşılamaktadır. Önemli bir bölümünde doğalgaz ve petrol gibi enerji kaynaklarıdır. Özellikle petrol ve sonrasında doğalgaz ihtiyacını Körfez ülkelerinden karşılamaktadır. Bu doğrultuda enerji ithalatının önemi nedeniyle enerji güvenliği ve tedarikinin çeşitlenmesi önem arz etmektedir. Çin dünya genelinde büyük bir enerji tüketicisidir ve enerji politikası global olarak takip edilmektedir. Çin'in dünyadaki ham petrol ithalatının %23 oranla birinci sırada yer almaktadır. Çin için Körfez enerji ihtiyacını karşılamada önemli bir sahadır.

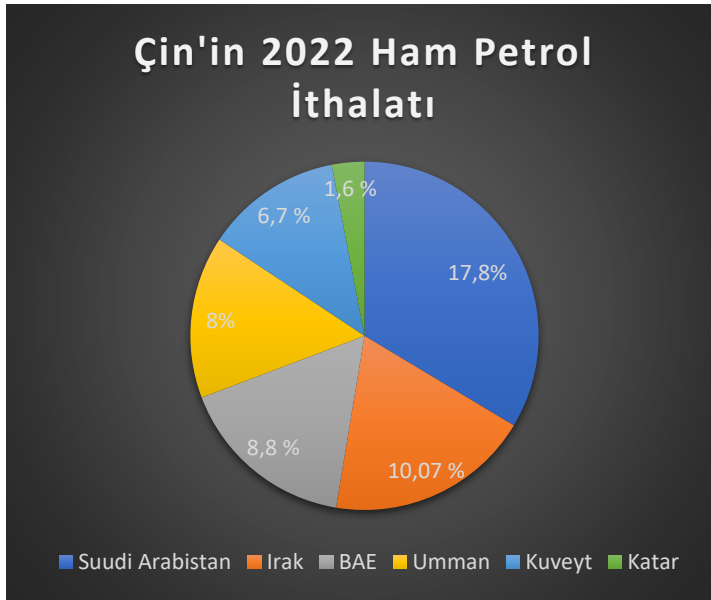
Çin enerji ihtiyacının %54 Ortadoğu ülkelerinden karşılanmaktadır. Bölgedeki etkinliğini arttırması ve kesintisiz enerji ihtiyacını karşılaması açısından Körfez Çin için büyük önem arz etmektedir. Enerji ithalatının büyük bir bölümünü Körfez ülkelerinden karşılamayı ve enerji güvenliğini sağlamak amacıyla stratejik ulaşım hatları ve enerji koridorları önem kazanmaktadır. Bu nedenle de altyapı projelerine geliştirmeyi ve desteklemeyi önemsemektedir. Çin'in enerji ihtiyacını karşılamak amacıyla Körfez bölgesinde enerji yatırımları yapmaktadır. Bu doğrultuda petrol ve doğalgaz boru hatları, Çin'in Körfez'den gelen petrol ithalatını arttırmak için Çin-Pakistan Ekonomik koridoru (CPEC) doğalgaz ve petrolü taşıyacak boru hatlarının inşası. Deniz yolu taşımacılığıyla enerji kaynaklarını taşımaya yönelik stratejik limanlar geliştirilmesi, modernizasyonu ve genişletilmesi ve Çin'in Hindistan Okyanusundaki liman yatırımları Körfez'den gelen enerji kaynaklarının Çin'e taşınmasında önemli bir rol oynamaktadır.

Körfezdeki enerji kaynakları ithalatını gemiler aracılığıyla enerji koridorlarından sağlamakta ve bu doğrultuda gemi filosunu genişletip, modernizasyonuna ve altyapısına önem vermektedir. Enerji güvenliğini sağlamak ve sürdürebilmek için önemli stratejik ikili anlaşmalar yapmaktadır. Bu anlaşmalarla enerjinin güvenli taşınabilmesi için ticari anlaşmalar yapmaktadır. Özellikle petrol ve doğalgaz kaynakları ile ilgili talebini karşılamak için Çin enerji şirketleri Körfez bölgesinde yatırım yapmaktadır; Petrol sahalarına rafinelerine yatırım yaparak arama ve üretim faaliyetlerini arttırmayı, doğalgaz kesif ve üretimini desteklemeye yönelik projeleri geliştirmeyi ve yatırım yapmayı, enerji altyapılarını geliştirme ,depolama,

taşıma modernizasyonu ile ilgili projeler üretmeyi, enerji üretimi, ticaret, teknoloji transferleri ile ilgili stratejik ortaklıklar ve anlaşmalar ile güçlendirmektedir. (Downs, 2024)

Çin Ulusal Petrol Şirketi (CNPC) Ortadoğu’da uzun vadeli petrol tedariki ile alakalı anlaşmalar imzalamıştır.

Grafik 3: Çin’in 2022 Ham Petrol İthalatı

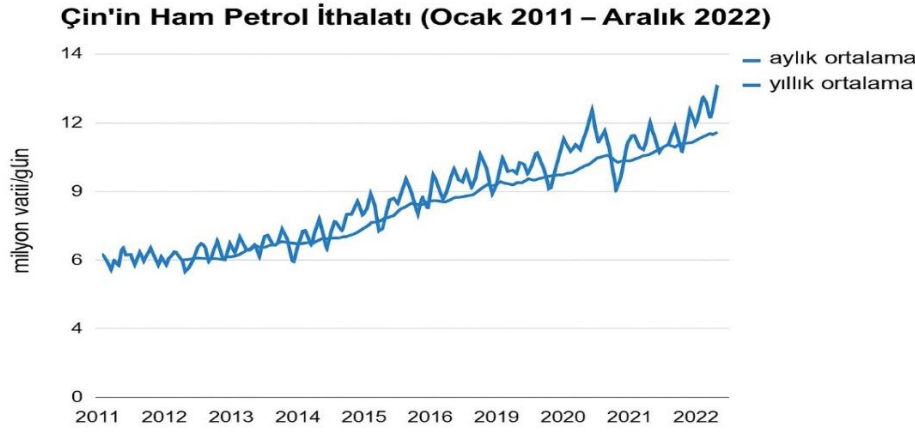

Çin 2018’de ham petrol ithalatının 239,2 milyar dolarken 2022’de 365,5 milyar dolara ulaşmıştır. Çin’ ihraç eden ilk beş ihracat yapan ülkeler; Suudi Arabistan, Rusya, Irak, BAE ve Ummandır. Dünya genelinde 2022’de ham petrol ihracatının %61,2 (beşte üçünden fazlası) Çin’e yapılmıştır. Yukarıdaki tabloya göre 2022 Çin ham petrol ithalatı; 65 milyar ABD Doları ile Suudi Arabistan,39,1 milyar ABD Doları ile Irak, 32,2 milyar ABD Doları ile BAE,29,2 milyar ABD Doları ile Umman,24,6 milyar ABD Doları ile Kuveyt,6 milyar ABD Doları ile Katar ile yapmıştır. Bu tablo ile varılan sonuç göre bir önceki yıllara göre Çin’in Petrol ithalatı %91,5 artmıştır. (Workman, 2023)

Çin kendisi için stratejik öneme sahip Malacca Boğazı, konum olarak Hint Okyanusu ve Pasifik Okyanusu birbirine bağlan Doğu Asya ile Ortadoğu için önemli bir deniz transporter yolu olan stratejik geçiş güzergahıdır. Stratejik ve Uluslararası Çalışmalar Merkezi’ne göre; Malacca Boğazı küresel deniz ticareti içinde önemli bir konuma sahiptir, küresel deniz ticareti taşımacılığının %20, Çin’in deniz ticaretinin %60 bu güzergâh üzerinden gerçekleşmekte ve Çin ekonomisi için oldukça önem arz etmektedir. Malacca Boğazı sadece Çin için değil Güney Kore, Japonya, Hindistan ve Malezya için de hayati önemi olan deniz nakliye rotasıdır. Çin alternatif rotalar geliştirse de Malacca Boğazının ekonomik ve stratejik önemi değişmeyecektir.

Malacca Boğazı konteyner, hidrokarbon ve dökme yük taşımacılığı için önemli bir deniz yoludur. Çin diğer Asya ülkeleri için de büyük önem taşıyan hidrokarbon ithalatına bağımlıdır. Bölge için en önemli tedarikçisi Rusya dışında Körfez ve Afrika'da önem arz etmektedir. Çin'in LNG ve petrol ihracatının %70 bu boğaz kullanılarak taşınmaktadır. (Paszak, 2021) FDI Inward Stock to GCC (Cumulative)

Grafik 4: Çin'in Ham Petrol İthalatı 2011-2022

Kaynak: <https://www.eia.gov/todayinenergy/detail.php?id=60401#:~:text=Compared%20with%202022%20average%2C%20China's,any%20country%20in%20any%20month.>

Yukarıdaki tablolara göre KİK'e üye olan Körfez ülkeleri için Çin en büyük ticaret ortağı ve petrokimya endüstrisi için en büyük ihracat pazarıdır. Çin'in 230 milyar dolar ticaret hacmi ile Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri, Umman başta olmak üzere Katar, Bahreyn ve Kuveyt ile ikili ticaret gerçekleştirmektedir. Çin, Suudi Arabistan, Umman, Birleşik Arap Emirlikleri için fosil yakıt ithalatçısıdır. (Cgtn, 2022) Çin ve KİK liderleri son yapılan toplantıda serbest ticaret anlaşması için ortak bir yol izlenmesi konusunda mutabık olduklarını, ortak pazarın oluşmasının önemli olduğunu, insanların yaşam koşullarını iyileştirmede yardımcı olacak altyapı inşaatı ve yüksek teknolojinin gelişmesi için Kuşak ve Yol Girişimi içindeki iş birliğinin önemi belirtildi. (Cgtn, 2022) Çin iki taraflı kazan-kazan stratejisi ile birden fazla yatırım ve karşılıklı ticaretle büyüme odaklı hareket etmektedir. 2020'de karşılıklı yatırım ve ticaret hacmi 239,8 milyar dolar, 2021'de 330,3 milyar dolar, 2022'nin ilk üç çeyreğinde 319,3 milyar dolarla artarak devam etmektedir. Çin Körfez ülkelerinden 264 milyon ton ham petrol ithal ederek, bölgedeki ham petrol toplamının %51,4'ünü oluşturarak denizaşırı ülkelerdeki ham petrol arzının en büyük kaynağıdır. Çin'in Arap devletlerindeki yatırımları 20,1 milyar dolar, Arap ülkelerinin Çin'deki yatırımları 3,8 milyar dolar olduğu yukarıdaki tabloda görülmektedir. (Cgtn, 2022)

1.5 Savunma

Çin bölgedeki ABD hegemonyasını aşabilmek adına ikili diyalog ortaklıklarına önem vermektedir. Bölgedeki amacının silah satışları veya kârı hedefli olmadığı, varlığını genişleterek ortaklıklarının yapısını büyütmektir. Çin'in Körfez ülkeleri ile yaptığı savunma sanayi yatırımları kendi varlığını bölgede güçlendirmek, stratejik çıkarlarını korumak, askeri varlığını arttırmak yönündedir. Çin Körfezdeki stratejik konumunu güçlendirmek amacıyla askeri liman ve üsler inşa etme veya kiralama yoluna gitmiştir.

Çin kritik bölgelerde varlığını hissettirmek ve bölgeyi kontrollü altında bulundurmak için deniz gücünü arttırmıştır. Çin Körfez ülkeleriyle askeri iş birliği ve silah ticareti anlaşmaları yapmaktadır. Bu doğrultuda Körfez ülkelerine savunma sistemleri ve silahları temin etmektedir. Çin için en önemli konu deniz güvenliğidir bu güvenliği sağlamak için deniz güvenliği ve gözetleme sistemleri ile deniz trafiğini izleyerek gerektiğinde hızlı müdahale edebilmektedir. Çin bölgedeki varlığını hissettirmek ve güçlendirmek için askeri tatbikat ve manevralar yapmakta, bu doğrultuda deniz savunma ve yeteneklerini geliştirmektedir. Askeri stratejik birçok anlaşmalar yaparak ortak askeri iş birliği ile bilgi ve teknoloji paylaşımları yapmaktadır. 2000'lerin sonlarına kadar Çin ile Körfez ülkeleri arasındaki ilişkiler, güvenlik alanında sınırlı bir kapsamda gelişim göstermişken, bu durum sonrasında önemli bir değişim geçirmiştir. Çin Halk Kurtuluş Ordusu (PLA), 2017 yılında Cibuti'deki ilk denizaşırı askeri üssünü kurarak bölgedeki askeri varlığını arttırmıştır. Bununla birlikte, PLA donanması ortak deniz tatbikatlarını düzenlemeye başlamış ve bölgedeki liman ziyaretlerini kademeli olarak arttırmıştır. Suudi Arabistan ev sahipliğinde gerçekleştirilen Çin-PLA ortak deniz tatbikatları, iki ülke arasındaki askeri iş birliğini derinleştiren önemli bir adım olmuştur. Çin savunma şirketleri Batılı ülkeler tarafından şekillenen Körfez pazarında ilerleme kaydetmektedir. Örneğin, 2010'lu yıllarda Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri (BAE), savaş uçakları alımlarında Çin'i tercih etmiş ve büyük bir kısmını Çin'den temin etmiştir. Son yıllarda, Çin savunma fuarlarında, özellikle ABD'ye kıyasla daha belirgin bir etkinlik gözlemlenmiş; Körfez ülkeleri ise kendi savunma sanayilerini ve endüstrilerini geliştirmek amacıyla Çinli şirketlerle iş birliği yapmaktadır. Bu iş birlikleri çerçevesinde hava araçları ve balistik füzelerin ortak üretimi ve teknolojik gelişimi üzerinde çalışmalar yapılmaktadır. (Lons, 2024)

İran ile Çin arasında 2021'de imzalanan ekonomik, askeri ve siyasi 25 yıllık anlaşma yapmıştır. BRICS bloğunu genişletmeyi hedefleyerek kendi gücünü gösterirken askeri alanda da bölgedeki ülkelere destek vermektedir. BAE 2023 ortak askeri tatbikat yapıldıktan kısa süre sonra BRICS'e katılacağını, Suudi Arabistan da BRICS üyeliğini düşündüğü beyanatında

bulundular. Bölgedeki ülkelerinde ABD'ye olan bağımlılığını azaltmak istedikleri bununla birlikte savunma ve savunma sanayilerini geliştirmeyi hedefledikleri görülmektedir. Çin bölgede silah ticaretine alternatif Batının yerine Rusya'nın bölgedeki yerini almayı hedefliyor, son on yılda bölgedeki silah ticareti %80 artış gösterdi. Petrol ve doğalgaz takasla J-10C ve FC-1 Xialong savaş uçağını İran ile alışverişi bölgede ABD'nin rakiplerini hedeflediği sonucuna varabiliriz. Suudi Arabistan HQ-17AE kısa menzilli hava savunma sistemi, Sky Sake FX80'i, CR500 dikey kalkış ve iniş dronları, Cruise Dragon 8 ve 10 mühimmatları almak için görüşmelere bulundu. Suudi Arabistan savunma sanayisini geliştirmek ve potansiyel üretimine ilişkin Çin'le ulusal sanayileşme hedeflerine uyumlu çalışmalar yapılmaktadır. JF-17'İN ÜRETİMİ VE Saqr insansız hava aracı tasarımı için Çin ile savunma sanayisini geliştirme hedefli yol almaktadır. BAE'nin 2023 Şubat'ta satın aldığı hafif savaş ve eğitim uçağı Hongdu L-15 Falcon alarak Falcon Shield 2023 ortak tatbikatını düzenlemişlerdir. (Singer, 2024)

1.6 Alt Yapı ve Teknoloji

Enerji ve Ulaşım Odaklı Stratejik Yaklaşım ile Çin, Körfez bölgesinde enerji güvenliğini sağlamak ve ticari ilişkilerini derinleştirmek amacıyla kapsamlı altyapı projelerine yatırım yapmaktadır. Bu yatırımların odak noktası enerji ve ulaşım altyapısının güçlendirilmek olup, Çin'in bölgedeki stratejik çıkarlarını pekiştirmeyi hedeflemektedir. Bölgenin zengin enerji kaynaklarına sahip olması ve küresel ticaret yolları açısından kritik bir konumda bulunması, Çin'in altyapı yatırımlarını artırmasının temel nedenleri arasında yer almaktadır. (Calabrese, 2020)

Çin'in Körfez bölgesine yönelik altyapı projeleri, uzun vadeli enerji güvenliği stratejisi ve ticari lojistik ağlarını güçlendirme hedefleri çerçevesinde şekillenmektedir. Petrol ve doğalgaz altyapısına yapılan yatırımlar, Çin'in enerji ithalat güvenliğini sağlama çabasının bir parçası olurken, denizcilik, demiryolu ve karayolu projeleri ticari bağlantıları genişletmeyi amaçlamaktadır. Ayrıca, yenilenebilir enerji projelerine verilen önem, Çin'in bölgedeki sürdürülebilir enerji dönüşümüne katkı sağlama hedefini yansıtmaktadır. Körfez ülkeleri açısından bakıldığında, Çin'in bölgedeki altyapı projelerine yaptığı yatırımlar, ekonomik çeşitlilik sağlama ve ticari ağları küresel düzeyde genişletme açısından önemli fırsatlar sunmaktadır. Çin'in Körfez bölgesindeki altyapı projeleri, hem jeopolitik etkisini artırma stratejisinin bir parçası hem de uzun vadeli enerji güvenliği politikalarının temel taşlarından biri olarak değerlendirilmektedir.

Enerji Altyapısı ve Boru Hattı Projeleri ile; Çin, Körfez bölgesindeki enerji altyapısını geliştirme konusunda çeşitli projeleri desteklemektedir. Özellikle Suudi Arabistan, Birleşik

Arap Emirlikleri (BAE) ve Irak ile yapılan stratejik anlaşmalar kapsamında petrol ve doğalgaz boru hatları, depolama tesisleri ve rafineri projeleri geliştirilmiştir. Çinli şirketler, China National Petroleum Corporation (CNPC) ve Sinopec Group gibi büyük enerji firmaları aracılığıyla bölgede aktif olarak faaliyet göstermektedir. Çin'in bölgede yaptığı yatırımlar enerji kaynaklarına kesintisiz erişim sağlama stratejisinin bir parçası olup, enerji arz güvenliğini sağlamak ve petrol ithalatına yönelik lojistik ağlarını genişletmek amacı taşımaktadır. Çin'in Körfez bölgesindeki enerji tedarikini güvenli hale getirme stratejisinin bir diğer önemli faktörü deniz taşımacılığı altyapısını geliştirmek bu doğrultuda hareket etmek olmuştur. Çin, enerji ticaretinin sürdürülebilirliğini sağlamak amacıyla limanlara ve lojistik merkezlerine büyük yatırımlar yapmakta ve oldukça önemsemektedir. Deniz taşımacılığı altyapısını güçlendirerek enerji ithalatını kesintisiz ve güvenli bir şekilde lojistik zinciri amaçlamaktadır. (Ehteshami & Horesh, 2019)

Karayolu ve Demiryolu Altyapı Projeleri ile Çin, Kuşak ve Yol Girişimi (BRI) çerçevesinde Orta Doğu'daki karayolu ve demiryolu altyapısını geliştirme çabalarına önem vermektedir. Bu projeler, Körfez bölgesi ile Çin arasındaki lojistik bağlantıları güçlendirmeyi ve ticaretin daha etkin hale getirilmesini hedeflemektedir. Çin'in ticari yolların çeşitlendirilmesi ve lojistik ağlarının güçlendirilmesi hedefleri doğrultusunda önemli rol oynamaktadır. (Rolland, 2017)

Yenilenebilir Enerji Yatırımları ile Çin fosil yakıt üretimi yatırımları ile sınırlı kalmayarak yenilenebilir enerji alanında da bölgedeki rüzgâr ve güneş enerjisi alt yapı projelerine destekleyerek bu alandaki yatırımlarını arttırmaktadır. Suudi Arabistan ve BAE'de güneş enerjisi santralleri kurulumu: Çin, özellikle BAE'nin Mohammed bin Rashid Al Maktoum Güneş Parkı ve Suudi Arabistan'ın Sakaka Fotovoltaik Projesi gibi büyük ölçekli projelere yatırım yapmaktadır. (iea.org, 2025)

Çin'in Körfez'deki altyapı projeleri enerji ve ulaşım alanlarına yoğunlaşarak bunları güçlendirmeye yöneliktir. Bölgenin stratejik konumu ve zengin enerji kaynakları Çin'in bölgedeki altyapı projelerini destekleme konusunda isteğini arttırmıştır; Enerji altyapısını geliştirmeye yönelik önemli projeleri desteklemiştir. Çin'in bölgedeki enerji kaynaklarına ulaşımını arttırmak amacıyla petrol ve doğalgaz boru hatları, depolama ve rafine tesisleri kurmak ve genişletmek amacıyla Suudi Arabistan, BAE ve Irak ile stratejik anlaşmalarla projeler üretmektedir. Çin'in enerji ithalatını ve ticareti güvenli ve kesintisiz yapmak amacıyla liman ve denizcilik altyapısını geliştirmeye yönelik projeleri desteklemekte ve yatırım yapmaktadır. Özellikle Suudi Arabistan Cidde, BAE Dubai ve Abu Dabi limanlarına yatırım

yapmaktadır. Kuşak ve Yol Girişimi kapsamında demiryolu ve karayolu projeleri ağların genişlemesini önemsemekte Orta Doğu'da karayolları ve demiryolları altyapısını geliştirilmesi için yatırımlar yaparak enerji ithalatını ve ticareti kolaylaştırmayı hedeflemektedir. Çinli şirketler tarafından Suudi Arabistan'ın Riyad-Cide yüksek hızlı demiryolu projesi inşa edilmektedir. Çin rüzgâr ve güneş enerjisinin kullanılarak yenilenebilir kaynaklarını üretmeye yönelik altyapı projelerini desteklemek amacıyla projelere yatırım yapmaktadır. (Hillman, 2020)

1.7 Çin'in Körfezdeki Jeopolitik etkisi, Rolü

Çin'in Körfez bölgesindeki ekonomik ve diplomatik motivasyonları, enerji güvenliği, küresel güç statüsünü pekiştirme ve Tayvan meselesi gibi üç temel faktör etrafında şekillenmektedir. Pekin yönetimi, ulusların iç işlerine müdahale edilmemesi ilkesini dış politikasının temel taşlarından biri haline getirmiş olup, bu yaklaşımın Tayvan meselesinde de karşılıklı olarak uygulanmasını talep etmektedir. Bu doğrultuda, Suudi Arabistan Velihaht Prensi Muhammed bin Selman'ın Riyad'da gerçekleştirilen görüşmelerde "Tek Çin" ilkesine kararlılıkla bağlı olduklarını ve Çin'in iç işlerine herhangi bir dış müdahaleyi kesinlikle reddettiklerini beyan etmesi, Çin'in Körfez'deki diplomatik etkisinin bir göstergesi olmuştur.

Çin'in Körfez ülkeleri ile derinleşen ekonomik ilişkileri, diplomatik alandaki etkisini artırmasına paralel olarak gelişmiş, bu çerçevede Suudi Arabistan ve İran arasındaki diplomatik ilişkilerin yeniden tesis edilmesi sürecinde arabulucu rol üstlendiği görülmüştür. Bu girişimi bir adım ileriye taşıyan Çin, İran ile Körfez İş Birliği Konseyi (KİK) arasındaki zirveye ev sahipliği yapma planlarını gündeme getirmiştir. Buna ek olarak, Çin'in Körfez'deki diplomatik angajmanları bölgesel ve uluslararası örgütlerle iş birliği mekanizmalarını güçlendirmeyi de içermektedir. Bu bağlamda, Çin'in girişimleri sonucunda Suudi Arabistan'ın Şanghay İş Birliği Örgütü'ne (ŞİÖ) "diyalog ortağı" olarak kabul edilmesi süreci hızlandırılmış, böylece Körfez bölgesinin Çin ile Asya merkezli bölgesel iş birliği yapılarında daha aktif bir rol üstlenmesi teşvik edilmiştir. (Chausovsky, 2023)

Çin için küresel ticaretin en önemli çıkış yolu deniz ulaşımıdır. Bu bağlamda, Çin'in bölgeler arası ticaret koridorlarını güvence altına almak ve deniz ticaretinin sürekliliğini sağlamak adına iki temel strateji benimsediği görülmektedir. Birinci strateji, askeri caydırıcılığı ve güç yansıtmayı esas alarak hava ve deniz tesislerinin inşasıyla güvenlik altyapısını güçlendirmektir. İkinci strateji ise, doğrudan askeri müdahale yerine ikili ilişkiler yoluyla ticari ve stratejik öneme sahip limanlarda, lojistik merkezlerinde altyapı projeleri geliştirmek ve

mevcut altyapıları modernize etmektir. Çin'in bu iki stratejiyi eşgüdümlü ve yetkin bir şekilde yönettiği gözlemlenmektedir. Bu çerçevede Kızıldeniz, Çin için jeostratejik ve jeoekonomik açıdan kritik bir bölge olup, deniz trafiği güvenliği açısından da merkezi bir konum teşkil etmektedir. Çin'in fosil yakıt ithalatının büyük bir kısmı, Aden Körfezi'nin 1.500 deniz mili kuzeydoğusundaki Hürmüz Boğazı üzerinden sağlanmakta olup, Suudi Arabistan ve İran, Çin'in en büyük üç petrol tedarikçisi arasında yer almaktadır. Bununla birlikte, Kızıldeniz'in stratejik önemi yalnızca enerji kaynakları ile sınırlı kalmayıp, Akdeniz ile Hint Okyanusu'nu birbirine bağlayan kritik bir ticaret yolu olarak Avrupa, Afrika ve Orta Doğu pazarlarına erişim açısından büyük önem taşımaktadır. Bu çerçevede Çin, Süveyş Kanalı'ndan Bab el-Mandeb Boğazı'na kadar kıyı şeridi bulunan Suudi Arabistan, Mısır ve Cibuti ile liman işletmeciliği ve lojistik altyapısını güçlendirmeye yönelik uzun vadeli stratejik ortaklıklar geliştirmektedir. Bu bağlamda, Çin'in Mısır ile Süveyş Kanalı Konteyner Terminali'nin (SCCT) %20 hissesini satın almak üzere 2007 yılında 150 milyon dolarlık bir anlaşma imzaladığı bilinmektedir.

2017 yılında ise terminal altyapısını genişletmek amacıyla Super-Post Panamax vinci kurarak liman kapasitesini artırmaya yönelik yatırımlar gerçekleştirilmiştir. Bu yatırımlar sayesinde Mısır, dünyanın en büyük konteyner gemileri için stratejik bir aktarma merkezi haline gelmiştir. Çin'in Mısır'daki ekonomik yatırımları, serbest ticaret bölgeleri ve sanayi parklarının geliştirilmesine yönelik projelerle de sürdürülmektedir. TEDA (Süveyş Ekonomi ve Sanayi Bölgesi) kapsamında genişleme anlaşmaları imzalanmış, Çin'in XINXING Ductile Iron Pipes şirketi tarafından TEDA bölgesinde 2 milyar dolarlık bir demir-çelik fabrikası inşa edilmesi planlanmıştır. Bunu takiben enerji ve tekstil sektörlerinde 1 milyar dolarlık ek yatırım gerçekleştirilmiştir. Ağustos 2022'de, Mısır ile dünyanın en büyük Çin liman operatörleri arasında 30 yıllık imtiyaz anlaşması imzalanarak bölgedeki ticari angajman daha da derinleştirilmiştir.

Çin'in Suudi Arabistan ile deniz ticareti alanındaki iş birliği de hız kazanmıştır. 2.000 kilometrelik kıyı şeridi ile Kızıldeniz'de stratejik bir konumda bulunan Suudi Arabistan, Çin'in deniz ticaretinde kilit bir merkez haline gelmiştir. Cidde İslam Limanı (JIP), 32 rıhtımı, 7,5 milyon TEU konteyner kapasitesi ve dört terminali ile Kızıldeniz'in en önemli ihracat ve ithalat limanı konumundadır. 2022 verilerine göre limanın kapasitesinin 2050 yılına kadar 8,8 milyon TEU'ya çıkarılması hedeflenmekte ve bu doğrultuda 1,7 milyar dolarlık altyapı projesi yürütülmektedir. Çin ile Suudi Arabistan arasındaki iş birliği yalnızca liman ve deniz ticaretiyle sınırlı kalmayıp, mega sanayi parklarının kurulmasına yönelik büyük ölçekli yatırımları da

kapsamaktadır. 2021 yılında Hutchison Ports ile Jubail ve Yanbu Endüstriyel Hizmetleri Şirketi arasında Jazan Şehri'nde çok amaçlı bir liman ve sanayi parkı kurulmasına yönelik anlaşmalar imzalanmıştır. Bu kapsamda 23,4 milyar dolarlık yatırım ile bir sanayi parkı hayata geçirilmesi hedeflenmiştir. Suudi Arabistan'ın küresel bir endüstriyel güç olma ve yabancı yatırımları çekme hedefleri doğrultusunda, Suudi İpek Yolu Şirketi kurulmuş ve 1 milyar dolarlık alüminyum rafineri projeleri planlanmıştır. Bu yatırımlar kapsamında genel kargo terminalleri, kuru yük terminalleri, konteyner terminalleri ve Saudi Aramco'nun petrol tankerleri için sıvı terminallerinin geliştirilmesi de öngörülmektedir.

Sonuç olarak, Çin'in Kızıldeniz'deki varlığı ve bölgeye yönelik ekonomik yatırımları yalnızca deniz ticaretinin güvence altına alınmasıyla sınırlı kalmayıp, aynı zamanda bölgedeki lojistik altyapının geliştirilmesi ve Çin'in küresel ticaret ağının genişletilmesine yönelik stratejik hedeflerini destekleyen uzun vadeli bir planın parçasıdır. (Mazzucco, 2023)

2.ENERJİ FAKTÖRÜ İLE ÇİN KÖRFEZ İLİŞKİLERİ; ÇİN'İN YÜKSELEN GÜCÜ (JEPOLİTİK KONUMU)

Çin'in Ortadoğu'daki diplomatik ve stratejik girişimleri, birbirleriyle bağlantılı üç temel faktör çerçevesinde şekillenmektedir: siyasi nüfuz, ekonomik yatırımlar ve enerji güvenliği. Dünyanın en büyük petrol ithalatçısı konumundaki Çin, enerji ihtiyacını karşılamak amacıyla başta İran ve Suudi Arabistan olmak üzere bölgedeki petrol üreticilerine bağımlı bir politika izlemektedir. Bununla birlikte, Ortadoğu'da sıklıkla meydana gelen küresel krizler, Çin'in bölgeye yönelik ilgisini istikrarın korunmasına yönelik belirli koşullara bağlamaktadır. Çin'in bölgedeki stratejisi, uzun vadeli ekonomik ve diplomatik kazanımları güvence altına almayı hedefleyen pragmatik bir yaklaşımı yansıtmaktadır. (Divya, 2024)

Çin'in Ortadoğu'daki stratejik yönelimini, ekonomik ve jeopolitik bağlamda incelemeyi amaçlamaktadır. Çin, bölge ile geliştirdiği ikili ilişkiler aracılığıyla hem Ortadoğu ülkelerinin ekonomik kalkınmasına katkı sağlamak hem de kendi ticaret ağlarını genişleterek ihracatını artırmaktadır. Bu stratejinin temel bileşenlerinden biri, enerji arz güvenliğinin sağlanması olup, jeopolitik açıdan kritik bir unsur olarak değerlendirilmektedir. Çin'in bu yönelimi, uluslararası sistemde ABD'nin etkisini dengelemeye yönelik daha geniş kapsamda bir strateji olarak da okunabilir. Bu kapsamda Çin, "Küresel Kalkınma Girişimi", "Küresel Medeniyet Girişimi" ve "Küresel Güvenlik Girişimi" gibi politikalara odaklanarak hem bölgesel hem de küresel yönetimde etkin bir aktör olma amacını gütmektedir. Ortadoğu, küresel aktörler açısından stratejik bir odak noktası haline gelmiştir. Çin, ekonomik, enerji ve güvenlik alanlarındaki çıkarlarını sistematik bir şekilde genişleterek uluslararası düzende daha etkin bir aktör olma yolunda ilerlemektedir. Özellikle ABD'nin bölgedeki yeniden dengelenme politikasına yanıt olarak geliştirilen bu strateji, Asya bölgesinin artan ekonomik önemi ve Ortadoğu'nun jeostratejik konumu ile örtüşmektedir. Çin, bu kapsamda dış politikasını ve güvenlik stratejilerini, enerji bağımlılığı çerçevesinde yeniden tanımlamaktadır. (Carla Freeman & Tugendhat, 2023)

Bir dönem küresel aktörler açısından ikincil öneme sahip görülen Ortadoğu, günümüzde ulusal güvenlik stratejileri açısından kritik bir bölge haline gelmiştir. Çin, bölgede ekonomik, enerji ve güvenlik çıkarlarını istikrarlı bir şekilde genişleterek, uluslararası düzende daha etkili bir aktör olma yolunda ilerlemektedir. Bu kapsamda, Çin'in iddialı Doğu tasarımını destekleyen politika çerçevesi, bölgeye yönelik artan ilgisini ve aktif katılımını gözler önüne sermektedir. Çin'in Ortadoğu'ya yönelik stratejik ilgisinin temel nedenleri arasında; ABD'nin bölgede uyguladığı yeniden dengelenme politikasına karşı bir tepki geliştirmesi, 2012 yılından itibaren

Asya bölgesinin ekonomik açıdan daha önemli hale gelmesi ve Ortadoğu'nun jeostratejik konumu öne çıkmaktadır.

Çin, bölgedeki varlığını güçlendirirken, kendi "yeniden dengelenme" politikasını da şekillendirmekte, dış politika ve güvenlik stratejilerini enerji bağımlılığı doğrultusunda yeniden tanımlamaktadır. Çin'in Ortadoğu stratejisi, üç temel unsur etrafında şekillenmektedir: Bölgesel çıkarlarını korumak, çatışmalara doğrudan müdahil olmamak ve tarafsız bir duruş sergilemek. Çin, ikili ekonomik ilişkileri geliştirme odaklı bir yaklaşım benimserken, güvenlik temelli siyasi ve diplomatik ilişkiler yürüterek "temkinli ejderha" stratejisini hayata geçirmektedir. Bu doğrultuda, Çin için Körfez bölgesi en önemli enerji kaynağı olarak öne çıkarken, özellikle İran ve Suudi Arabistan bölgedeki en kritik aktörler arasında yer almaktadır. Buna ek olarak, Çin'in Ortadoğu'da emtia ve doğalgaz rezervlerine erişim sağlamaya yönelik politikalar geliştirdiği de gözlemlenmektedir. Çin'in Ortadoğu'yu tercih etmesinde bir diğer önemli unsur, bölgenin jeostratejik etkisi ve Asya-Pasifik dışına genişleme arzusu ile ilgilidir. 21. yüzyılda, Ortadoğu'nun sahip olduğu ekonomik büyüklük, jeopolitik konumu ve enerji kaynakları, bölgeyi Çin için küresel düzeyde en önemli bölgelerden biri haline getirebilir.

Çin'in Ortadoğu'ya yönelik stratejik hedefleri üç temel başlık altında özetlenebilir:

1. Enerji arz güvenliğini sağlamak ve ekonomik ilişkileri güçlendirmek,
2. ABD ile bölgesel iş birliği alanları yaratmak ve rekabeti dengelemek,
3. Büyük güç statüsünü pekiştirerek bölgedeki diplomatik ve ekonomik saygınlığını artırmak.

Bu çerçevede, Çin'in Ortadoğu politikası, uzun vadeli ekonomik ve jeopolitik kazanımları güvence altına almayı hedefleyen temkinli ve çok boyutlu bir yaklaşımı yansıtmaktadır. (Scobell & Nader, 2016)

Çin açısından Ortadoğu, "Bir Kuşak Bir Yol" (OBOR) girişimi kapsamında kritik bir bağlantı noktasıdır. Bölge, OBOR'un kara ve deniz ticaret yollarının kesiştiği stratejik bir kavşak olarak, Çin'in küresel ticaret ve enerji koridorlarının güvenliğini sağlama sürecinde merkezi bir rol oynamaktadır. Bu doğrultuda, Çin'in Ortadoğu'ya yönelik altyapı yatırımları, yalnızca bölgedeki etkisini artırmayı değil, aynı zamanda Avrupa pazarlarına erişimi kolaylaştırmayı da amaçlamaktadır. Çinli akademisyenler, Ortadoğu'yu Çin'in genişletilmiş stratejik sınırları olarak değerlendirmekte ve bölgenin Çin'in uzun vadeli jeopolitik hedefleri açısından iç içe geçmiş bir alan olduğunu vurgulamaktadır. Bu bağlamda, Çin'in bölgedeki

stratejik varlığı ve etki alanı dört temel kriter çerçevesinde şekillenmektedir: Küresel güç statüsünün inşası: Çin, Ortadoğu’da diplomatik, ekonomik ve askeri faaliyetlerini genişleterek küresel ölçekte daha etkin bir aktör olmayı hedeflemektedir, Enerji ve ekonomik çıkarlar: Çin, dünyanın en büyük enerji ithalatçılarından biri olarak, bölgedeki petrol ve doğalgaz kaynaklarına erişimini güvence altına almak ve bölge ülkeleriyle ekonomik işbirliğini derinleştirmek istemektedir, Jeostratejik konum: Ortadoğu, Çin’in Avrupa, Afrika ve Asya arasındaki ticaret yollarını güvence altına alması açısından stratejik bir öneme sahiptir. Bölgedeki liman, ulaşım ve altyapı yatırımları, Çin’in küresel tedarik zincirlerini koruma stratejisinin bir parçasıdır, Etnik ve dini dinamikler: Çin, Ortadoğu’daki etnik ve dini faktörleri dikkatle gözlemleyerek, bölgedeki istikrarsızlıkları kendi iç güvenliği açısından da değerlendirmektedir. Özellikle, Çin’in Sincan Uygur Özerk Bölgesi’ndeki güvenlik politikaları ile bölgedeki İslam dünyasıyla ilişkileri arasında hassas bir denge kurma çabası öne çıkmaktadır. Çin, Ortadoğu’daki karmaşık güç dinamiklerine giderek daha fazla dahil olurken, bölgeyi yalnızca küresel stratejisinin bir parçası olarak değil, aynı zamanda ekonomik büyümesi ve iç istikrarının sürdürülebilirliği açısından kritik bir bölge olarak görmektedir. Bu kapsamda, Çin’in Ortadoğu politikası, pragmatik iş birlikleri, ekonomik bağımlılık mekanizmaları ve siyasi tarafsızlık ilkeleri etrafında şekillenmekte ve uzun vadeli küresel güç stratejisiyle uyumlu bir biçimde ilerlemektedir. (Shichor, 2018)

Çin’in enerji politikaları ve stratejileri, sanayileşme süreciyle paralel olarak sürekli bir büyüme eğilimi göstermiş ve küresel enerji piyasalarında önemli bir aktör haline gelmesine zemin hazırlamıştır. 21. yüzyılda Çin, enerji üretimi ve tüketimi açısından dünya çapında belirleyici bir konuma ulaşmış ve ekonomik büyümesiyle birlikte enerji alanında da farklılaşan bir strateji benimsemiştir. Çin, hızla büyüyen ekonomisi ve küresel üretim kapasitesi sayesinde "dünyanın fabrikası" haline dönüşmüş, bu durum enerji talebinde de keskin bir artışa neden olmuştur. 2000 yılında 1,8 milyar ton petrole eşdeğer enerji tüketen Çin, 2010 yılında bu miktarı 3,2 milyar tona, 2023 itibarıyla ise 4,5 milyar ton petrole eşdeğer enerji tüketim seviyesine çıkarmıştır. Çin, günümüzde dünyanın en büyük enerji tüketicisi konumunda olmasının yanı sıra, küresel karbon emisyonlarının üçte birini oluşturarak en büyük karbon salınımına sahip ülke olma özelliğini taşımaktadır. Enerji kaynakları bakımından değerlendirildiğinde, Çin’in kömür rezervleri açısından oldukça zengin olduğu, ancak petrol ve doğalgaz kaynaklarının sınırlı olduğu görülmektedir. Bu durum, ülkenin enerji stratejisini büyük ölçüde şekillendiren unsurların başında gelmektedir. Çin, elektrik üretiminin yaklaşık %90’ını kömür santrallerinden karşılamakta ve bu alanda dünyanın en büyük kömür santrali kapasitesine sahip

ülkelerden biri konumundadır. Ancak, petrol ihtiyacının %70'ini, doğalgaz ihtiyacının ise %50'sini ithalat yoluyla karşılamakta, bu da Çin'in enerji arz güvenliğini sağlama noktasında dışa bağımlılığını artırmaktadır. Bu çerçevede bakıldığında Çin'in enerji politikaları ve stratejileri, artan enerji talebini karşılamak, arz güvenliğini sağlamak ve küresel enerji piyasalarındaki etkisini artırmak üzerine inşa edilmiştir. Bununla birlikte, yüksek karbon salınımı ve ithalata dayalı enerji bağımlılığı, Çin'in uzun vadeli sürdürülebilir enerji politikaları geliştirmesini zorunlu kılmaktadır. (Doğan, 2022)

Çin, "Bir Kuşak Bir Yol" (BRI) girişimi kapsamında Arap dünyasıyla ilişkilerini "kapsamlı ortak kalkınma, iş birliği ve stratejik ortaklık" ilkeleri doğrultusunda geliştirmeyi hedeflemektedir. Bu iş birliği çerçevesinde, Çin'in temel ekonomik beklentisi, 1,4 milyarlık Çin pazarı ile 475 milyonluk Arap pazarını bütünleştirerek ekonomik bağlantıları güçlendirmek ve bölgesel ticaret ağlarını genişletmektir. Körfez bölgesi, Çin'in BRI projeleri açısından stratejik bir odak noktası olup, Asya-Avrupa ticaret hattının 21. Yüzyıl Deniz İpek Yolu kapsamında kritik bir merkez olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda, Mısır ve Süveyş Kanalı, Çin'in deniz ticareti açısından ayrı bir öneme sahip olup, küresel lojistik ve enerji taşımacılığı stratejilerinde merkezi bir rol oynamaktadır. Çin'in BRI projeleri, yalnızca ticaret ve altyapı yatırımları ile sınırlı kalmayıp, bölgedeki kalkınma planları ile de entegre bir yapıya sahiptir. Bu doğrultuda, Çin'in girişimleri Suudi Arabistan'ın 2023 Vizyonu, Fas'ın Emergence planı ve Umman'ın Vizyon 2040 programları ile bütünleşerek, Ortadoğu hükümetlerinin kalkınma hedeflerine katkı sağlamaktadır. (Elhenawy, 2024)

Çin, bölgedeki etkisini artırmak amacıyla liman altyapı projeleri, kıyı ekonomik bölgelerinin geliştirilmesi, tedarik ve lojistik zincirlerinin planlanması konularında Körfez ülkelerine önemli ölçüde destek sunmaktadır. Bu süreçte, Çin'in yumuşak güç stratejisi ön plana çıkmakta, ekonomik ve diplomatik iş birlikleri yoluyla karşılıklı fayda esasına dayalı kârlı anlaşmalar yapmakta ve kültürel etkileşimi ve saygıyı gözeterek bölgedeki varlığını güçlendirmektedir. (Elhenawy, 2024)

Çin'in Körfez bölgesine olan ilgisinin temel nedeni, büyüyen ekonomisinin enerji ihtiyacını güvence altına almaktır. Bu doğrultuda, Çin petrol ve doğalgaz ihtiyacının büyük bir kısmını Katar, İran, Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri, Umman ve Kuveyt ile yaptığı ikili anlaşmalar çerçevesinde karşılamaktadır. Körfez bölgesi, Çin'in uzun vadeli enerji stratejisi açısından hayati öneme sahip olup, aynı zamanda küresel ticaret yollarının güvenliği açısından da kritik bir bölge olarak değerlendirilmektedir. (Kalaycı, 2022)

Çin'in Ortadoğu'ya olan ilgisi, 1990'lı yıllardan itibaren giderek artmış ve bölgedeki jeopolitik, ekonomik, enerji ve güvenlik çıkarları doğrultusunda şekillenmiştir. Bu çerçevede, enerji ve enerji güvenliği, Çin'in Ortadoğu'daki stratejik yaklaşımının temel unsurlarından biri olarak öne çıkmaktadır. Ortadoğu, Çin için küresel enerji arz güvenliğini sağlama noktasında kritik bir bölge olma özelliğini sürdürmektedir. Bölge, Çin'in en büyük petrol ve enerji kaynaklarından biri olarak stratejik öncelik taşımakta ve bu durumun gelecekte de devam etmesi beklenmektedir. Özellikle petrol ticareti, Çin'in Ortadoğu'daki ilişkilerinin merkezinde yer almakta olup, İran ve Suudi Arabistan ile enerji odaklı iş birlikleri bu stratejinin temel bileşenlerindedir. 2012 yılı itibarıyla, Suudi Arabistan Çin'in en büyük petrol tedarikçisi konumundayken, İran dördüncü sırada yer almaktaydı. Bununla birlikte, Çin'in Ortadoğu ile olan enerji ilişkileri yalnızca petrol ithalatı ile sınırlı kalmamış, doğalgaz ve diğer stratejik hammaddelerin tedariki konusunda da bölgeyle kapsamlı bir iş birliği geliştirilmiştir. Bu doğrultuda, Çin enerji altyapısına yönelik projelere aktif olarak katılım sağlamakta ve bölgedeki petrol, doğalgaz ve lojistik ağlarının geliştirilmesine yatırım yaparak enerji arz güvenliğini uzun vadeli bir perspektifle güvence altına almaya çalışmaktadır.

Çin'in Ortadoğu politikası, enerji güvenliğini sağlamaya yönelik uzun vadeli stratejiler, ekonomik iş birliklerini derinleştirme çabaları, jeopolitik dengeyi koruma politikası ve yumuşak güç araçlarını kullanarak bölgedeki etkinliğini artırma hedefi üzerine inşa edilmiştir. ABD'nin bölgedeki nüfuzunun görece azalması, Çin'in Ortadoğu'da daha aktif bir rol üstlenmesine olanak tanımakta ve bu bağlamda ekonomik, diplomatik ve güvenlik politikaları birbirini tamamlayan unsurlar olarak öne çıkmaktadır.

Çin, Ortadoğu'da izlediği denge politikası ile Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE), Katar, Türkiye, İran, İsrail ve Mısır gibi bölgesel aktörlerle çok yönlü ve dengeli ilişkiler geliştirmektedir. Bu strateji doğrultusunda ikili ve çok taraflı diplomatik girişimler ile bölgesel istikrara katkıda bulunmayı hedeflemektedir. Çin, bölgedeki büyük güçler olan ABD ve Rusya'nın nüfuzunu dengelemek adına alternatif bir diplomatik yaklaşım benimseyerek yeni iş birliği mekanizmaları ve bölgesel diyalog platformları geliştirmektedir. Bu kapsamda, ekonomik ve ticari iş birliklerinin yanı sıra, güvenlik ve enerji konularında çok taraflı diplomasi kanallarını güçlendirmekte, taraflar arasında arabuluculuk rolünü üstlenerek çatışmalara doğrudan müdahil olmaksızın tarafsız bir pozisyon sergilemektedir. (Jazeera, 2023)

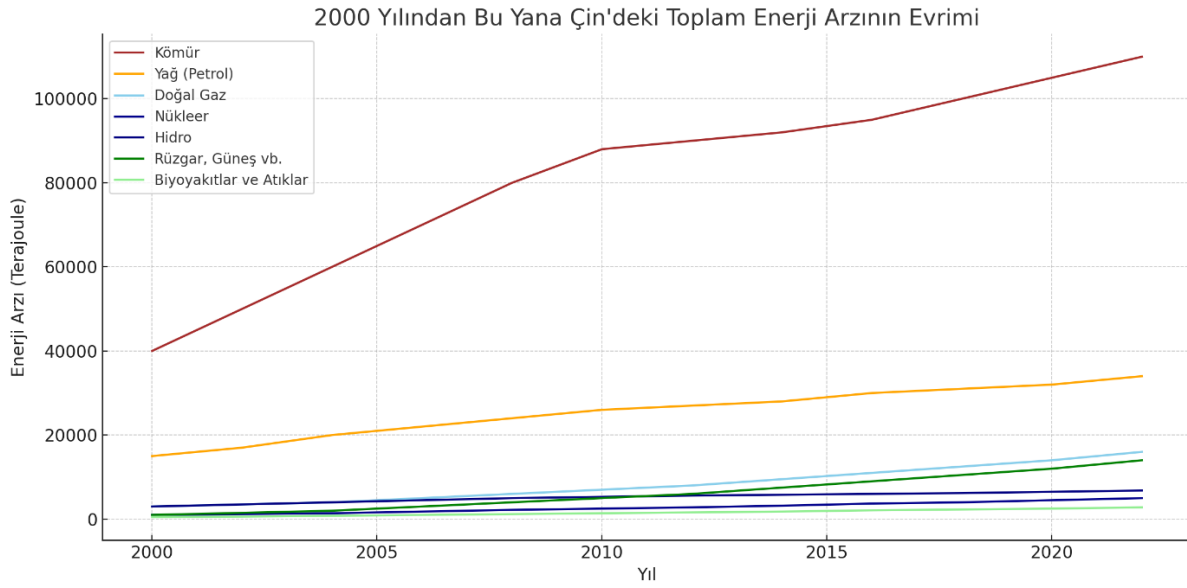
2.1 Çin'in Enerji ihtiyacı

2022-2050 döneminde Çin ekonomisinin büyüme oranı %2,9 iken, ortalama son 20 yılda büyüme oranı 8,4 olan Çin ekonomisi ve bunun uzantısı olarak da en hızlı büyüyen tüketimi pazarına sahiptir. Çin dünyada en büyük imalat sanayi sektörüne sahip ülkedir. İnşaat ve sanayinin ülke ekonomisindeki payı %46, çelik üretim konusunda da dünyanın en büyük çelik üreticisi olarak küresel çelik üretiminin %50 sini sağlayarak birinci sırada yer almaktadır. Çin en büyük kişisel bilgisayar üreticisi, elektrikli araba üretiminde de dünyada birinci sırada yer almaktadır. Ülkenin genel durumuna bakıldığında %80'nin imalat sektörünü kapsayan bir ekonomisi vardır. Bu perspektifte de enerji üretimi ve enerji ihtiyacı oldukça fazladır. (Büyükçerçi, 2023)

Çin'in yüksek imalat sektörü ve tüketimi nedeniyle enerji ihtiyacını dünyanın birçok yerinden karşılayacak şekilde ikili anlaşmalar yapmaktadır. Dünya petrol %20 si Çin tarafından tüketilmektedir. Bu doğrultuda 2000 itibariyle büyüyen ekonomisinin yanında enerji konusunda dışa bağımlılığı da artarak devam etmiştir. Dünyanın fabrikasına dönen Çin arz talep dengesizliği nedeniyle enerji üretimi ve doğrultuda tüketimi önemli bir faktör haline dönüşmüştür. Kömür açısından zengin petrol ve doğalgaz açısından fakir olan enerji kaynaklarının sınırlı olduğu görülmektedir.

Çin elektrik üretiminin tamamını dünyanın en büyük kömür üreticisi ve tüketicisi olarak kömürden sağlamaktadır ve dünyanın en büyük kömürle çalışan santrallerine sahiptir. İhtiyacı olan kömürün %90 üretimini kendi sağlarken, ihtiyacı olan doğalgazın %50, petrolün %70 ithal etmektedir. Kömür, Çin'in kalkınması ve yükselmesinde başat rol oynamış artan karbon emisyonu ve yenilenebilir enerji eğilimi artması nedeniyle enerji üretimindeki yol haritasının da değişimi elzem hale gelmiş ama kömür Çin için güvenli bir enerji kaynağı olduğu için Mart 2022'de üretimi en yüksek seviyelere ulaşmıştır. En büyük tedarikçileri kuzeyinde Rusya, güney batısında Ortadoğu bölgesindeki ülkelerdir. Çin 2021 yılı rakamlarına göre petrol ithalatının %17'sini Suudi Arabistan'dan karşıladı. Çin doğalgaz ithalatını Katar'dan karşılamaktadır, 762 milyon dolarlık sıvılaştırılmış doğalgaz (LNG) ithalatı gerçekleştirmiştir. (Doğan, Mayıs 2022)

Grafik 5: Çin'in Enerji Arzının Evrimi 2000-2022

Kaynak: <https://www.iea.org/countries/china/energy-mix> Alıntı Tarihi 04/11/2024

Grafiğin üst kısmında, 2000 yılı itibarıyla Çin'in toplam enerji arzının dağılımı gösterilmektedir. Kömür (Coal) %61 ile en büyük paya sahip olup, Çin'in enerji ihtiyacının büyük ölçüde kömürden karşılandığını göstermektedir. Petrol (Oil) %17,9 ve doğal gaz (Natural Gas) %7,8 oranında bir paya sahiptir. Rüzgâr, güneş ve diğer yenilenebilir enerji kaynakları ise yalnızca %4,1 oranında katkı sağlamaktadır. Bu veriler, 2000 yılı itibarıyla Çin'in fosil yakıtlara büyük ölçüde bağımlı olduğunu ve yenilenebilir enerji kaynaklarının oldukça sınırlı bir kullanım alanına sahip olduğunu göstermektedir. Çin'in sanayileşmesi ve büyüyen enerji talebinin karşılanması için kömür kullanımını sürdürdüğünü göstermektedir. Petrol tüketiminin de zaman içinde artış gösterdiğini, ancak kömür kadar büyük bir yükseliş göstermediğini ortaya koymaktadır. Doğal gaz kullanımının 2000 yılından bu yana sürekli arttığını göstermektedir. Bu eğilim, Çin'in daha temiz bir enerji kaynağı olarak doğal gaza yönelmeye başladığını ve kömürün çevresel etkilerini azaltmaya çalıştığını göstermektedir. Özellikle 2010 sonrasında yenilenebilir enerji kaynaklarının belirgin bir artış gösterdiği görülmektedir. Rüzgâr ve güneş enerjisi hızla büyüyerek 2022 yılında önemli bir seviyeye ulaşmıştır. Hidroelektrik enerji, görece daha sabit bir artış göstermiştir. Nükleer enerji de belirgin bir artış göstererek Çin'in enerji arz güvenliğini sağlama stratejisine katkıda bulunmuştur. Fosil Yakıt Bağımlılığı Devam Ediyor: Çin, 2000 yılından bu yana enerji arzını büyük ölçüde artırmış olsa da, kömür ve petrol gibi fosil yakıtlar halen baskın konumda bulunmaktadır. Doğal Gazın Yükselişi: Çevresel faktörler ve hava kirliliği sorunları nedeniyle doğal gaz kullanımında artış yaşanmış, ancak henüz kömürün yerini alacak seviyeye

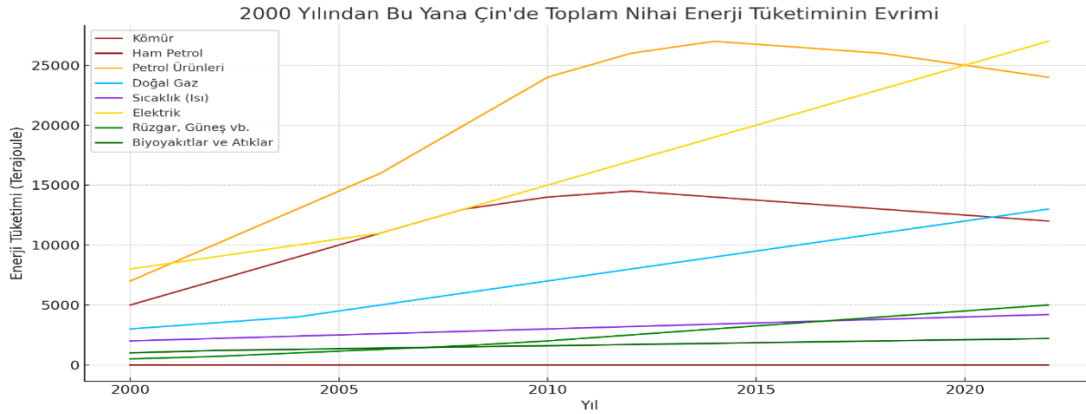
ulaşmamıştır. Yenilenebilir Enerji Kaynaklarına Yatırım Artıyor: 2010'dan sonra rüzgâr ve güneş enerjisinde önemli artışlar görülmüş, Çin'in enerji portföyünü çeşitlendirme çabalarının başarılı olduğunu göstermiştir. Enerji Talebi Sürekli Artıyor: Toplam enerji arzı sürekli yükselerek 120.000.000 TJ seviyesine yaklaşmıştır, bu da Çin'in artan sanayileşme ve ekonomik büyüme ile daha fazla enerji talep ettiğini göstermektedir. Çin'in enerji arzının artarak devam ettiğini ve fosil yakıtların baskısını artarak sürdürdüğünü, ancak değişen enerji olayları daha fazla alternatif enerji kaynaklarına yöneldiği görülmektedir.

Çin'in Toplam Enerji Tüketimi

Grafik, Çin'in 2000 yılındaki toplam nihai enerji tüketimini ve 2000-2022 yılları arasındaki değişimi ayrıntılı bir şekilde gösteriyor. Çin'in elektrik tüketiminin artışı, sanayi, ulaşım ve binalarda modernleşme ile ilişkilendirilebilir. Kömür başat rol oynarken 2000'lerde 2020'den sonrası için petrol ve petrol ürünlerinin tüketimi artmakta, alternatif enerji tüketimleri stabil bir şekilde devam etmektedir. Grafiğin üst kısmı, 2000 yılı itibarıyla Çin'in toplam nihai enerji tüketimini ve bu tüketimin farklı enerji türlerine göre dağılımını göstermektedir. Elektrik %28,4 ile en büyük paya sahiptir. Petrol ürünleri %26,5 ile ikinci sıradadır ve ulaştırma sektöründe önemli bir yer tuttuğu anlaşılmaktadır. Kömür %22,9 ile enerji tüketiminde büyük bir rol oynamaktadır. Doğal gaz %9,7 ile daha az paya sahiptir. Sıcaklık (ısı enerjisi) %7,5 ve biyoyakıtlar & atıklar %2,7 gibi düşük oranlar ile enerji tüketiminde daha küçük roller üstlenmektedir. Çin'in 2000 yılında büyük ölçüde fosil yakıt tüketimine dayalı bir enerji tüketim yapısına sahip olduğunu göstermektedir. Grafiğin alt kısmında, 2000 yılından itibaren Çin'deki toplam nihai enerji tüketiminin nasıl değiştiği gösterilmektedir. Petrol Ürünleri ve Elektrik 2000'den itibaren istikrarlı bir şekilde arttığı görülmektedir. Elektrik tüketimi 2022 yılına kadar sürekli bir artış eğiliminde olup, en üst sıralardaki enerji kaynaklarından biri haline gelmiştir. Bu durum, Çin'in sanayileşme ve dijitalleşme süreçlerine paralel olarak elektrifikasyonun arttığını ve enerji kullanımında elektrik temelli çözümlerin ön plana çıktığını göstermektedir. 2000-2015 yılları arasında önemli bir artış yaşandığı, ancak 2015'ten sonra düşüşe geçtiği görülmektedir. Bu eğilim, Çin'in hava kirliliğini azaltmaya yönelik politikaları ve kömürden uzaklaşma çabalarıyla ilişkili olabilir. Ancak kömür tüketimi 2022 itibarıyla hâlâ yüksek seviyelerde bulunmaktadır. Doğal gaz 2000 yılından itibaren tüketimin sürekli arttığı görülmekte, kömüre kıyasla daha temiz bir enerji kaynağı olduğundan, Çin'in enerji dönüşümünde önemli bir rol üstlenmektedir. Rüzgâr, güneş enerjisi ve biyoyakıtlar atıklar incelendiğinde 2010 yılından itibaren belirgin bir artış yaşandığı görülmektedir. Ancak yenilenebilir enerji tüketimi hâlâ kömür, petrol ve doğal gazın gerisinde kalmaktadır. Çin'in

enerji tüketimi dönüşüm sürecinde olsa da, hâlâ fosil yakıtlara bağımlılığı sürmektedir. Sanayileşme, dijitalleşme ve elektrikli araçların yaygınlaşmasıyla elektrik tüketimi hızla artmaktadır. Ancak elektrik, doğal gaz ve yenilenebilir enerji kaynaklarının artışı, uzun vadede enerji sisteminde önemli değişimlerin yaşanacağını öngörülmektedir.

Grafik 6: 2000-2020 Çin'in Toplam Nihai Enerji Tüketimi

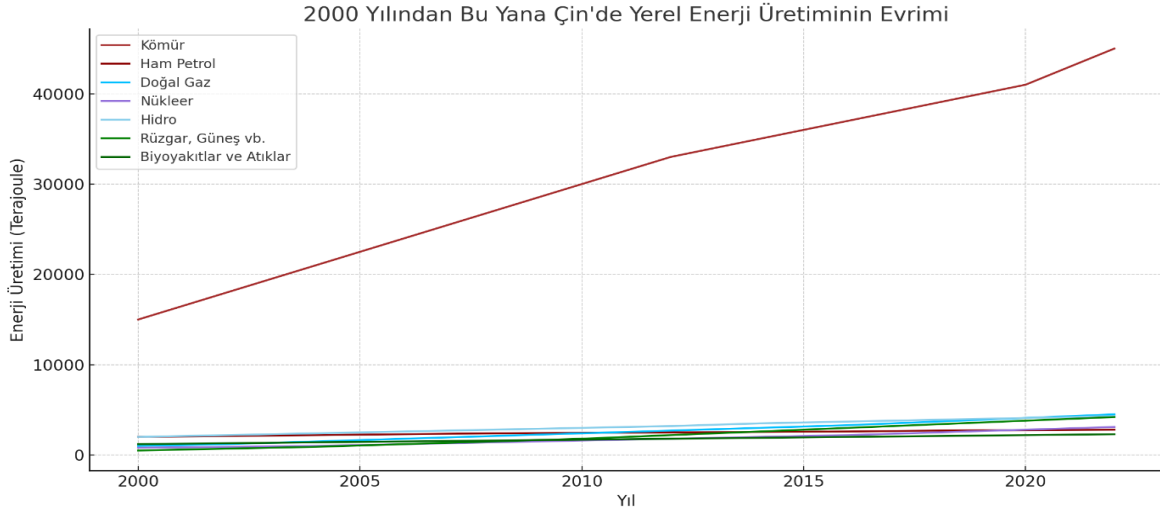
Kaynak: <https://www.iea.org/countries/china/energy-mix> Alıntı Tarihi 04/11/2024

Çin'in Yurtiçi Enerji Üretimi 2000-2022

Grafikte Çin'in yurtiçi enerji üretiminin seyrini göstermektedir. Dünyanın en büyük kömür rezervlerine sahip olan Çin yurtiçi enerji ihtiyacının %71,4 de kömürden elde ettiği elektrikle sağlamaktadır. Alternatif kaynaklarda enerji üretme konusunda çalışmaları devam etse de başat rolde kömür yer almaktadır. Kömür, %71,4 ile açık ara en büyük enerji kaynağıdır. Bu, Çin'in kömür ağırlıklı bir enerji üretim sistemine sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Ham petrol %6,5 ve doğal gaz %5 gibi nispeten düşük seviyelerde yer almaktadır. Nükleer enerji %3,5 ve yenilenebilir enerji (rüzgâr, güneş vb.) %5 seviyesindedir. Hidroelektrik ve biyoyakıtlar da üretimde yer almakla birlikte, kömür karşısında düşük paya sahiptir. Çin'in 2000 yılında büyük ölçüde kömüre dayalı bir enerji üretim stratejisine sahip olduğunu göstermektedir. 2000 yılından itibaren üretimin sürekli arttığı, ancak 2015 civarında bir duraksama yaşandığı görülmektedir. 2020 sonrası ise üretim yeniden yükselmeye başlamıştır. Bu durum, Çin'in kömür üretiminden tamamen vazgeçmediğini, ancak çevresel ve ekonomik faktörlere bağlı olarak üretim seviyelerini düzenlediğini göstermektedir. Çin, yerel enerji üretiminde kömür ağırlıklı bir yapıya sahip olmaya devam etmektedir. Ancak kömür üretimi çevresel ve politik dinamiklere bağlı olarak dalgalanmalar göstermektedir. Nükleer, rüzgâr ve güneş enerjisi üretimi artış göstermektedir, ancak henüz kömür kadar baskın hale gelmemiştir. Doğal gaz üretimi artış eğiliminde olmakla birlikte, hâlâ düşük seviyelerde kalmaktadır. Petrol

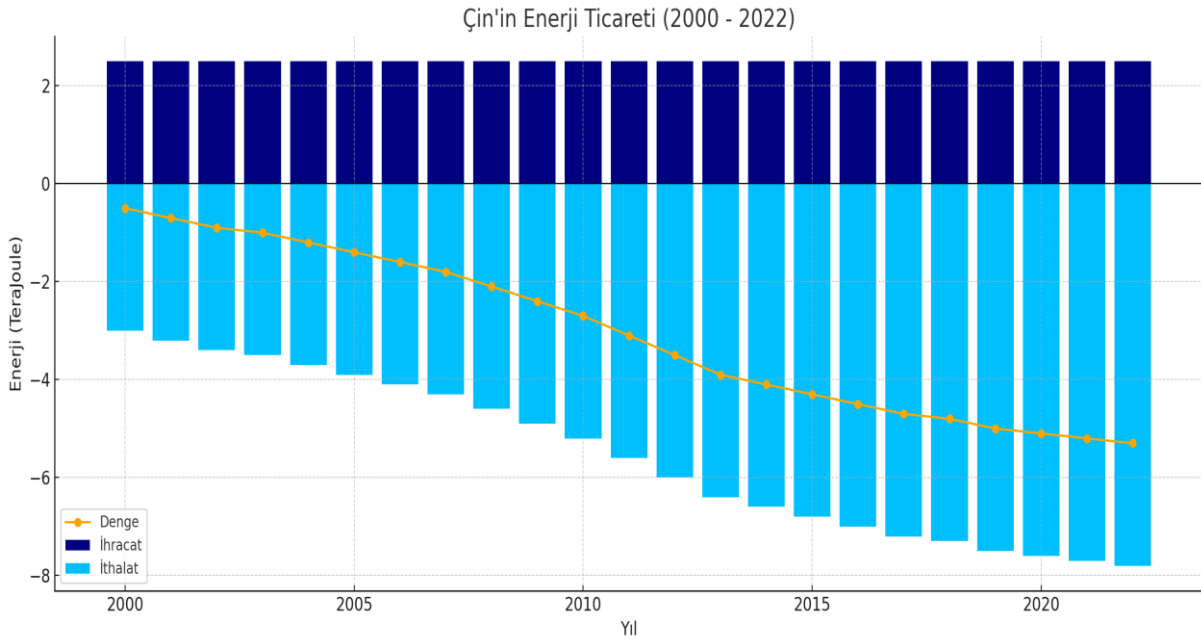
üretimi ise uzun vadede durağan bir seyir izlemektedir, bu da Çin'in enerji güvenliğini sağlamak için petrol ithalatına bağımlı kaldığını göstermektedir.

Grafik 7: 2000-2020 Çin'deki Yerel Enerji Üretimi

Kaynak: <https://www.iea.org/countries/china/energy-mix> Alıntı Tarihi 04/11/2024

Grafik 8: Çin'in Enerji Ticareti 2000-2022

Kaynak: <https://www.iea.org/countries/china/energy-mix> Alıntı Tarihi 04/11/2024

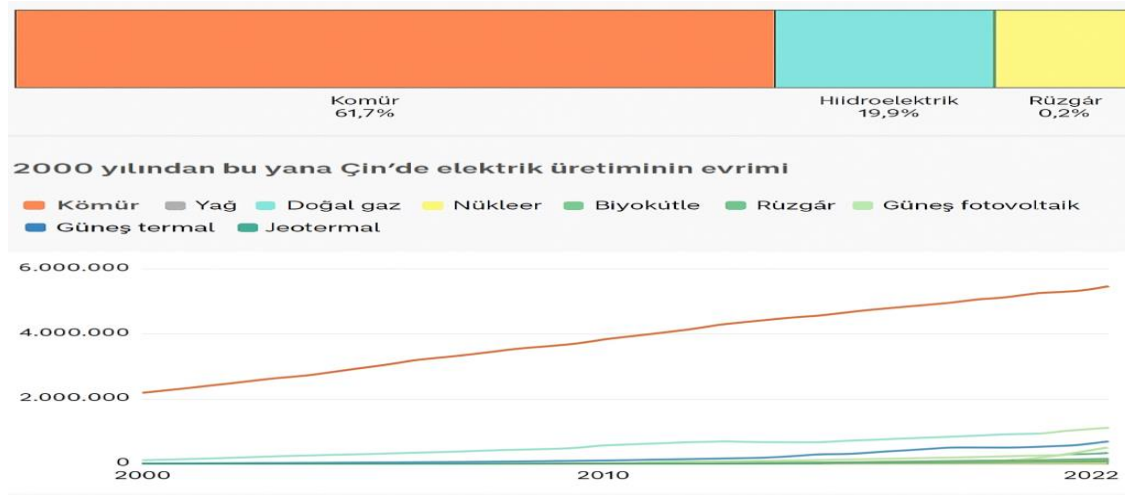
Grafiğe göre; Grafik, 2000 yılından 2022 yılına kadar Çin'in enerji ithalatı ve ihracatındaki değişimi göstermektedir. İthalatın 2000 yılında itibaren artarak devam ettiği görülmekte, 2010 yılından tüketimdeki yükselişe bağlı olarak itibaren ithalat hızla artmış, dışa bağımlılıkta bu

doğrultuda artış göstermiştir. İhracat, hafif artışlar göstermesine rağmen büyük ölçüde sabit bir seviyede kalmıştır. Çin'in enerji üretimi ve arzı artsa da, iç tüketimin yüksek olması nedeniyle ihraç edilecek enerji miktarı sınırlı kalmıştır. Enerji ticaret dengesinin giderek bozulduğu, 2010 yılında itibaren enerji açığının büyüdüğü, Çin dünyanın en büyük enerji ithalatçısı haline geldiği görülmektedir. Çin bu grafikte 2000'de dengeli bir enerji ithalatçı iken 2022'de büyük enerji ithalatçısına dönüşmüştür.

Çin'in Elektrik Üretimi 2000-2022

Çin; 2000-2022 yılları arasında toplam elektrik üretimi ciddi bir artış göstermiştir ve 2022 yılında 6.000.000 GWh seviyesine ulaşmıştır. Kömür en büyük üretim kaynağı olarak görülmektedir. Doğal gaz, rüzgar ve güneş enerjisinin elektrik üretimindeki payı belirgin şekilde artmıştır. Çin'in yenilenebilir enerji yatırımlarına büyük önem verdiği güneş fotovoltaik ve rüzgâr enerjisinde önemli bir yükseliş olduğu görülmektedir. Nükleer Enerjinin diğer enerji kaynaklarına göre daha sınırlı üretim yapıldığı gözlemlenmektedir. Bu grafikte de görüldüğü üzere, Çin'in elektrik üretimi giderek çeşitlenmekte, kömüre olan bağımlılık azalma eğilimi gösterirken, yenilenebilir enerji ve nükleer enerjinin payı artmaktadır. Bu durum, Çin'in enerji politikalarının sürdürülebilirlik ve düşük karbonlu enerji kaynaklarına yöneldiğini ortaya koymaktadır.

Grafik 9 : Çin'in Elektrik Üretimi 2000-2022

Kaynak : <https://www.iea.org/countries/china/energy-mix> Alıntı Tarihi 04/11/2024

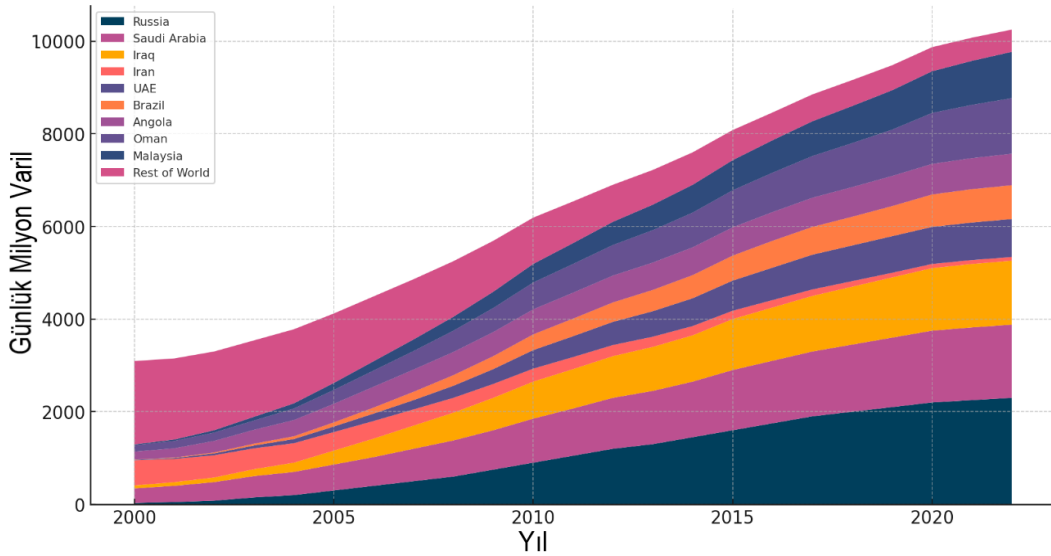
Tablo 6: Küresel Enerji İthalat Sıralaması 2000-2022

Sıra	Ülke / Bölge	Toplam Enerji İthalatı (TJ)
-	Genel Dünya Toplamı	236.533.313
1	Çin	36.073.644
2	Amerika Birleşik Devletleri	21.116.441
3	Hindistan	18.034.248
4	Japonya	15.512.586
5	Güney Kore	12.775.847

Kaynak: : <https://www.iea.org/countries/china/energy-mix> Alıntı Tarihi 04/11/2024

Çin büyüyen ekonomisi ve sanayisi ile enerji ithalatında dünya sıralamasında birinci sırada yer almaktadır. Dünya enerji ithalatı 236.533.313 Terajoule iken Çin 36.073.644 Terajoule elektrik ithal ile dünya elektrik ithalatının 1/6,5'ini gerçekleştirerek dünyada en fazla enerji ithal eden ülke konumundadır. Çin ABD takip etmektedir. Bu noktada da enerji bağımlılığının ne kadar yüksek oranda olduğu görülmektedir.

Grafik 10: 2000 ve 2022'te Çin'e Ham Petrol Tedarik Eden Başlıca Tedarikçiler

Kaynak: <https://www.econovis.net/post/china-s-top-crude-oil-suppliers-a-two-decade-transformation-2000-2024>
Alıntı Tarihi 10/03/2025

Bu grafikte; Çin'in ham petrol ithalatı, 2000-2022 yılları arasında önemli bir artış göstermiş olup, yıllık bileşik büyüme oranı (CAGR) %9,0 olarak hesaplanmaktadır. Bu dönemde Çin'in petrol ithalatı sürekli artış eğiliminde olmuş, 2000 yılında günlük yaklaşık 3

milyon varil olan ithalat miktarı, 2022 yılı itibarıyla 10 milyon varil seviyesine ulaşmıştır. Bu artış, ülkenin hızla büyüyen sanayisi, genişleyen ekonomisi ve artan enerji talebiyle doğrudan ilişkilidir. Çin'in en büyük ham petrol tedarikçileri arasında Rusya ve Suudi Arabistan öne çıkmaktadır. Rusya'nın Çin'e petrol ihracatı, 2000'li yıllarda nispeten düşük seviyelerde seyrederken, 2015 itibarıyla önemli bir artış göstermiş ve ülkenin en büyük tedarikçisi konumuna yükselmiştir. Bu dönüşümün en temel sebebi, Rusya'nın Batı ülkeleri tarafından uygulanan yaptırımlara maruz kalması ve alternatif pazar olarak Çin'e yönelmesidir.

Suudi Arabistan ise uzun yıllardır Çin'in başlıca petrol tedarikçileri arasında yer almaktadır. Bunun yanı sıra, İran 2000'li yıllarda Çin için önemli bir tedarikçi konumunda iken, son yıllarda bu durum değişim göstermiştir. Bu gerilemenin temel nedeni, ABD yaptırımları nedeniyle Çin'in doğrudan İran'dan petrol ithal etmek yerine, Malezya gibi üçüncü ülkeler üzerinden dolaylı alım yapmasıdır. Orta Doğu ülkeleri arasında, Irak 2010 yılı itibarıyla Çin'in önemli bir petrol tedarikçisi haline gelmiştir. Bu durum, bölgedeki düşük maliyetli üretim avantajları ile doğrudan ilişkilendirilebilir. Benzer şekilde, Birleşik Arap Emirlikleri'nin (BAE) Çin'e yönelik petrol ihracatı da artış trendi göstermektedir. Buna karşılık, Afrika ülkeleri, özellikle Angola ve Nijerya, Çin pazarındaki paylarını kaybederken, Orta Doğu ülkeleri (Irak, BAE) daha güçlü bir konuma gelmiştir. Genel çerçevede değerlendirildiğinde, Çin'in enerji politikası oldukça esnek olup, ithalat stratejisini fiyat avantajlarına ve jeopolitik gelişmelere göre şekillendirdiği söylenebilir. Ülke, tedarik kaynaklarını çeşitlendirerek enerji arz güvenliğini sağlamaya çalışırken, aynı zamanda ekonomik ve siyasi dinamikleri dikkate alarak petrol ithalatında esnek bir yaklaşım benimsemektedir.

2.2 Körfezdeki Enerji Sektöründe Çin'in Enerji Politikaları

Çin'in ekonomik büyüme hızı tahminlerinin üzerinde enerji arzı olarak seyretmektedir. Özellikle Çin'in iç pazardaki petrol üretimi sürekli düşüş eğiliminde ve düşük verimlidir. Ve bunun sonucu olarak arz talep dengesizliğine yol açmaktadır. 2002-2011 yılları arasında Çin petrol tüketimi Japonya'yı da geride bırakarak ABD'den sonra dünyanın ikinci tüketicisi olmuş 223,9 milyon tondan 458 milyon tona kadar yükselmiştir. Çin'in küresel enerji piyasalarında artan enerji ihtiyacı doğrultusunda önem arz etmektedir. Çin ekonomik büyümesi ve enerji ekonomisi stratejisi ile Körfez ülkeleri ile birlikte ortak bir strateji doğrultusunda büyümeyi hedefleyerek politikalarını ilerletmiştir. Bölgedeki büyük çatışmalar, bölgesel istikrarsızlıklar (Filistin-İsrail çatışması, Irak, Afganistan, Libya ve Suriye'deki) büyük riskler taşımaktadır. (Li, 2015)

Çin'in Körfez'deki enerji sektörü yatırımları, enerji harcaması sağlaması, ekonomik büyüme gelişmeyi desteklemesi küresel jeopolitik genişleme stratejisinin bir parçasıdır. Körfez, Çin'in petrol ve doğal gaz tedariki açısından kritik öneme sahiptir. Bu çekim noktası Çin'in hem geleneksel enerji kaynaklarına hem de alternatif enerji alanına odaklanarak bölgedeki yatırımlarını çeşitlendirmektedir. Çin'in bölgedeki enerji sektörü yatırımları küresel enerji piyasalarındaki artışı yansıtırken hem de enerji arz tasarrufu sağlamaktadır. Geleneksel enerji kaynakları olan petrol ve doğalgaz yatırımlarının yanı sıra ilgili altyapı ve enerji hizmetlerine olan ilgisi ile bölgede uzun vadeli kalacağına ve yerini sağlamlaştıracağına işaret etmektedir. Çin bu yapıdaki bağlantıları ile Körfez'deki ekonomik ve siyasi dengeleri de değiştirmektedir. Enerji odaklı pazarlar, enerji tedarikini sağlayan alt yapı yatırımları, teknoloji transferleri, değiştirile bilinen enerji gibi birçok alanı kapsamaktadır. Bölgedeki ülkelerle çeşitli yatırımlar ve iş birlikleri gerçekleştirmektedir.

Petrol ve Doğalgaz yatırımları;

İran ile 25 yıllık stratejik geniş iş birliği anlaşması yaptı,2021'de yapılan bu anlaşma ile Petrol tedariki, ABD yatırımına karşı destek ve doğalgaz projelerini kapsamaktadır. Bu anlaşma çerçevesinde Çin enerji sektöründe, İran'dan petrol alımına %30 indirim ile devam etmesine, İran rafinerilerinin modernizasyonuna katkıda bulunarak, Güney Pars'ın 11. fazı, Kuzey Pars Gaz Sahası, Azadegan ve Yadavaran petrol sahaları, Abadan ve Tahran rafinerilerinin geliştirilmesi gibi büyük petrol ve gaz sahalarının geliştirilmesi doğrultusunda alt yapı projeleri üretilecek, ayrıca eskien enerji santrallerinin yenilenmesi, elektrik sektörünün önemli projelerin geliştirilmesi. Çin'in İran enerji sektörüne yatırım yapması kendi enerji arzını da güvenliğini sağlamış olacaktır. (Eghtesadnews, 2021)

Suudi Arabistan Çin'in en büyük petrol tedarikçisidir. Çin, toplam petrol ithalatının%20'sini Suudi Arabistan'dan karışılmaktadır. Bu kapsamda Neom projesi Suudi Arabistan'ın Vizyon 2030 planı kapsamında içinde yer alan önemli bir iş birliği projesidir. Neom içerisinde 4 kapsamlı projeyi barındırmaktadır;The Line, Oxagon , Trogena ve Sindalah. Çin'in ekonomik ve teknolojik olarak dünyada bir oyun belirleyici konumundan dolayı projede aktif rol üstlenmeyi hedeflerken her iki ülkenin kalkınma, stratejik ve ekonomi hedeflerine uygun karşılıklı çıkarları üzerinden hala evrimsel bir aşamadır. Bu kapsamda; Altyapı ve İnşaat, Teknoloji ve Yapay Zekâ, Yenilenebilir Enerji ve Çevre Dostu Teknolojiler, İş birlikleri ve Yatırımları gibi önemli faktörleri içinde barındırmaktadır. Neom Projesindeki Çin'in Suudi Arabistan için ön görülen katkıları;

-Yapay zekâ ve otonom araçlar akıllı şehir teknolojileri gibi alanlarda lider olmak için Çin'in bu alandaki yatırım ve tecrübeleri hedefe ulaşmak için büyük katkı sağlayacaktır.

- Çin özellikler Bir kuşak Yol projesi ile dünyada yaptığı altyapı inşaatı, liman inşaatı, yüksek hızlı demiryolu projelerinde liderdir. Neom Projesi için de ulaşım altyapı, limanlar ve diğer lojistik sistemlerinde büyük katkı sağlayabileceği düşünülmektedir.

- Sıfır karbon hedefleri için bu konuda çalışmalar yapan Çin'in Neom hedeflerine ulaşması konusunda yardımcı olabilir.

Neom ile; Ekonomik büyüme hedefli bir proje iken aynı zamanda Ortadoğu'daki stratejik gelişime de büyük katkı sağlayacağı öngörülmektedir. Hala proje çok aktif bir rol haline dönüşmemiş bazı iş birlikleri henüz kamuoyuna duyurulmamıştır. Çin, Suudi Arabistan'ı farklı yatırımlar yaparak farklı sektörlerin gelişmesi konusunda da desteklemekte ve yönlendirmektedir. Çin, Jizan rafinerisi projesine yatırım yaparak petrokimya üretimini destekledi. (vision2030.gov.sa, 2025)

Küresel enerji politikaları açısından Körfez Bölgesi, hem bölgedeki zengin enerji kaynaklarının varlığı hem de başta Çin olmak üzere artan enerji ihtiyacı olan ülkelerin talepleri doğrultusunda önemli bir rol oynamaktadır. Çin'in enerji politikaları, enerji ekonomisi ve ekonomik büyüme stratejisi ile paralel bir şekilde Körfez ülkeleriyle ilişkilerini derinleştirmekte ve genişleyen bir enerji pazarına entegre olmaya devam etmektedir. Bu kapsamda Çin, enerji piyasaları, enerji altyapı yatırımları, yenilenebilir enerji ve teknoloji transferlerini de içeren çok yönlü bir enerji stratejisi izlemektedir.

Çin'in enerji politikasının temel unsurlarından biri, enerji tedarikinde güvenliği sağlamak ve kaynakları çeşitlendirmek olarak öne çıkmaktadır. Bu bağlamda Çin'in Körfez Bölgesi'ndeki enerji politikaları, büyük ölçüde petrol ve doğal gaz ithalatına dayanmaktadır. Çin'in enerji ithalatında önemli ortakları arasında Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE), Katar ve Kuveyt gibi dünyanın en büyük petrol ve doğal gaz üreticileri yer almaktadır. Bu doğrultuda, Çin'in enerji ithalatı politikası, bölgesel ve küresel enerji piyasalarının dengesine etki eden önemli bir unsur haline gelmektedir.

Enerjiye bağımlı ülkeler, sürekli olarak enerji kriz yönetimi mekanizmalarını geliştirmek durumundadır. Avrupa Birliği (AB), bu konuda önemli bir deneyime ve başarılı bir kriz yönetimi modeline sahiptir. Çin de AB'nin tecrübelerinden faydalanarak kendi enerji kriz yönetimi politikalarını geliştirebilir. Asya ülkeleri ise kendi enerji politikalarını oluşturacak projeler geliştirerek enerji arz güvenliğini sağlayabilirler. Bu bağlamda deniz yolu güvenliğinin

sağlanması, stratejik petrol rezervlerinin oluşturulması, yeni boru hatlarının inşa edilmesi, doğal gaz ve petrol üretici ülkelerle ortak yatırım projelerinin gerçekleştirilmesi gibi stratejik hamleler kritik öneme sahiptir. Çin, enerji güvenliğini sağlayabilecek ve ortak enerji politikalarını yönlendirebilecek en etkili aktörlerden biri konumundadır. AB, yenilenebilir enerji konusunda dünyada lider bir konumda olup bu alanda ileri düzeyde teknolojik bilgi birikimine sahiptir.

Çin, AB'nin yenilenebilir enerji konusundaki deneyimlerinden faydalanarak bu teknolojileri adapte edebilir ve geliştirebilir. Aynı zamanda, enerji tasarrufu konusunda yeni çözümler üreterek temiz enerji kaynaklarına yönelebilir. Küresel refah ve sürdürülebilir ekonomik kalkınma için Çin'in istikrarlı bir şekilde büyümeye devam etmesi kritik bir gerekliliktir. Bu bağlamda, Çin'in enerji politikaları, küreselleşen ekonomi ve enerji dinamikleri ile giderek daha fazla iç içe geçmiş durumdadır. Çin, dünyanın en büyük enerji yatırımcılarından ve tüketicilerinden biri olarak çok taraflı enerji iş birliklerine büyük önem vermektedir. Bu kapsamda, Güneydoğu Asya Enerji İş Birliği (ASEAN), Çin-Asya Pasifik Ekonomik İş Birliği Enerji Çalışma Grubu, Uluslararası Enerji Formu, Dünya Enerji Konferansı, Çin-Japonya-Güney Kore (10+3) Enerji İş Birliği gibi çeşitli platformlarda aktif rol almaktadır. Bunun yanı sıra, enerji piyasalarını daha fazla geliştirmek ve yeniden yapılandırmak amacıyla yeni düzenlemeler yapmaktadır.

Çin, yabancı enerji yatırımlarını çekmek amacıyla teşvik politikaları uygulamakta, düşük vergi oranları sağlamak ve uluslararası petrol şirketleri ile ortak projeler geliştirmektedir. Bu durum, Çin enerji piyasasında yabancı yatırımcılar için büyük fırsatlar sunmaktadır. Aynı zamanda, Orta Doğu'nun jeopolitik yapısını da gözeterik daha esnek ve yenilikçi enerji politikaları oluşturması gerekmektedir. Sonuç olarak, Çin dünyada enerji güvenliğinin sağlanmasında kritik bir aktör olup uluslararası iş birliklerini arttırarak enerji tedarikini çeşitlendirme ve yeni enerji politikaları geliştirme yönünde çalışmalar gerçekleştirmektedir. Yenilenebilir enerjiye yönelik yatırımlarını arttırmak, enerji krizleri karşısında esnek politikalar benimsemek ve küresel enerji piyasalarında daha etkin rol almak Çin'in uzun vadeli stratejik hedefleri arasında yer almaktadır. (Li, 2015)

2.3 Çin'in Körfezdeki Enerji Stratejileri

Enerji, Çin ekonomisinin büyümesinde temel bir güvenilirmezdir. Çin, dünyanın en büyük enerji tüketicilerinden biridir ve enerji arzının önemli bir kısmını ithalatla karşılamaktadır. Bu nedenle enerji tüketimini sağlamak için Ortadoğu gibi enerji kaynakları açısından zengin birikim yatırımlarını arttırmaktadır. Çin enerji stratejileri ve krizleri için uluslararası iş birliğine önem vermekte, Yeşil enerji alt yapı ve yatırımlarının geliştirilmesi konusunda yoğun

teknolojik çalışmalar yapmakta, Bir Kuşak Yol kapsamında enerji tedarik çeşitliliğini arttırmak için bölgesel çalışmalar yapmaktadır. (Li, 2015)

Bu Yatırımlar, üç ana eksen;

- Petrol ve doğal gaz tedarikini güvence altına almak.
- Yenilenebilir enerjiye yatırım yapmak.
- Enerji altyapısının yayılması.

Çin ile Orta Doğu arasındaki ticaret ve yatırım ilişkileri, başlangıçta ağırlıklı olarak tüketim mallarının satışına dayalı bir çerçevede şekillenmişken, son yıllarda bu ilişki dinamiklerinde belirgin bir dönüşüm yaşanmaktadır. Özellikle büyük altyapı projelerini içeren ortak girişimlerin ön plana çıkması, iki taraf arasındaki iş birliğinin stratejik ve uzun vadeli hedeflerle yeniden şekillendiğini göstermektedir. Körfez ülkeleri ile Çin arasındaki ilişkiler, enerji dönüşümü temelli daha geniş ekonomik iş birliklerini içermektedir. Çin, güneş ve rüzgâr enerjisi projelerinde daha yüksek katma değerli girdiler sağlayarak bölgedeki yatırımcılara tedarikçi ve yüklenici olarak destek sunmaktadır. Bu durum, Çin'in yalnızca bir ticaret ortağı olmanın ötesine geçerek, küresel enerji dönüşümü sürecinde stratejik bir rol üstlenmesine olanak tanımaktadır. (Faris & Alterman, 2023)

Çin'in yeni pazarlara erişimi ve uluslararası arenada meşruiyet kazanma çabaları, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ve Suudi Arabistan'ın BRICS'e (Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Güney Afrika) katılmasıyla yeni bir boyut kazanma potansiyeline sahiptir. BRICS üyeliği, bu ülkelerin çok taraflı ekonomik platformlarda daha etkin rol almalarını sağlayarak, Çin'in bölgedeki ekonomik ve siyasi nüfuzunu pekiştirebilir. Ayrıca, Çin'in durmuş olan kalkınma planlarını ve yavaşlayan Kuşak ve Yol Girişimi projelerini mali olarak destekleme stratejisi, bölgedeki geleneksel ABD müttefikleriyle ortaklıkları güçlendirme amacı taşımaktadır. Bu bağlamda, Çin'in finansal ve teknik kapasitesini bölgedeki altyapı projelerine yönlendirmesi hem ekonomik kalkınmayı destekleyecek hem de jeopolitik dengeyi Çin lehine dönüştürebilecek önemli bir hamle olarak değerlendirilebilir. (Faris & Alterman, 2023)

Aşağıdaki tabloda; Çin, küresel enerji piyasasında en büyük petrol ithalatçısı konumunda olup, günlük yaklaşık 10 milyon varil ham petrol ithal etmektedir. Bu ithalatın yaklaşık yarısı, yani 5 milyon varil, Orta Doğu ülkelerinden temin edilmektedir. Orta Doğu, Çin için yalnızca bir enerji kaynağı olmanın ötesinde, ekonomik ve jeopolitik açıdan stratejik bir ortak konumundadır. Orta Doğu'daki başlıca enerji tedarikçileri arasında Suudi Arabistan

ve Katar öne çıkmaktadır. Suudi Arabistan, Çin'in en büyük petrol tedarikçisi olup, iki ülke arasındaki ticaret hacmi 2000 yılında 3 milyar dolardan 2022 itibarıyla 67 milyar dolara ulaşmıştır. Doğal gaz alanında ise Katar, Çin'in en önemli tedarikçilerinden biri olarak öne çıkmakta; Çin'in yıllık 120 milyar metreküplük doğal gaz ithalatının 84 milyar metreküpü Katar'dan sağlanmaktadır. Çin'in enerji güvenliği açısından Basra Körfezi ve Hürmüz Boğazı, jeopolitik olarak kritik öneme sahiptir. Bu bölgedeki istikrar, Çin'in enerji arz güvenliğini doğrudan etkilemekte ve Pekin'in bölgeye yönelik dış politika stratejilerini şekillendirmektedir. Bu bağlamda, Çin'in Cibuti'deki askeri üssü, bölgedeki tek askeri varlığı olup, Çin'in küresel askeri angajmanlarının ve Orta Doğu'daki stratejik etkisinin bir göstergesi olarak değerlendirilmektedir.

Son yıllarda Çin ile Orta Doğu arasındaki ticaret hacmi hızla artmış ve son 17 yıl içinde on katına çıkmıştır. Bu gelişme, Çin'in Orta Doğu'ya yönelik politikalarının yalnızca enerji tedarikine dayalı bir ilişkiden ibaret olmadığını, aynı zamanda bölgedeki ekonomik ve askeri etkisini artırma stratejisinin bir parçası olduğunu göstermektedir. Pekin yönetimi, enerji arz güvenliğini sağlamak amacıyla bölgedeki altyapı projelerine yatırım yapmakta ve diplomatik ilişkilerini derinleştirmektedir. Çin'in Orta Doğu ile ilişkileri, enerji güvenliği, ticari entegrasyon ve jeopolitik stratejiler temelinde şekillenmektedir. Mevcut dinamikler, Pekin'in bölgedeki nüfuzunu artırma yönündeki politikalarının uzun vadeli ve kapsamlı bir stratejiye dayandığını ortaya koymaktadır. (İktibas Dergisi, 2022)

Şekil 1: Çin-Katar İlişkileri Özet Bilgi

Kaynak: <https://iktibasdergisi.com/2022/12/08/cin-icin-ortadogu-vazgecilmez-enerji-kaynagi/> Alıntı Tarihi 19/02/2025

Çin'in Körfez'deki enerji stratejileri; ekonomik büyüme, enerji güvenliği ve bölgedeki jeopolitik etkinliğini arttırmaya yöneliktir. Çin için enerji arzının çeşitlendirmek ve güvence altına almak Körfez bölgesinin dünyanın en büyük petrol üreticilerinin bulunmasından kaynaklı kritik öneme sahiptir. Çin'in bölgedeki enerji stratejilerini altı önemli başlıkta toplayabiliriz;

1. Enerji Güvenliği ve Petrol İhtiyacı; Çin dünyanın en büyük ekonomisi olması nedeniyle en büyük enerji tüketicisi ve en büyük petrol ithalatçısıdır. Bu nedenle Körfez bölgesinde enerji güvenliğini sağlamak büyük önem arz etmektedir. Bölge petrol ithalatını arttırmaya yönelik stratejiler belirlemektedir. (Lİ, 2020) (Zhang, 2019) Çin için enerji güvenliğini; Düşük enerji verimliliği ve kaynak kıtlığı, enerji tüketiminin kömür dayalı olması ve çevresel baskılar, acil durum yönetimindeki zayıflık ve pazar sistemindeki eksiklikler tehdit eden faktörlerdir. (Li, 2015)

2. BRI ve Enerji Altyapı Yatırımları; 2049 yılına kadar tamamlanması öngörülen bu girişim, büyük ölçüde Çin'in belirlediği şartlar çerçevesinde küresel entegrasyonun artmasına ve Asya'nın Afrika ve Ortadoğu üzerinden Avrupa'ya bağlanmasına yönelik geniş kapsamlı yatırımların teşvik edilmesine önemli bir katkı sağlamaktadır. Körfez bölgesinde, enerji altyapısının güçlendirilmesi ve enerji iletim hatları, limanlar gibi stratejik noktaların kontrol altında tutulması amacıyla BRI, önemli bir araç olarak kullanılmaktadır. Bu çerçevede enerji projeleri, yatırımlar, limanlar, boru hatları ve elektrik şebekeleri gibi unsurlar yer almaktadır. (Yiping, 2020)

Beklenen Çin yatırımlarının 2027 yılı itibarıyla 1 trilyon doları aşabileceği öngörülmektedir. Bu yatırımlar öncelikle limanlar ve havaalanları gibi ulaşım düğüm noktalarında, ayrıca karayolları, demiryolları, telekomünikasyon ağları ve enerji üretim santrallerinde yoğunlaşacaktır. Ayrıca, güzergahlar boyunca elli özel ekonomik bölge kurulması planlanmaktadır. BRI projeleri, ekonomik faaliyetlere önemli bir teşvik sağlamış ve 2019 itibarıyla yaklaşık 90 milyar dolarlık ilişkili yatırım yaratmıştır.

3. Çin'in Yenilenebilir Enerji İş birlikleri

Çin, körfez ülkeleriyle sadece fosil yakıtlar üzerinden değil, aynı zamanda yenilenebilir enerji projeleri üzerinden de önemli partner ve işbirlikçilik yapmaktadır. Körfez ülkeleri ile bağlarını geliştirerek yenilenebilir enerji sektöründe kademeli olarak yüksek değerli girdilere geçiş yapmış, petrol ve petrokimya sektörlerinde kayda değer değer iş birlikleri geliştirmiştir. Özellikle güneş enerjisi ve rüzgâr enerjisi gibi temiz enerji alanında Körfez ülkeleri ile ortaklıklar kurarak, bölgedeki enerji çeşitliliğini artırmayı hedeflemektedir. Çin, enerji güvenliğini sağlamak ve karbon emisyonlarını azaltmak amacıyla Orta Doğu'da yenilenebilir

enerji yatırımlarını artırmaktadır. Bölgedeki ülkelerle yapılan iş birlikleri, Çin'in Kuşak ve Yol Girişimi (BRI) kapsamında stratejik bir öneme sahiptir. (Faris & Alterman, 2023) Başlıca yenilenebilir enerji iş birlikleri; Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ile Çin arasındaki yenilenebilir enerji iş birliği, özellikle güneş enerjisi projeleri kapsamında stratejik ortaklıklarla şekillenmektedir. Bu bağlamda, BAE'nin önde gelen yenilenebilir enerji şirketi Masdar, Çinli enerji firmalarıyla ortak projeler geliştirerek Abu Dabi ve Dubai'de büyük ölçekli güneş enerjisi santrallerinin inşasını gerçekleştirmektedir. Bu iş birliklerinin en dikkat çekici örneklerinden biri, Noor Abu Dhabi Güneş Enerjisi Santralidir. 1.2 GW kurulu kapasiteye sahip olan bu tesis, dünyanın en büyük tek konumlu güneş enerjisi santrali olarak faaliyet göstermektedir. Çinli enerji şirketlerinin aktif katılımıyla gerçekleştirilen bu proje, Çin'in Orta Doğu'daki yenilenebilir enerji yatırımları ve bölgesel enerji dönüşüm sürecine olan katkısını göstermektedir.

Bu tür projeler, Çin'in Kuşak ve Yol Girişimi (BRI) kapsamında enerji iş birliklerini güçlendirme stratejisinin önemli bir parçası olarak değerlendirilmektedir. (World Energy Outlook 2023) Suudi Arabistan'ın Vizyon 2030 hedefleri doğrultusunda, Çin ile yenilenebilir enerji alanındaki stratejik iş birliği giderek derinleşmektedir. Bu kapsamda, ACWA Power ve State Grid Corporation of China (SGCC) gibi önde gelen Çinli enerji şirketleri, Suudi Arabistan'da rüzgâr ve güneş enerjisi projelerinin geliştirilmesine yönelik çeşitli ortak girişimlerde bulunmaktadır. Bu iş birliklerinin en önemli projelerinden biri, Al Faisaliah Güneş Enerjisi Santrali'dir. Çinli yatırımcıların desteğiyle inşa edilmekte olan bu santral, 2.6 GW kapasiteye sahip olup, Suudi Arabistan'ın yenilenebilir enerji üretim kapasitesini artırmayı hedeflemektedir. Bu proje, hem Suudi Arabistan'ın enerji çeşitlendirme stratejisine katkı sağlamakta hem de Çin'in Kuşak ve Yol Girişimi (BRI) kapsamında küresel enerji piyasalarındaki etkisini genişletmesine olanak tanımaktadır. (Vision, 2025)

Çin'in Orta Doğu'daki yenilenebilir enerji iş birlikleri, üç temel stratejik hedef doğrultusunda şekillenmektedir. İlk olarak, bölgedeki ülkelerle geliştirilen iş birlikleri, petrol ve doğalgaz dışındaki alternatif enerji kaynaklarına yönelerek sürdürülebilir enerji politikalarının benimsenmesini teşvik etmektedir. Bu kapsamda, güneş ve rüzgâr enerjisi gibi yenilenebilir enerji projelerine yapılan yatırımlar, enerji arz güvenliğini artırmayı ve fosil yakıtlara olan bağımlılığı azaltmayı amaçlamaktadır. İkinci olarak, enerji teknolojilerinin transferi ve bölgesel kapasitenin geliştirilmesi, Çin'in Orta Doğu'daki yenilenebilir enerji stratejisinin önemli bir bileşeni olarak öne çıkmaktadır. Çinli enerji şirketleri, bölgedeki partnerleriyle birlikte güneş paneli üretimi, rüzgâr türbini sistemleri ve enerji depolama

çözümleri gibi ileri teknolojiye dayalı projeler geliştirmekte ve bu teknolojileri bölge ülkelerine entegre etmektedir. Üçüncü olarak, bölgedeki karbon emisyonlarının azaltılması, Çin'in küresel sürdürülebilirlik politikaları ile uyumlu bir hedef olarak değerlendirilmektedir. Yenilenebilir enerji kaynaklarının yaygınlaştırılması, sera gazı emisyonlarını düşürerek Orta Doğu'da çevresel sürdürülebilirliği sağlamaya yönelik önemli bir adım olarak görülmektedir.

Çin'in Orta Doğu'daki enerji stratejileri güvenlik, ekonomik ve jeopolitik eksen üzerine yer almaktadır. Çin'in Körfez bölgesine yönelik enerji stratejileri, yalnızca enerji arz güvenliğini sağlama hedefiyle sınırlı kalmamakta, aynı zamanda bölgedeki ekonomik, politik ve jeopolitik etkileşimlerini güçlendirmeyi amaçlamaktadır. Enerji kaynaklarının istikrarlı bir şekilde temin edilmesi, Çin'in ekonomik kalkınmasını sürdürebilmesi için kritik bir öneme sahiptir. Bu doğrultuda Çin, Körfez ülkeleriyle geliştirdiği stratejik ortaklıklar aracılığıyla enerji tedarik zincirlerini güvence altına almakta ve bu ülkelerle karşılıklı bağımlılığa dayalı bir ekonomik yapı inşa etmektedir. Çin'in enerji politikaları, küresel enerji pazarındaki etkinliğini artırmayı ve Ortadoğu'daki stratejik nüfuzunu pekiştirmeyi hedeflemektedir. Bu iş birlikleri, hem bölgesel enerji dönüşümüne katkı sağlamakta hem de Çin'in küresel enerji diplomasisi ve sürdürülebilir kalkınma politikaları ile örtüşmektedir.

Bu bağlamda, uzun vadeli enerji anlaşmaları, altyapı yatırımları ve teknoloji transferleri, Çin'in Körfez bölgesindeki varlığını güçlendiren temel unsurlar arasında yer almaktadır. Özellikle, petrol ve doğal gaz tedariki açısından Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri ve Katar gibi ülkelerle yapılan anlaşmalar, Çin'in enerji arz güvenliğini sağlamada kritik bir rol oynamaktadır. Bunun yanı sıra, Çin'in enerji stratejileri sadece ekonomik boyutla sınırlı kalmamakta, aynı zamanda bölgesel politik istikrar ve diplomatik etkileşimleri artırma amacı da taşımaktadır.

Çin, jeopolitik tarafsızlık ilkesini benimseyerek Körfez ülkeleri arasındaki dengeleri gözetmekte ve bölgesel çatışmalara doğrudan müdahil olmadan ekonomik iş birliklerini geliştirmektedir. Bu strateji, Çin'in küresel enerji diplomasisini güçlendirmekte ve Ortadoğu'daki stratejik çıkarlarını korumasına olanak tanımaktadır. Çin'in Körfez bölgesindeki enerji stratejileri, enerji arz güvenliğini sağlama amacının ötesine geçerek ekonomik entegrasyonu artırma, bölgesel politik etkisini güçlendirme ve küresel enerji pazarında daha etkin bir rol oynama hedefleri doğrultusunda şekillenmektedir. Bu stratejik yaklaşım, Çin'in küresel enerji jeopolitiğinde yükselen bir aktör olarak konumunu pekiştirmesine olanak tanımaktadır.

3.ÇİN-KATAR ENERJİ İLİŞKİLERİ

Katar ekonomisi petrol ve doğalgaza dayanmaktadır. Petrol Dukhan ve Qatari'de çıkarılmaktadır. Ülkenin GSYH'sinin %56'sı, ihracat gelirinin %89 doğalgaz ve petrolden elde etmektedir. Katar'ın doğalgaz rezervi dünyada 3. Sırada yer almaktadır. Buda dünya doğalgaz rezervinin %15 kapsamaktadır. Öngörülen bu rezervlerin 300 yıl sürmesidir. Katar'ın bu rezervleri göz önünde bulundurulduğunda ihracat gelirinin yüzde 49 petrol ile, yüzde 40 ise sıvılaştırılmış doğalgaz (LNG) gerçekleştirmektedir. 2008 de başlattığı yeni vizyonu ile (Katar Ulusal Vizyonu) doğal kaynaklara dayalı ekonomi yerine stratejisini değiştirerek insan sermayesine dayalı ekonomiye dönüşümü hedeflemiştir. (DEİK, 2020)

Katar, coğrafi olarak büyük oranda düz bir araziye sahip olduğundan, su ihtiyacını denizden arıtma yoluyla karşılamaktadır. Ülkenin kalkınma politikası, zengin yeraltı kaynaklarından elde edilen gelirle dışa açık, dünyaya entegre bir ekonomi oluşturmak ve kamusal baskıyı azaltan özel sektörü destekleyici politikalar geliştirmek üzerine odaklanmaktadır. Başlangıçta petrol bağımlı olan Katar ekonomisi, doğalgaz kaynaklarının keşfiyle önemli bir dönüşüm sürecine girmiştir. Bu süreç, ülkenin ekonomik yapısını daha sürdürülebilir ve çeşitlendirilmiş bir hale getirmeyi hedeflemektedir. Bugün, Katar ekonomisinin ihracat kalemlerinde doğalgazın payı %40'a ulaşmış ve bu oranın gelecekte artarak devam etmesi beklenmektedir. Katar, doğalgaz ihracatını yıllık 31 milyon tondan 77 milyon tona çıkarmayı hedeflemektedir. Ülkenin doğalgaz rezervleri, 25.3 trilyon metreküplük bir kapasiteye sahiptir ve bu durum, Katar'ı dünya doğalgaz pazarında önemli bir aktörü haline getirmektedir. LNG (Sıvılaştırılmış Doğal Gaz) tesisleri, Katar'ın imalat sanayisinin en önemli sektörlerinden biri olarak öne çıkmaktadır. Ekonomik kalkınma sürecinde, petrol ve doğalgaz üretimi ile ilgili gelişmeleri desteklemek amacıyla, "GTL (Gas-to-Liquids)" teknolojisi üzerine çalışmalar yürütülmektedir. Bu doğrultuda, Ras Laffan ve Mesaieed gibi sanayi bölgelerinin geliştirilmesi, Katar Finans Merkezi ve Katar Bilim ve Teknoloji Parkı gibi önemli altyapı projeleri hayata geçirilmiştir. Ayrıca, serbest ticaret bölgelerinde teknoloji ve finans alanlarında %100 yabancı sermaye ile kurulan şirketlere önemli destekler sağlanmaktadır.

Katar'ın ekonomik büyümesi, sürdürülebilirlik ilkesi doğrultusunda şekillendirilen altyapı ve üstyapı projeleriyle pekiştirilmiştir. Bu projeler, ülkenin küresel müteahhitlik hizmetleri pazarındaki güçlü konumunu pek çok alanda pekiştirmekte, Katar'ı dünyanın en fazla müteahhitlik hizmeti alan pazarlarından biri haline getirmektedir. 2022 Dünya Futbol Şampiyonası'na ev sahipliği yaparak uluslararası alanda güçlü ekonomik yapısını sergileyen

Katar, aynı zamanda ekonomik performansını artıran bir platform oluşturmuştur. Katar'ın ihracatında başlıca ürünler arasında ham petrol, doğalgaz, petrol yağları ve etilen polimerler yer almaktadır. İthalat kalemlerinde ise radarlar, savunma sanayi ürünleri, mücevher eşyası, otomobiller, mobilyalar, telefonlar, inşaat malzemeleri ve gıda ürünleri öne çıkmaktadır. Bu çeşitlilik, ülkenin ekonomi politikalarındaki çeşitlendirme ve dışa açılma stratejilerinin bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Bu süreç, Katar'ı küresel ekonomik sistemde daha rekabetçi ve bağımsız bir aktör haline getirmektedir. (T.C. Ticaret Bakanlığı , 2020)

Katar'ın uyguladığı sürdürülebilir kalkınma ve dışa açılım politikası doğrultusunda Çin Katar ilişkileri karşılıklı çıkarlar temelli saygı çerçevesinde stratejik ortaklık seviyesine ulaşmıştır. İki ülke arasındaki iş birliği enerji temelli ekonomi, güvenlik ve kültür alanlarında derinlik kazanmış, bölgesel ve küresel etkisi artmıştır. Artan enerji bağları ile bu ikili ilişki gittikçe derinleşmektedir.

Çin'in Katar en büyük ikinci doğalgaz tedarikçisi olup enerji ihtiyacının yüzde yirmisinden fazlasını karşılamaktadır. Katar Petroleum gaz ve petrol şirketi ile Çinli firmalar ortak keşif, rafinasyon ve üretim projeleri geliştirmektedir. Katar Körfez İş birliği Konseyindeki varlığı dışında ikili ilişkiler geliştirmeyi amaçlayan stratejik koruma politikalarıyla Çin ile olan ilişkisini karşılıklı bağımlılık temelli daha da kuvvetlendirerek derinleştirmektedir. Bu çerçevede enerji, yatırımlar ve savunma sanayi kapsamında güvenlik iş birliğine dayanmaktadır. (İqtai, 2018) QatarEnergy ve Çin Ulusal Petrol Şirketi (CNPC) şirketi arasında imzalanan 27 yıllık sıvılaştırılmış doğal gaz (LNG) tedarik anlaşması, enerji sektöründe dikkat çeken bir gelişmedir. Bu anlaşma, Katar'ın devasa North Field East (NFE) genişleme projesinin bir parçası olup, yıllık 4 milyon ton LNG'nin SINOPEC'e tedarik edilmesini öngörmektedir. North Field East (NFE) Projesi ile; Katar'ın LNG üretim kapasitesini artırmayı hedefleyen büyük projesi North Field East LNG üretim kapasitesini genişletme projesidir. Bu proje ile Katar, üretimini 77 milyon tondan 110 milyon tona çıkarmayı hedeflemektedir. CNPC ile yapılan anlaşma, uzun vadeli LNG genişleme projesinin ilkidir.

Çin-Katar karşılıklı kazan-kazan stratejisi ile iş birliklerini derinleştirirken enerji güvenliği sağlamış olup, Asya pazarında Katar'ın varlığı da güçlenmiştir. LNG pazarında enerji piyasalarını etkileyecek ve dengeleri değiştirecek niteliktedir. (Reuters, 2023) China National Petroleum Corporation ve Qatar Energy arasındaki anlaşmaya göre 27 yıl boyunca yılda 4 milyon ton LNG tedarik edecek ve China National Petroleum Corporation (CNPC) projedeki %1,25 hisseyi QatarEnergy'e devrini sağlayacak. Dünyanın en büyük gaz rezervine sahip olan

Katar üretim sahasını genişletmeyi, 8 ton üretim kapasitesini hedefleyerek LNG trenin inşasını içeren bir projedir. Proje tamamlandıktan sonra ek üretim kapasitesi ile yıllık 32 milyon ton LNG üretimi hedeflenmektedir. Toplam Katar'ın yıllık LNG ihracatı 110 milyon tona ulaşacaktır. (Corporation, 2023)

Şekil 2: Çin-Katar Ticaret Hacmi

Kaynak: <https://oec.world/en/profile/bilateral-country/chn/partner/qat>

Çin ve Katar arasındaki ekonomik ilişkiler giderek güçlenmektedir. Çin, Katar için önemli bir ticaret ortağı olurken, en büyük ihraç ürünü olan yayın ekipmanları, iki ülke arasındaki teknoloji ve medya iş birliğinin arttığını göstermektedir. Katar'ın ekonomik çeşitliliği sınırlıdır ve ECI endeksine göre düşük bir sıralamada yer almaktadır. Çin, küresel ekonomi içindeki güçlü konumunu sürdürmektedir. 17,8 trilyon dolarlık GSYİH'si ve son 10 yılda gösterdiği yüksek büyüme oranı, Çin'in ekonomik dinamiklerinin ne kadar güçlü

GSYH'si: Belirtilmemiş ancak önceki verilere göre 17,8 trilyon dolar civarında olabilir. Katar'ın ekonomik büyüklüğü küresel ölçekte orta seviyede olsa da kişi başına düşen GSYH'si oldukça yüksektir. GSYİH Büyüme Oranları (2013-2023); Çin'in GSYİH büyümesi: %85,9 (195 ülke arasında 22. sırada) Katar'ın GSYİH büyümesi: %7,18 (195 ülke arasında 163. sırada) Çin'in büyüme oranı, sanayi ve teknoloji sektörlerindeki gelişmelerle güçlü bir ekonomik genişlemeye işaret ediyor. Buna karşın Katar'ın büyüme oranı oldukça düşük ve küresel sıralamada oldukça geride. Kişi Başına Düşen GSYİH (GSYİH PC) Katar: 80.196 dolar (196 ülke arasında 10. sırada) Çin: 12.614 dolar (195 ülke arasında 80. sırada) Bu gösterge, Katar'ın küçük bir nüfusa sahip olmasına rağmen çok yüksek bir kişi başına düşen gelire sahip olduğunu gösteriyor. Ancak, bu gelir büyük oranda enerji sektörüne bağlıdır. Çin'in kişi başına geliri ise hızla artmasına rağmen halen gelişmiş ülkelerin gerisinde. Kişi Başına GSYİH Büyümesi (2013-2023) Çin: %85,9 (küresel olarak üst sıralarda) Katar: %-22,7 (195 ülke arasında 182. sırada) Katar'ın kişi başına GSYH'sinde düşüş olması, enerji fiyatlarındaki dalgalanmalar ve ekonomik çeşitlendirmenin yetersizliği ile açıklanabilir. Bu, ekonomik sürdürülebilirlik açısından Katar için riskli bir durumdur.

Özetleyecek olursak; Çin ve Katar arasındaki ekonomik ilişki büyük ölçüde enerji ticaretine dayanmaktadır. Katar, Çin için önemli bir doğalgaz tedarikçisi konumundadır. Çin'in ekonomik büyüme oranı çok yüksekken, Katar'ın büyüme oranı oldukça düşük ve kişi başına düşen geliri düşüş göstermektedir. Katar, yüksek kişi başına düşen GSYH'sine sahip olsa da, ekonomik çeşitlendirme eksikliği nedeniyle kırılabilir bir yapıya sahiptir. Çin'in ekonomik karmaşıklığı ve sanayileşme süreci Katar'a göre daha ileri seviyededir. Katar, yüksek gelirli bir ekonomi olmasına rağmen büyüme açısından riskler taşımaktadır. Çin ile olan ticari ilişkileri büyük ölçüde enerjiye bağlıdır ve ekonomik çeşitliliğini artırmazsa uzun vadede sürdürülebilir büyüme sağlamakta zorlanabilir.

3.1 Diplomatik

Çin-Katar diplomatik ilişkileri ilk olarak 1988 yılında başlamış olup, iki ülke günümüzde stratejik bir ortaklık çerçevesinde güçlü ilişkiler sürdürmektedir. Nisan 1999'da Katar Emiri Hamad bin Halife El Thani, Pekin'e resmi bir ziyarette bulunmuş ve Çin politikasına verdiği desteği açık bir şekilde ifade etmiştir. 2000'li yılların başından itibaren ikili ilişkiler, özellikle ekonomik temelli iş birlikleri çerçevesinde hızla gelişmeye devam etmiştir.

2004 yılı itibarıyla Çin, Katar'ın en büyük ikinci ticaret ortağı konumuna yükselmiş ve iki ülke arasındaki ticaret hacmini artırmaya yönelik birçok anlaşma imzalanmıştır. 2014

yılında ise Çin ile Katar arasında geniş kapsamlı bir stratejik ortaklık anlaşması yapılmış; bu anlaşma kapsamında enerji, ticaret ve kültür alanlarında iş birliği önemli bir ivme kazanmıştır. Özellikle Çin'in Katar ile imzaladığı 27 yıllık sıvılaştırılmış doğalgaz (LNG) anlaşması, iki ülke arasındaki ekonomik ve stratejik bağları daha da derinleştirmiştir. Bu süreçte, 2010 yılında 10,6 milyar dolar seviyesinde olan Çin-Katar ticaret hacmi, 2023 itibarıyla %130 artış göstererek 24,5 milyar dolara ulaşmıştır. 2020 yılı itibarıyla Çin, Katar'ın en büyük ihracat noktası ve en önemli ticaret ortağı haline gelmiş, böylece iki ülke arasındaki ekonomik ve diplomatik iş birliği tarihinin en güçlü dönemine ulaşmıştır.

Son on yıl içerisinde diplomatik ilişkiler daha da derinleşmiş ve geniş bir iş birliği yelpazesi kazanmıştır. Çinli şirketler, Katar'da petrol ve doğalgaz geliştirme, havaalanları, limanlar, temiz enerji ve yeşil ulaşım, telekomünikasyon ağları ve stadyum inşası gibi çeşitli alanlarda büyük ölçekli projelere katılım göstermiştir. Bu projeler, karşılıklı fayda ve "kazan-kazan" ilkesi doğrultusunda yürütülmektedir. Öte yandan, Katar Yatırım Otoritesi (QIA) de Çin'de teknoloji, ilaç, yeni enerji ve finans gibi sektörlerde aktif yatırımlar gerçekleştirmektedir. Her iki ülke, kendi ulusal kalkınma planları doğrultusunda stratejik hedeflerini göz önünde bulundurarak karşılıklı destek mekanizmalarıyla ilişkilerini güçlendirmekte ve çok boyutlu bir iş birliği çerçevesinde ilerlemektedir. (Bukhari, 2024)

Arap Baharı sonrası, Katar, bölgedeki komşuları ile daha mesafeli ve izole bir ilişki benimsemiş, dış politikasında belirgin bir dönüşüm gerçekleştirmiştir. Bu dönemde, Katar, Arap Bahar'ına daha ılımlı bir destek vermiş ve bu durum, özellikle Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) tarafından statükolarının korunması ve dengeli politikalarını sürdürme çabalarına karşı bir meydan okuma olarak algılanmıştır. Bu farklar, kısa süreli bir diplomatik krize yol açmış, ancak kriz hızla çözüme kavuşturulmuş olsa da Katar'ın dış politikasında köklü bir değişim yaşanmıştır. Bu değişim, Katar'ın dış ilişkilerini çeşitlendirmesini ve ekonomik ile diplomatik bağlarını güçlendirecek yeni politikalar geliştirmesini sağlamıştır. Katar'ın dış politikadaki bu yeni perspektifi, özellikle Çin ile olan ilişkilerinin derinleşmesine yol açmıştır. Katar, bölgesel komşuları ile olası gelecekteki gerginliklere karşı stratejik önlemler almak amacıyla, ekonomik ve diplomatik ilişkilerini çeşitlendirmeyi hedeflemiştir. Bu bağlamda, Katar, gelişmiş bölgeler yerine gelişmekte olan bölgelerle olan yatırımlarını artırmaya yönelik bir strateji benimsemiştir. Bu strateji kapsamında, Katar'ın geniş servet fonları, Kuzey Amerika ve Avrupa pazarları yerine Asya'ya yönelmiş, özellikle Çin'e olan yatırımlarında belirgin bir artış gözlemlenmiştir. Katar, Çin başta olmak üzere Japonya, Güney Kore, ASEAN ülkeleri,

Hindistan ve Rusya'ya milyarlarca dolarlık yatırımlar gerçekleştirmiştir. Son yıllarda Katar'ın yatırım portföyü, dikkat çekici bir şekilde Çin'e kaymıştır. Özellikle sağlık, emlak ve altyapı sektörlerine yönelik yatırımların arttığı gözlemlenmiştir. Bunun en somut örneği, Katar'ın varlık fonunun 10 milyar USD değerinde bir fon kurarak, önde gelen lüks perakende firmalarına 616 milyon USD'lik yatırımlar yapmasıdır. Bu yatırımların önümüzdeki yıllarda daha da artması beklenmektedir.

Katar'ın Çin'e olan ilgisi, yalnızca ekonomik boyutla sınırlı kalmamıştır. Çin vatandaşlarına yönelik daimî oturma izni ve vize muafiyeti gibi uygulamalar, iki ülke arasındaki ilişkilerin daha da derinleşmesine olanak sağlamıştır. Ayrıca, artan sınır ötesi ticaret, bölge ülkeleri arasında yapılan tek para takası anlaşması sayesinde kolaylaşmıştır. Çin ile gelişen ekonomik ilişkilerin, özellikle enerji sektöründe daha da güçlendiği söylenebilir. Katar, Çin için önemli bir enerji tedarikçisi olarak stratejik bir rol üstlenmektedir. Çin'in gelecekteki enerji ihtiyacının giderek artmasıyla birlikte, Katar'ın enerji güvenliği açısından önemi daha da belirgin hale gelecektir. Bu bağlamda, Katar, Çin ile olan enerji ilişkilerini güçlendirerek, küresel enerji piyasalarında rekabet avantajı sağlamayı hedeflemektedir. Özetleyecek olursak; Katar'ın dış politikası, Arap Baharı sonrası daha bağımsız bir yol izlemeye başlamış ve Çin ile olan ilişkileri bu süreçte önemli bir stratejik yönelim kazanmıştır. Çin ile artan ekonomik ve diplomatik bağlar, Katar'ın bölgedeki pozisyonunu güçlendirmek ve gelecekteki bölgesel gerginliklere karşı hazırlıklı olmak için önemli bir araç haline gelmiştir. (İqtai, 2018)

Çin ve Katar, 26-29 Eylül 2017 tarihlerinde Pekin'de düzenlenen 86. Interpol Genel Kurulu'nda, güvenlik alanındaki iş birliğini güçlendirmeye yönelik bir anlaşma imzalamışlardır. Bu anlaşma, terörizm ve finansmanıyla mücadele, iki ülke arasındaki güvenlik alanlarında koordinasyonun artırılması ve genel güvenlik iş birliğinin derinleştirilmesine odaklanmıştır. Çin'in güvenlik alanlarındaki etkisini genişletme stratejisinin bir parçası olarak, Katar, bölgesel stratejik rakipleri olan Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ve Suudi Arabistan ile de benzer şekilde stratejik ortaklıklar kurmuştur. Çin'in bu güvenlik odaklı stratejik ortaklıkları, özellikle askeri teknolojiler ve savunma iş birlikleri ile pekiştirilmiştir. 2014 yılında Doha Uluslararası Deniz Savunma Fuarı'na aktif katılım sağlayan Çin, Katar'a yönelik askeri ihracatını artırmayı hedeflemiş, bu çerçevede Katar 23,89 milyar dolar değerinde silah satın almıştır. Bu satış, Çin'in Katar ile olan askeri ilişkilerini güçlendirmesi anlamına gelirken, aynı zamanda Katar'ın güvenlik alanındaki ihtiyaçlarını da karşılamıştır. Çin, sıvılaştırılmış doğalgaz (LNG) gibi stratejik enerji kaynakları bakımından Katar ile olan ticaret dengesini,

askeri teknoloji satışı ile dengelemeyi amaçlamaktadır. Bu doğrultuda, Çin'in Katar ile güçlenen güvenlik ortaklığı, bölgedeki Körfez İş birliği Konseyi (GCC) güvenlik krizlerinde arabulucu rolünü üstlenmesini sağlamaktadır.

Çin'in Ortadoğu'daki güvenlik stratejisi, bölgedeki bütünlük ve istikrarı koruma amacını taşımaktadır. Çin'in Katar ile olan güçlü güvenlik ilişkileri, aynı zamanda Suudi Arabistan ve Katar arasındaki gerginliklerin çözülmesinde de önemli bir rol oynamaktadır. Bu çözüm süreci, Çin'in ekonomik kaygılar doğrultusunda şekillenmektedir. Çin, Suudi Arabistan, İran, Katar ve BAE ile kurduğu yakın ilişkiler aracılığıyla bölgedeki kutuplaşmayı azaltmaya yönelik önemli bir arabuluculuk faaliyeti yürütmektedir. Bu bağlamda, Çin'in Katar ile olan güvenlik iş birliği, yalnızca bölgesel istikrarı sağlamak için değil, aynı zamanda ekonomik çıkarlarını korumak için de bir araç olarak kullanılmaktadır. Körfez İş birliği Konseyi'nin (GCC) bölgesel kalkınmadaki rolü, Çin için büyük önem taşımaktadır. Bu örgütün etkinliği, özellikle Katar ile Çin arasındaki ilişkiler açısından kritik bir faktördür. Çin'in bölgedeki ekonomik kalkınmayı destekleyen politikaları, GCC'nin bütünlüğünü ve iş birliğini teşvik etmeyi hedeflemektedir. Bu durum, Çin'in bölgedeki güvenlik dinamikleri üzerinde önemli bir etkiye sahip olup, gelecekteki bölgesel iş birlikleri için de bir temel oluşturmaktadır. Çin ile Katar arasındaki güvenlik ve askeri iş birliği, sadece ikili ilişkiler açısından değil, aynı zamanda bölgesel güvenlik ve istikrar açısından da stratejik bir öneme sahiptir. Çin, bu iş birliğini, bölgedeki diğer ülkelerle ilişkilerini dengelemek ve GCC'nin ekonomik kalkınma sürecine katkı sağlamak amacıyla kullanmaktadır. Bu bağlamda, Çin'in Ortadoğu stratejisi, güvenlik alanındaki bütünlük ve ekonomik gelişim arasında denge kurmayı hedefleyen bir yaklaşımdır. (Ramani, 2017) Çin ile Katar arasındaki ilişkiler, her iki ülkenin halklarının yararına olacak şekilde pratik iş birliği çerçevesinde ivme kazanmış ve küresel düzeyde önemli faydalar sağlamıştır. Bu ilişkiler, uluslararası adalet, bölgesel refah ve ortak kalkınma ilkeleri doğrultusunda şekillenmekte olup, önümüzdeki on yıl içinde istikrarlı bir şekilde ilerlemeye devam edeceği öngörülmektedir.

Son on yılda, Çin-Katar ilişkileri, karşılıklı güvene dayalı bir model oluşturarak uzun vadeli kalkınma ve sosyal istikrar açısından kayda değer ilerlemeler kaydetmiştir. Benzer deneyimlerden beslenen bu iş birliği, iki ülkenin uluslararası koşullara uygun ortak bir bakış açısı geliştirmesine ve temel çıkarlarını koruyarak bağımsız kalkınma süreçlerinde birbirlerini desteklemelerine olanak tanımaktadır.

Özellikle 2020 yılından itibaren Çin, Katar'ın en büyük ticaret ortağı haline gelmiş ve enerji alanındaki iş birliğinin yanı sıra altyapı geliştirme, yüksek teknoloji ve finansal yatırımlar

gibi çeşitli sektörlerde yeni iş birliği modelleri geliştirilmiştir. Yapay zekâ, gıda güvenliği ve yenilenebilir enerji gibi alanlarda ilerlemelerin artarak devam edeceği ve bu gelişmelerin her iki ülke açısından yüksek fayda sağlayacağı öngörülmektedir. Bununla birlikte, Çin ile Katar arasındaki kültürel etkileşim de giderek daha aktif bir hâle gelmektedir. Katarlı gençler arasında Çin kültürüne olan ilgi artmakta ve Çince öğrenen bireylerin sayısı yükselmektedir. 2022 FIFA Dünya Kupası, Katar'ın modern kimliğini uluslararası arenada tanıtmaya katkıda bulunmuş ve Çinli turistler için Katar'ı cazip bir destinasyon hâline getirmiştir. Nitekim, önceki yıllara kıyasla Çin'den Katar'a yapılan turist ziyaretlerinde %68 oranında bir artış gözlemlenmiştir. Çin'in Kuşak ve Yol Girişimi (BRI) ve küresel kalkınma, güvenlik ve medeniyet girişimleri çerçevesinde, iki ülkenin ortak bir gelecek inşa etme hedefi doğrultusunda farklı alanlarda iş birliğini sürdüreceği öngörülmektedir. Bu kapsamda, ekonomik, teknolojik ve kültürel alanlarda geliştirilen ortak projeler, her iki halkın refahına önemli katkılar sunmaya devam edecektir. (Bukhari, 2024)

Çin-Körfez ilişkileri ve özelde Çin-Katar enerji iş birliği üzerinden diplomatik ilişkiler açısından değerlendirilecek olursak;

Enerji Güvenliğinde Çeşitlendirme ve Kurumsallaşma: Çin ile Katar arasındaki uzun vadeli LNG anlaşmaları, enerji güvenliği açısından önemli bir temel teşkil etmektedir. Bu iş birliğinin yalnızca ticari değil, aynı zamanda kurumsal ve teknik düzeyde de güçlendirilmesi, taraflar arasındaki stratejik bağımlılığı daha dengeli ve sürdürülebilir hale getirecektir. Bu doğrultuda, enerji güvenliğini sadece arz-talep dengesine indirgemeyen, aynı zamanda teknolojik transfer, ortak yatırım ve çevresel sürdürülebilirliği içeren çok boyutlu politikalar geliştirilmelidir.

Güney-Güney İş Birliğinin Derinleştirilmesi: Çin'in geliştirdiği iş birliği modeli, gelişmekte olan ülkeler açısından Batı merkezli kalkınma paradigmasına alternatif bir yapı sunmaktadır. Bu nedenle, Çin-Katar iş birliğinin yalnızca ikili düzeyde değil, çok taraflı ve bölgesel çerçevelerle desteklenmesi, Güney-Güney iş birliği anlayışının somut çıktılarla güçlendirilmesini sağlayacaktır. Özellikle Körfez İş birliği Konseyi (KİK) gibi bölgesel platformlarla uyumlu stratejiler geliştirilmesi önerilmektedir.

Yumuşak Güç Unsurlarının Artırılması: Çin'in Körfez bölgesindeki varlığını yalnızca ekonomik ve enerji temelli değil, kültürel diplomasi, eğitim iş birlikleri ve medya alanındaki yumuşak güç unsurlarıyla da pekiştirmesi, bölge ülkeleriyle olan ilişkilerinin toplumsal zeminde daha derinlemesine kabul görmesini sağlayacaktır. Özellikle akademik değişim programları, ortak araştırma merkezleri ve dil eğitimi gibi alanlara yatırım yapılması faydalı olacaktır.

Çok Kutuplu Enerji Düzeni İçin Ortak Mekanizmalar: Çin-Katar enerji ilişkisi, çok kutuplu bir enerji düzeninin inşasında örnek bir model teşkil etmektedir. Bu nedenle, benzer ülkelerle kurulacak enerji odaklı iş birliklerinde ortak izleme mekanizmaları, kriz yönetim sistemleri ve uzun vadeli planlama platformları oluşturulması önerilmektedir. Bu tür kurumsal yapılar, taraflar arası güveni artırarak küresel enerji sistemindeki belirsizliklere karşı daha dirençli bir yapı oluşturacaktır.

Sürdürülebilirlik ve Yeşil Enerji İş Birliği: Çin'in yeşil kalkınma hedefleri ile Katar'ın enerji dönüşüm vizyonu arasında önemli bir örtüşme bulunmaktadır. Bu çerçevede, yenilenebilir enerji, karbon nötr teknolojiler, enerji verimliliği ve çevresel sürdürülebilirlik alanlarında ortak projeler geliştirilmesi, iki ülke arasındaki iş birliğini yeni nesil enerji stratejilerine taşıyacaktır. (Ayoob, 2008)

3.2 Ekonomik, Kalkınma ilişkileri 2000'den itibaren Bağımlılık İlişkisi mi, Zorunlu İlişki mi?

21.yüzyılda küresel sistemde yükselen aktörlerden biri olarak öne çıkan Çin Halk Cumhuriyeti, dış politikasını ekonomik büyüme ve enerji güvenliği ekseninde yeniden yapılandırmış ve bu doğrultuda Orta Doğu, özellikle de Körfez bölgesi ile ilişkilerini stratejik düzeyde geliştirmiştir. Söz konusu ilişkiler, enerji ticareti, altyapı yatırımları, dijital teknoloji ve kalkınma odaklı ekonomik iş birlikleri çerçevesinde derinleşmektedir. Bu bağlamda Çin-Körfez ilişkilerinin doğası, uluslararası ilişkiler literatüründe farklı teorik yaklaşımlarla ele alınmakta; özellikle bağımlılık teorisi çerçevesinde tartışmaya açılmaktadır. Bu çalışmanın temel amacı, Çin-Körfez ekonomik ilişkilerinin niteliğini bağımlılık teorisi perspektifiyle analiz etmek ve bu ilişkilerin asimetrik bir bağımlılık mı yoksa karşılıklı zorunluluk temelinde şekillenen bir iş birliği mi olduğu sorusuna yanıt aramaktır.

Bağımlılık teorisi, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki ekonomik ilişkilerde yapısal eşitsizliklerin sürdürüldüğünü savunan eleştirel bir yaklaşımdır. Özellikle Latin Amerika'daki kalkınma pratiklerinden yola çıkarak geliştirilen bu teori, çevre ülkelerin kalkınma süreçlerinin, merkez ülkelerin ekonomik çıkarlarına hizmet ettiği ölçüde sürdürülebilir olduğunu öne sürer. Andre Gunder Frank'a göre, çevre ülkeler ancak merkez ülkelerin ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde entegre olduklarında sistem içerisinde varlık gösterebilirler. Benzer şekilde Cardoso ve Faletto, ekonomik bağımlılığın yalnızca dışsal ilişkilerle sınırlı olmadığını, aynı zamanda ülkelerin içsel sosyal, siyasal ve kurumsal yapılarıyla da yakından ilişkili olduğunu belirtmektedir (Cardoso & Faletto, 1979)

Wallerstein'in dünya-sistem kuramı ise bu yapıyı daha da sistematikleştirerek dünya ekonomisini merkez, yarı-çevre ve çevre şeklinde üçlü bir yapıda sınıflandırır. Bu modele göre çevre ülkeler, merkez ülkelerin ucuz hammadde ve iş gücüne erişimini sağlayarak sistemin periferisinde yer almakta; buna karşılık sanayileşmeleri ve teknolojik gelişimleri sınırlanmaktadır. (Wallerstein, 2011)

Çin, 2000'li yıllardan itibaren Körfez ülkeleriyle geliştirdiği ekonomik ilişkileri, enerji arz güvenliği stratejileri ve küresel ticaret politikaları doğrultusunda şekillendirmiştir. Özellikle Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE) ve Katar gibi ülkelerle enerji temelli ortaklıklar, altyapı projeleri ve teknoloji transferi içeren çok boyutlu iş birlikleri hayata geçirilmiştir. Çin'in Körfez bölgesinden gerçekleştirdiği petrol ithalatı 2000'li yılların başından itibaren on beş kat artmış; bu artış, Çin'in enerji güvenliği açısından bölgeye duyduğu stratejik bağımlılığı ortaya koymuştur. (Lons, Fulton, Sun, & Al-Tamimi, 2019) Bu artış, Çin'in enerji arz güvenliği açısından bölgeye olan stratejik bağımlılığını göstermektedir. Bağımlılık teorisi açısından değerlendirildiğinde, Körfez ülkeleri Çin'e enerji ihracatı yoluyla dış ticaret gelirlerini artırmakta; bunun karşılığında Çin'den altyapı yatırımları, finansal kaynaklar ve teknoloji transferi sağlamaktadır. Ancak bu ilişkinin temel dinamiği, Körfez ülkelerinin Çin'in artan enerji talebine olan ekonomik bağımlılığıdır. Bu durum, özellikle ekonomik çeşitlendirme (diversifikasyon) hedeflerinin dışsal aktörlere endekslenmesi sonucunu doğurarak uzun vadeli bir yapısal bağımlılık ilişkisi inşa edebilir. Bununla birlikte, Çin'in de Körfez bölgesine yönelik bağımlılığı göz ardı edilemez.

Enerji arz güvenliğini sağlama amacıyla Çin, başta Suudi Arabistan olmak üzere bölge ülkeleriyle uzun vadeli tedarik anlaşmaları yapmıştır. Bu bağlamda ilişkilerin yalnızca tek yönlü değil, karşılıklı ekonomik zorunluluklar temelinde şekillendiği görülmektedir. Her iki taraf için de ekonomik güvenliğin sağlanması, stratejik ilişkilerin devamlılığı açısından kritik bir rol oynamaktadır. Son yıllarda Çin ile Körfez ülkeleri arasındaki iş birliği enerji sektörüyle sınırlı kalmamış, yapay zekâ, 5G altyapısı, dijital bankacılık ve yenilenebilir enerji gibi stratejik sektörleri de kapsamaya başlamıştır. Çinli teknoloji şirketlerinin Körfez'deki yatırımları, bölge ülkelerinin dijital dönüşüm stratejilerine ivme kazandırmaktadır. Bu gelişmeler, Çin'in teknolojik kapasitesini ihraç etmesi açısından avantaj sunarken, aynı zamanda Körfez ülkelerinin teknolojiye bağımlılığını artırma riski taşımaktadır. (Ziegler, 2008)

Çin-Körfez ilişkileri, bağımlılık teorisi bağlamında değerlendirildiğinde, klasik anlamda bir tek yönlü bağımlılık değil, daha çok zorunlu karşılıklı bağımlılık modeli ortaya

çıkmaktadır. Çin'in enerji arz güvenliği, Körfez ülkelerinin ise ekonomik çeşitlendirme hedefleri bu iş birliğini karşılıklı olarak gerekli kılmaktadır. Ancak bu ilişkinin sürdürülebilirliği, Körfez ülkelerinin Çin'e olan teknolojik ve finansal bağımlılık düzeyine bağlı olarak şekillenmektedir. Uzun vadede Çin'in bölgedeki siyasi ve güvenlik politikalarına daha fazla müdahil olup olmayacağı, bu ilişkinin dönüşümünde belirleyici olacaktır. Çin-Körfez ilişkileri, bağımlılık teorisi çerçevesinde değerlendirildiğinde, klasik anlamda tek yönlü bir bağımlılık ilişkisi değil, daha çok karşılıklı ekonomik zorunluluk temelinde şekillenen bir yapıya sahiptir.

Çin'in enerji ihtiyacı ve Körfez ülkelerinin ekonomik çeşitlendirme hedefleri, taraflar arasında simetrik olmayan ancak tamamlayıcı bir bağımlılığı ortaya koymaktadır. İlişkilerin sürdürülebilirliği ise Körfez ülkelerinin Çin'e olan finansal, teknolojik ve siyasi bağımlılık düzeyine bağlı olarak evirilmektedir. Bu çerçevede önümüzdeki yıllarda Çin'in bölgedeki siyasi ve güvenlik boyutundaki rolünün artıp artmayacağı, mevcut ekonomik iş birliğinin kapsamını ve niteliğini doğrudan etkileyecektir.

Çin ile Körfez İş Birliği Konseyi (KİK) ülkeleri arasındaki ekonomik ilişkiler, 2000'li yıllardan itibaren enerji ticareti, altyapı yatırımları ve teknoloji transferi gibi alanlarda önemli gelişmeler göstermiştir. Bu ilişkilerin doğası üzerine yapılan akademik tartışmalar, bağımlılık teorisi ve karşılıklı zorunluluk perspektifleri etrafında şekillenmektedir. Bağımlılık teorisi, gelişmekte olan ülkelerin gelişmiş ülkelere ekonomik bağımlılığının, kalkınma süreçlerini olumsuz etkileyebileceğini öne sürer. Bu bağlamda, Çin'in Körfez ülkeleriyle olan ilişkisi, özellikle enerji ithalatına dayalı olarak, Çin'in bu ülkelere olan bağımlılığı şeklinde değerlendirilebilir.

Çin, enerji ihtiyacının büyük bir kısmını Suudi Arabistan ve diğer Körfez ülkelerinden karşılamaktadır. Örneğin, 2018 yılında Çin, Suudi Arabistan'dan petrol ithalatını artırarak, bu ülkeyi en büyük petrol tedarikçisi haline getirmiştir. (Shidhani & Baig, 2024) Diğer yandan, Çin-Körfez ilişkileri karşılıklı bağımlılık ve kazan-kazan stratejisi çerçevesinde değerlendirilmektedir. Körfez ülkeleri, ekonomilerini çeşitlendirmek ve fosil yakıtlara olan bağımlılıklarını azaltmak amacıyla Çin ile iş birliklerini artırmaktadır.

Çin'in Körfez bölgesindeki artan varlığı, jeopolitik dinamikleri de etkilemektedir. Çin, bölgedeki diplomatik rolünü genişleterek, örneğin İran ve Suudi Arabistan arasındaki diplomatik ilişkilerin yeniden tesis edilmesinde arabuluculuk yapmıştır. Bu tür girişimler,

Çin'in bölgedeki stratejik etkisini artırmakta ve geleneksel güç dengelerini değiştirmektedir. Özellikle Suudi Arabistan'ın "Vizyon 2030" stratejisi kapsamında, Çin ile yeşil teknoloji ve yenilenebilir enerji alanlarında ortak projeler geliştirilmiştir. Financial Times'ın haberine göre, 2021-2024 yılları arasında Çin, Suudi Arabistan'a 21,6 milyar dolar değerinde doğrudan yabancı yatırım yapmış ve bu yatırımların büyük bir kısmı temiz teknolojilere yönelmiştir. (White, Leng, Omran, & Irwin-Hunt, 2024)

Çin'in Körfez bölgesindeki artan varlığı, jeopolitik dinamikleri de etkilemektedir. Çin, bölgedeki diplomatik rolünü genişleterek, örneğin İran ve Suudi Arabistan arasındaki diplomatik ilişkilerin yeniden tesis edilmesinde arabuluculuk yapmıştır. Bu tür girişimler, Çin'in bölgedeki stratejik etkisini artırmakta ve geleneksel güç dengelerini değiştirmektedir. Çin ve Körfez ülkeleri arasındaki ilişkiler hem bağımlılık hem de karşılıklı zorunluluk perspektiflerinden incelenebilir. Enerji ticareti ve ekonomik iş birlikleri, tarafların karşılıklı çıkarlarına hizmet ederken, jeopolitik dinamikler de bu ilişkilerin şekillenmesinde önemli rol oynamaktadır. Gelecekte, bu ilişkilerin nasıl evrileceği, küresel enerji piyasaları ve uluslararası politik dengeler açısından kritik öneme sahip olacaktır.

Çin'in Körfez ülkeleriyle 2000'lerden itibaren geliştirdiği ekonomik kalkınma temelli ilişkilerinin bağımlılık mı yoksa zorunluluk çerçevesinde şekillendiği konusunda net bir çıkarım yapmak güçtür. Bu konuda farklı perspektifler bulunmaktadır. Çin-Körfez ilişkileri değerlendirildiğinde, ekonomik stratejiler, ticari ilişkiler, kalkınma iş birlikleri, enerji ticareti ve jeopolitik dengeler göz önünde bulundurularak kapsamlı bir analiz yapmak gerekmektedir. Bağımlılık teorisi, gelişmekte olan ülkelerin gelişmiş ülkelere ekonomik bağımlılığının kalkınma süreçlerini olumsuz yönde etkilediğini ve bu bağımlılığın sürdürülebilir büyümeyi sekteye uğratabileceğini öne sürmektedir. Bu çerçevede, bir ülkenin diğerine olan ekonomik bağımlılığı arttıkça, kalkınma süreçleri de dışsal faktörlere daha açık hale gelmektedir. Ancak Çin ile Körfez ülkeleri arasındaki ilişki değerlendirildiğinde, küresel ekonomide karşılıklı bağımlılık ilkesi temelinde zorunlu bir iş birliği modelinin öne çıktığı görülmektedir. Bu ilişki, tarafların karşılıklı ekonomik çıkarlarını gözetmeleri nedeniyle daha çok simetrik ve tamamlayıcı bir yapıya sahiptir. Bu doğrultuda, ekonomik iş birlikleri ve kalkınma süreçleri karşılıklı fayda sağlamaktadır. Özellikle Çin'in enerji ihtiyacı dikkate alındığında, bu ilişkinin bir bağımlılık ilişkisi olarak değerlendirilmesi mümkündür. Ancak Körfez ülkelerinin de ekonomik çeşitlendirme ve yatırım iş birlikleri çerçevesinde Çin ile stratejik ortaklık kurduğu

düşünüldüğünde, bu ilişkiler zorunlu bir karşılıklı bağımlılık modeli çerçevesinde şekillenmektedir.

Çin, son yıllarda küresel dış politikasını önemli ölçüde yeniden şekillendirerek, önceliklerini gelişen küresel dinamiklere göre uyarlamıştır. Bu çerçevede, Kuşak ve Yol Girişimi ve büyük ölçekli altyapı projeleri gibi geleneksel stratejilerden uzaklaşan Çin, yeni teknolojiler, dijital altyapı projeleri ve ülkesini küresel alanda tanıtmak adına diplomatik girişimlere daha fazla odaklanmaktadır. Çin ile Körfez ülkeleri arasındaki ilişkiler de bu dönüşümle paralel olarak, yeni bir boyut kazanmaktadır. Bu bağlamda, stratejik öneme sahip alanlarda; tedarik zincirleri, yapay zekâ, kritik mineraller ve yenilenebilir enerji gibi konulara yönelik iş birlikleri artış göstermiştir.

Körfez ülkeleri özellikle Suudi Arabistan, BAE ile ekonomilerini dijitalleştirmeye yönelerek Çinli teknoloji şirketleri ve araştırma enstitüleriyle iş birliklerine hız verdi. Bu gelişmeler doğrultusunda ekonomik ilişkilerle birlikte siyasi ve güvenlik bağları da genişledi, Çin'in geleneksel siyaset yapısı değişmiştir. Körfez ülkelerinin ekonomi temelli çıkarlarının ve yapısının değişiminin temel nedeni, son yirmi yılda Çin'in bu ülkeler için en büyük enerji müşterisi haline gelmesidir.

Çin'in bölgeye yönelik artan ilgisi ve uyguladığı politikalar, gelecekte Çin'in Körfez'de siyasi ve güvenlik boyutunda müdahalelerde bulunup bulunmayacağı hususunda yeni soruları gündeme getirmektedir. Son yirmi yılda Çin, enerji ithalatını on beş kat artırarak dünyanın en büyük petrol ithalatçısı konumuna ulaşmıştır. Bu süreçte, Çin'in GCC'den (Körfez İş birliği Konseyi ülkeleri) yaptığı toplam enerji ithalatı, %5 seviyesinden %20'nin üzerine çıkarak önemli bir artış göstermiştir. Önümüzdeki yıllarda bu trendin devam etmesi beklenirken, her iki taraf için de uzun vadeli refah ve ekonomik güvenliğin sağlanması kritik bir önem arz etmektedir. (Lons, 2024)

Çin'in enerji bağımlılığı Körfez Bölgesine bakış açısını da değiştirmeye ve bölgedeki istikrar konusunda daha fazla önemsemeye ve bölgeye daha fazla diplomatik ve askeri sermaye ayırıp ayırmaması gerektiği tartışma konusu olurken, Çin sadece körfez bölgesindeki tedarikçi mantığını değiştirerek tedarikçi çeşitliliğini arttırmaya yönelik Irak, Agola, Brezilya ve Venezuela tedarik etmektedir. Ancak tedarik maliyeti ve güvenlik nedeniyle Körfezdeki üreticileri avantajlı durum sağlıyor. Uzun vade de bakıldığında küresel enerji geçişlerinde Körfez ülkeleri ve Çin'in ilişkileri için lehine değişebilir. Jeopolitik gerginlik ve çatışmalarla

küresel enerji piyasalarının küresel petrol fiyatları üzerindeki etkisine göre sınırlandı. Çin ve Körfez ülkeleri arasındaki ilişkiler hem bağımlılık hem de karşılıklı zorunluluk perspektiflerinden incelenebilir. Enerji ticareti ve ekonomik iş birlikleri, tarafların karşılıklı çıkarlarına hizmet ederken, jeopolitik dinamikler de bu ilişkilerin şekillenmesinde önemli rol oynamaktadır. Gelecekte, bu ilişkilerin nasıl evrileceği, küresel enerji piyasaları ve uluslararası politik dengeler açısından kritik öneme sahip olacaktır.

SONUÇ

Bu tez, Çin Halk Cumhuriyeti'nin 21. yüzyıldaki küresel yükselişiyle birlikte ortaya çıkan jeopolitik ve jeoekonomik dönüşümün, Körfez Bölgesi özelinde nasıl bir enerji merkezli ekonomi politiği inşa ettiğini; bu sürecin özellikle Katar örneği üzerinden ne tür potansiyeller ve sınırlılıklarla şekillendiğini analiz etmeyi amaçlamıştır. Araştırma, Çin'in Körfez'deki dış politika ve ekonomik yönelimlerini bağımlılık teorisi ve jeoekonomik yaklaşım çerçevesinde değerlendirmiş; Çin-Katar enerji ilişkilerini bu çok katmanlı yapı içinde konumlandırmıştır.

Araştırma sonuçları, Çin'in enerji merkezli dış politikasının sadece ekonomik çıkarlarla sınırlı olmadığını; aksine, bu politikaların, Çin'in küresel güç statüsünü kurumsallaştırma sürecinin temel araçlarından biri hâline geldiğini göstermektedir. Çin'in 2000'li yıllardan itibaren dışa açılım politikası, hızla artan enerji talebi ve buna paralel olarak gelişen enerji güvenliği doktrini, Körfez ülkeleriyle kurduğu stratejik ortaklıkları derinleştirmiştir. Bu bağlamda, Katar ile geliştirilen enerji ilişkileri, sadece arz güvenliğini sağlama amacı taşımamakta; aynı zamanda, Çin'in ekonomik nüfuzunu Körfez'de pekiştiren, karşılıklı ama yapısal olarak asimetrik bağımlılık ilişkileri inşa eden bir jeoekonomik stratejinin ürünü olarak değerlendirilmektedir.

Bağımlılık teorisi perspektifinden bakıldığında, Çin-Katar ilişkileri, klasik merkez-çevre ilişkisinden farklı olarak, karşılıklı ama eşitsiz bağımlılık biçiminde seyretmektedir. Çin, Katar'ın enerji kaynaklarını uzun vadeli anlaşmalarla kendi tedarik zincirine entegre ederken; Katar ise Çin pazarına erişim, sermaye akışı ve teknolojik iş birlikleri yoluyla kendi ekonomik çeşitlenme stratejilerini desteklemektedir. Bu ilişki biçimi, Katar gibi küçük ama kaynak zengini ülkelerin büyük güçlerle kurduğu ilişkilerde bağımlılığı bir karşılıklılık çerçevesinde yeniden tanımladığı hibrit bir modelin örneğidir. Ancak bu karşılıklı bağımlılığın yapısal asimetrisi, Çin'in bölgedeki ekonomik belirleyiciliğini pekiştirmektedir. Katar'ın Çin ile geliştirdiği iş birliği, bir yandan enerji piyasasında konumunu tahkim ederken, diğer yandan Batılı müttefikleriyle olan stratejik denge politikasını sürdürmesini gerektiren çok yönlü bir dış politika pratiğini zorunlu kılmaktadır.

Jeoekonomik çerçevede, Çin'in Körfez politikası, enerji diplomasisinin ötesine geçerek altyapı, lojistik, dijitalleşme ve finans gibi stratejik sektörlerde etkili olmaya başlamıştır. Çin'in “Kuşak ve Yol Girişimi” (BRI) kapsamında Körfez ülkelerine sunduğu altyapı yatırımları, sermaye aktarımı ve teknoloji transferi, enerji merkezli ilişkileri daha geniş bir jeoekonomik bütünlüğe taşımıştır. Bu bağlamda Çin, Körfez ülkelerinin ekonomik dönüşüm programlarıyla (örneğin

Katar'ın "Vision 2030"u) uyumlu politikalar geliştirerek bölgesel düzeyde "ekonomik ortaklığa dayalı nüfuz stratejisi" inşa etmektedir. Bu strateji, askeri olmayan ancak yüksek düzeyde dönüştürücü bir etki taşıyan "yumuşak gücün kurumsallaşması" süreci olarak değerlendirilebilir.

Çalışmada ulaşılan bir diğer önemli sonuç, Çin-Katar ilişkilerinin Güney-Güney iş birliği bağlamında gelişen alternatif bir kalkınma modelinin işaretlerini taşıdığıdır. Bu model, Batı merkezli normatif kalkınma söylemlerine karşı, pragmatik ve tarafsız diplomasiye dayalı, siyasi şartlandırmalar içermeyen ve ortak fayda vurgusuyla şekillenen bir yaklaşıma işaret etmektedir. Bu bağlamda Çin, hegemonya iddiası taşımadan, ekonomik araçlarla etki alanı oluşturarak, çok kutuplu dünya düzeninin inşasında yapısal bir aktör olarak öne çıkmaktadır.

Bununla birlikte, bu stratejik ortaklık modelinin çeşitli sınırları da bulunmaktadır. Her ne kadar Çin, Körfez bölgesinde tarafsızlık ve müdahalesizlik ilkeleri doğrultusunda güven tesis etmeye çalışsa da, bu tutum güvenlik temelli tehdit algılarına karşı yeterli bir politika üretmesini engelleyebilir. Körfez'deki istikrarsızlıklar, Çin yatırımları açısından jeopolitik kırılma yaratmakta; aynı zamanda enerjiye dayalı ilişkilerin sektörel çeşitliliği sınırlaması, yapısal bağımlılığı pekiştiren bir unsur hâline gelmektedir. Bu durum, uzun vadede Çin'in Körfez'deki varlığını ekonomik bir ortaklıktan öteye taşıyamama riskini de beraberinde getirmektedir.

Bu tezin bilimsel katkısı; Çin'in Körfez Bölgesi'ne yönelik enerji politikalarını özellikle Katar örneği üzerinden ele alarak, literatürde nadiren bütüncül şekilde ele alınan jeoekonomik strateji, enerji diplomasisi ve bağımlılık ilişkileri kesişiminde özgün bir analiz sunmaktadır. Çalışma, sadece enerji güvenliği perspektifiyle sınırlı kalmayarak, Çin'in ekonomik yayılma stratejilerini yumuşak güç, karşılıklı bağımlılık ve normatif dış politika eksenlerinde yeniden değerlendirmeye olanak sağlamaktadır.

Bu yönüyle tez, Körfez bölgesine yönelik Çin politikalarını hem yapısal düzeydeki dönüşümler (Batı'nın nüfuz kaybı, çok kutupluluk eğilimleri) hem de ülke düzeyinde geliştirilen stratejik ortaklıklar perspektifinden ele alarak uluslararası ilişkiler literatürüne disiplinler arası bir katkı sunmaktadır. Özellikle Çin-Katar enerji ilişkilerinin bağımlılık teorisi bağlamında yeniden yorumlanması, klasik merkez-çevre modelinin ötesine geçen asimetrik karşılıklılık kavramının işlenmesi açısından literatürde özgünlük taşımaktadır.

Ayrıca bu çalışmanın politik katkısı değerlendirildiğinde, Çin'in Körfez'de uyguladığı enerji temelli stratejilerin yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda siyasi ve jeopolitik etkiler ürettiğini ortaya koyarak, bölge ülkelerinin dış politika ve ekonomi yönetimi açısından çeşitli öngörüler sunmaktadır. Özellikle:

Katar gibi enerji ihracatçısı ülkeler için, Çin ile geliştirilen enerji merkezli iş birliklerinin sadece ekonomik fayda değil, aynı zamanda stratejik özerklik alanı yarattığı vurgulanmaktadır. Bu durum, dış politikanın çeşitlendirilmesi ve çok yönlü ortaklıklar kurma açısından önemli bir fırsattır.

Çin için, Körfez bölgesindeki enerji diplomasisinin, bölgedeki jeopolitik kırılmalıklar ve güvenlik mimarisi eksikliğinden dolayı sınırlı bir etki alanına sahip olduğu; bu nedenle Çin'in enerji ilişkilerini güvenlik, çevre, teknoloji ve toplumsal kalkınma gibi alanlarla bütünleştirmesi gerektiği değerlendirilmiştir.

Sonuç olarak, Çin-Katar enerji iş birliği, Çin'in Körfez'de izlediği enerji merkezli jeoekonomik stratejinin mikro düzeydeki yansıması ve çok kutuplu küresel düzende kurumsallaşan yeni güç dengelerinin önemli bir bileşenidir. Çin'in bu stratejik yönelimi, sadece ekonomik kazanımları değil, aynı zamanda bölgesel istikrar, teknolojik dönüşüm ve stratejik özerklik açısından da etkili sonuçlar doğurmaktadır. Çin, Körfez'de enerji üzerinden inşa ettiği bu çok katmanlı ilişki ağıyla, küresel düzeyde alternatif bir kalkınma vizyonunun mümkün olduğunu göstermekte ve Batı merkezli uluslararası düzenin yeniden yapılandırılmasına katkı sunan bir güç olarak konumlanmaktadır.

Kaynakça

- T.C. Ticaret Bakanlığı . (2020). KATAR ÜLKE PROFİLİ. ANKARA, TÜRKİYE.
- Abdulkader, B., & Hassan, F. F. (2022, Kasım 03). *China-UAE bilateral trade rises 28% to exceed \$64 bn during 1st 8 months of 2022: Chinese Envoy*. Emirates News Agency: <https://wam.ae/en/details/1395303098069> / Alıntı Tarihi 16/01/2024 adresinden alındı
- Aboul-Dahab, K. M. (2021). The Virtual Silk Road between China and the Arab States. *Asian Journal of Middle Eastern and Islamic Studies*, Volume 15, Issue 1.
- Affairs, C. M. (2020, Ağustos 10). *China-Arab States Cooperation Forum*. chinaarabcf.org: <http://www.chinaarabcf.org/lthyjwx/bzjhywj/djjbzjhy/> adresinden alındı
- Angun, E. (2022, Aralık 9). *EMİRATES New Agency-WAM*. EMİRATES New Agency-WAM: <https://wam.ae/tr/details/1395303110513> adresinden alındı
- Ayoob, M. (2008). *The Many Faces of Political Islam: Religion and Politics in the Muslim World*. University of Michigan Press.
- Bachulska, A., & Bianco, C. (2023, February 21). *An open relationship: What European governments can learn from China-Gulf cooperation*. European Council on Foreign Relations: <https://ecfr.eu/article/an-open-relationship-what-european-governments-can-learn-from-china-gulf-cooperation/> Alıntı Tarihi :25.09.2023 adresinden alındı
- Bukhari, I. (2024, December 30). *Qatar-China trade rose over 130% in a decade: Ambassador*. The Peninsula: <https://thepeninsulaqatar.com/article/30/12/2024/qatar-china-trade-rose-over-130-in-a-decade-ambassador> Alıntı Tarihi 05/03/2024 adresinden alındı
- Büyükçerçi, M. (2023). *Çin Halk Cumhuriyetinin Ülke Raporu 2023*. Mersin: Akdeniz İhracatçı Birlikleri.
- Calabrese, J. (2020, Mayıs 19). *China's Maritime Silk Road and the Middle East: Tacking Against the Wind*. Middle East Insitute: <https://www.mei.edu/publications/chinas-maritime-silk-road-and-middle-east-tacking-against-wind> adresinden alındı
- Cardoso, F. H., & Faletto, E. (1979). *Dependency and Development in Latin America*. California: University of California Press.
- Cas-expo. (2023, Ağustos 14). *cas-expo.org*. China-UAE Industrial Capacity Cooperation Demonstration Zone: <https://www.cas-expo.org.cn/en/newsDet.html?id=1309> adresinden alındı
- Center, B. P. (2016, Mayıs). *Brics Policy Center*. Brics Policy Center: <https://bricspolicycenter.org/en/forum-de-cooperacao-china-paises-arabes/> Alıntı Tarihi (15.04.2023) adresinden alındı
- Cgtn*. (2022, Aralık 10). *news.cgtn.com*: <https://news.cgtn.com/news/2022-12-10/China-Arab-relations-reaching-new-milestone-in-the-epoch-making-summit-1fDPNkrorTi/index.html> adresinden alındı
- CGTN. (2022, ARALIK 10). *news.cgtn.com*. CGTN: <https://news.cgtn.com/news/2022-12-10/China-Arab-relations-reaching-new-milestone-in-the-epoch-making-summit-1fDPNkrorTi/index.html> adresinden alındı
- CGTN. (2023, Nisan 25). *news.cgtn.com*: <https://news.cgtn.com/news/2023-04-25/Chart-of-the-Day-High-caliber-workforce-to-drive-high-quality-development-1jhGNDYDS5a/index.html> adresinden alındı

- Chat GPT. (2024, mART 14). Chat GBT 3.5: <https://chat.openai.com/c/083067c9-ae11-4caf-be51-eb953fe9b5df> adresinden alındı
- Chausovsky, E. (2023, May 29). *China's Gulf Diplomacy and the Future of Taiwan*. Gulf International Form: <https://gulif.org/chinas-gulf-diplomacy-and-the-future-of-taiwan/> Alıntı tarihi 19/02/2024 adresinden alındı
- China, M. o. (2021, AĞUSTOS 17). *Special Envoy of the Chinese Government on the Middle East Issue Zhai Jun Attends the 2nd International Symposium on China-MENA Cooperation*. Ministry of Foreign Affairs The People's Republic of China: https://www.fmprc.gov.cn/eng/zy/jj/2020zt/kjgzbdfyyq/202406/t20240606_11380171.html adresinden alındı
- China, T. S. (2016, Jan 13). *Full text of China's Arab Policy Paper*. ENGLISH.GOV.CN: http://english.www.gov.cn/archive/publications/2016/01/13/content_281475271412746.htm adresinden alındı
- Corporation, C. N. (2023, 06 21). *CNPC reaches agreement with QatarEnergy*. China National Petroleum Corporation: <https://www.cnpc.com.cn/en/nr2023/202306/f59eba30db614a4d93180ff251ca8a32.shtml> adresinden alındı
- Ctgn. (2022, December 9). *CTGN See Difference*. Chart of the Day: First China-Arab States Summit, an epoch-making milestone: <https://news.cgtn.com/news/2022-12-09/First-China-Arab-States-Summit-an-epoch-making-milestone-1fCWiaKTg1q/index.html> adresinden alındı
- Çalışkan, Z. (2018, 10 17). *Çin'in Ortadoğu Politikası*. İNSAMER: https://www.insamer.com/tr/cinin-ortadogu-politikasi_1697.html adresinden alındı
- Çalışkan, Z. (2018, Ekim 17). *İNSAMER*. <https://www.insamer.com/>: https://www.insamer.com/tr/cinin-ortadogu-politikasi_1697.html adresinden alındı
- Daily, B. (2022, Aralık 14). *China-Arab States Cooperation Form*. <http://www.chinaarabcf.org/>: http://www.chinaarabcf.org/zagx/gjydy/202312/t20231214_11202190.htm adresinden alındı
- DEİK. (2020). *Katar Ülke Profili*. Ankara: Ticaret Bakanlığı Dış Temsilcilikler ve Uluslararası Etkinlikler Genel Müdürlüğü.
- Divya, A. (2024, EKİM 8). *Ortadoğu'da gerginlik tırmanırken Çin diplomatik dengesini koruyabilecek mi?* THE DIPLOMAT: <https://thediplomat.com/2024/10/can-china-sustain-its-diplomatic-balance-as-middle-east-tensions-escalate/> adresinden alındı
- DOĞAN, D. (2023, Nisan-363 2). *Çin Dış Politikasında Yeni Yönelim Suudi Arabistan-İran Ara Buluculuğu Ve Şi Jinping'in Moskova Ziyareti*. SETA, s. 1-6.
- Doğan, D. (2023). *Çin Dış Politikasında Yeni Yönelim Suudi Arabistan-İran Arabuluculuğu ve Şi Jinping'in Moskova Ziyareti*. SETA Perspektif sayı:363.
- Doğan, D. (Mayıs 2022). *Çin'in Enerji Güvenliği Ekseninde Uyguladığı Enerji Politikasını Anlamak: Geleceğe Bakış-Geçmişe Dönüş*. Kriter, Yıl 7, Sayı 68 <https://kriterdergi.com/dosya-enerjide-donusum/cinin-enerji-guvenligi-ekseninde-uyguladigi-enerji-politikasini-anlamak-gelecege-bakis-gecmise-donus>.
- Downs, E. (2024). *China-Middle East Energy Relations*. Senior Research Scholar, Center on Global Energy Policy, Columbia University.

- Drummond, J., & Yiming, R. Z. (2022, Kasım 4). *Arabian Gulf Business Insight*. AGBI: https://www.agbi.com/articles/china-gcc-free-trade-agreement-in-final-and-critical-stage/?gad_source=1&gclid=EAlaIQobChMI9IOLzOifggMVID0GAB0MZAdQEAYASAAEgIFg_D_BwE adresinden alındı
- Duana, J., & She, G. (2021). Initiative and Visions: Synergy between Development Strategies of China and the Arab States. *Asian Journal of Middle Eastern and Islamic Studies*, Volume 15, Issue 3.
- Duanaand, J., & She, G. (2021). Initiative and Visions: Synergy between Development Strategies of China and the Arab States. *ASIAN JOURNAL OF MIDDLE EASTERN AND ISLAMIC STUDIES*, VOL. 15, NO. 3, 379–397.
- Eghtesadnews. (2021, 10 27). *eghtesadnews*. Çin ile 25 yıllık anlaşmanın ekonomik menüsü: <https://www.eghtesadnews.com/%D8%A8%D8%AE%D8%B4-%D8%A7%D8%AE%D8%A8%D8%A7%D8%B1-%D8%B3%DB%8C%D8%A7%D8%B3%DB%8C-57/469606-%D9%85%D9%86%D9%88%DB%8C-%D8%A7%D9%82%D8%AA%D8%B5%D8%A7%D8%AF%DB%8C-%D8%AA%D9%88%D8%A7%D9%81%D9%82-%D8%B3%D8%A7%D9%84%D9%87-%D8%A8%D8%A> adresinden alındı
- Ehteshami, A., & Horesh, N. (2019). *China's Presence in the Middle East The Implications of the One Belt, One Road Initiative*. Routledge.
- el-Harisi, G. (2023, Mart 28). *Çin, Suudi Arabistan ile ticaret alanındaki liderliğini pekiştiriyor*. ŞARKUL AVSAT: <https://turkish.aawsat.com/home/article/4237991/%C3%A7in-suudi-arabistan-ile-ticaret-alan%C4%B1ndaki-liderli%C4%9Fini-pek%C5%9Ftiriyor> / 18/07/2023 adresinden alındı
- Elhenawy, A. (2024, Haziran 26). *Orta Doğu, Çin'in yumuşak güç versiyonuna uyanıyor*. China Daily: <https://www.chinadaily.com.cn/a/202406/26/WS667b658ca31095c51c50adb9.html> Alınış Tarihi: 13/07/2024 adresinden alındı
- Erkan, S., & Yüce, M. (2020). ÇİN DIŞ POLİTİKASINDA ORTADOĞU'NUN DEĞİŞEN KONUMU: ARAP BAHARI SONRASI BÖLGESEL GELİŞMELER ÜZERİNDEN BİR ANALİZ. *Bölgesel Araştırmalar Dergisi*, Mayıs 4 (1) 11-44.
- Ermağan, İ., & Üstünel, E. (2014). Çin'in Orta Doğu Politikaları. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Issue 37 19-39.
- Estachy, L. (2020). The struggle for power between China and the United States: lessons from history. *Вестник МГИМО-Университета*, 13(1):82-99.
- Faris, A.-S., & Alterman, J. B. (2023, December 11). *China's Essential Role in the Gulf States' Energy Transitions*. CSIS: <https://www.csis.org/analysis/chinas-essential-role-gulf-states-energy-transitions> adresinden alındı
- Form, W. E. (2023, Nisan 4). *World Economic Forum*. https://www.weforum.org/:https://www.weforum.org/agenda/2017/05/what-is-asean-explainer/?DAG=3&gclid=Cj0KCQjw8qmhBhClARIsANAtbocqz2RXz2iAgFpW374WOS3nba3HnHcrbQHiraTUPbAM4URnIzkrB6IaAkyIEALw_wcB adresinden alındı
- Forum, C.-A. S. (2018, July 10). *Declaration of Action on China-Arab States Cooperation under the Belt and Road Initiative*. <http://www.chinaarabcf.org/>: <http://www.chinaarabcf.org/lthyjwx/bzjhywj/dbjbjzjhy/201807/P020210828263718115188.pdf> adresinden alındı

- GCC. (2023, 26 Nisan). *Gulf Cooperation Council*. <https://www.gcc-sg.org/>: <https://www.gcc-sg.org/en-us/Pages/default.aspx> adresinden alındı
- Godement, F. (2015, Haziran 15). *ONE BELT, ONE ROAD": CHINA'S GREAT LEAP OUTWARD*. ecf.eu: https://ecfr.eu/paris/publication/one_belt_one_road_le_grand_bond_de_la_chine_par_dela_ses_frontieres/ adresinden alındı
- Grachikov, E. N. (2020 ALINTI:Zau ve Wang 2011 International Economic Strategy Vol. 2, No. 6.). China in Global Governance:Ideology, Theory,and Instrumentation. *RUSSIA IN GLOBAL AFFAIRS*, VOL. 18 • No.4 • OCTOBER – DECEMBER 132-153.
- Group, S. A. (2023, 21 12). *Şangay Havalimanı ve Abu Dabi Havalimanı işbirliği anlaşması*. China-Arap States Cooperation Formu: http://www.chinaarabcf.org/zagx/gjydy/202312/t20231221_11208481.htm / alınma tarihi 02/01/2024 adresinden alındı
- GÜRCANLI, Z. (2023, Eylül 25). *ekonomim.com*. EKONOMİM.: <https://www.ekonomim.com/kose-yazisi/cin-akdeniz-denkleminde-dahil-oluyor/709206> /Alıntı Tarihi 16/01/2024 adresinden alındı
- Hillman, J. E. (2020, Mart 18). *The Emperor's New Road China and the Project of the Century*. Yale University Press. ChatGPT: <https://chat.openai.com/c/7f98c8fe-8f39-47e7-bf35-5ed6ffbe5981> adresinden alındı
- Hofman, B. (2018). Reflections on 40 years of China's reforms . R. Garnaut, L. Song, & C. Fang içinde, *China's 40 Years Of Reform And Development 1978–2018* (s. 53). Australia: The Australian National University Press.
- Hüseyin, H. (2022, Aralık 5). *Gözler gelecekte: Yeni dönemde Çin-Arap ilişkileri*. CGTN: <https://news.cgtn.com/news/2022-12-05/Eyes-on-the-future-China-Arab-relations-in-the-new-era-1fvGIMQKTC/index.html> adresinden alındı
- İdaresi, Ç. U. (2023, 12 21). *Çin ve Mısır Uzay Ajansı uzay alanında işbirliği belgesi*. China-Arab States Cooperation Forum: http://www.chinaarabcf.org/zagx/gjydy/202312/t20231221_11208485.htm adresinden alındı
- iea.org. (2025, Şubat 17). *Tracking Clean Energy Innovation: Focus on China*. iea.org: <https://www.iea.org/reports/tracking-clean-energy-innovation-focus-on-china> adresinden alındı
- İktibas Dergisi. (2022, Aralık 8). *Çin için Ortadoğu, "vazgeçilmez" enerji kaynağı*. İktibas: <https://iktibasdergisi.com/2022/12/08/cin-icin-ortadogu-vazgecilmez-enerji-kaynagi/> adresinden alındı
- Independent Türkçe*. (2022, Aralık 10). <https://www.indyurk.com/>: <https://www.indyurk.com/node/586076/d%C3%BCnya/k%C3%B6rfez-%C3%A7in-i%C3%9C%87%C5%9Fbirli%C4%9Fi-ve-kalk%C4%B1nma-zirvesi%E2%80%99nin-sonu%C3%A7-bildirgesi-yay%C4%B1nland%C4%B1> adresinden alındı
- İqtai, A. (2018, JUL 03). *Commentary: Isolated Qatar pivots towards China, as its ties with Gulf states wane*. Chanel New Asia: <https://web.archive.org/web/20180823210726/https://www.channelnewsasia.com/news/commentary/qatar-gulf-states-growing-ties-china-10450188> adresinden alındı

- İstikbal, D. (2022, Aralık 17). *Arap Dünyasındaki Çin Yatırımları*. SETAV.ORG: <https://www.setav.org/arap-dunyasindaki-cin-yatirimlari/> / 28.03.2023 adresinden alındı
- Jazeera, A. (2023, AĞUSTOS 21). *China-brokered Saudi-Iran deal driving 'wave of reconciliation', says Wang*. ALJAZEERA: <https://www.aljazeera.com/news/2023/8/21/china-brokered-saudi-iran-deal-driving-wave-of-reconciliation-says-wang> adresinden alındı
- JINGXI, M., AIQING, F., & ZHENHUAN, M. (2023, 12 04). *Coexistence among civilizations emphasized*. Chinadaily: <https://www.chinadaily.com.cn/a/202312/04/WS656d0646a31090682a5f1308.html> adresinden alındı
- Jinping, X. (2022, Haziran 24). *Çin Cumhurbaşkanı Xi Jinping Küresel Kalkınma Üst Düzeyli Diyalogu'nda konuştu*. <https://turkish.cri.cn/>: <https://turkish.cri.cn/2022/06/24/ARTIKukFA03RYvab6pwTmOtS220624.shtml> (Alıntı Tarihi: 13/09/2023 saat:11:40 adresinden alındı
- Kalaycı, S. (2022, Aralık 28). *Çin'in Körfez'e Artan İlğisi*. TASAM: https://tasam.org/tr-TR/Icerik/70239/cinin_korfeze_artan_ilgisi adresinden alındı
- Khalid, D. I., Chairperson, & Chawla, D. M. (2020). *China's BRI: Regional Prospects and Implications. PSYCHOLOGY AND EDUCATION (2021) 58(1), 4229-4235.*
- Li, L. (2015). *China's Energy Security and Energy Risk Management Author. Journal of International Affairs, Cilt 69, Sayı 1 S:86-97.*
- Li, L. (2015). *ENERGY SECURITY AND ENERGY RISK MANAGEMENT. Journal of International Affairs , Vol. 69, No. 1, The Geopolitics of Energy, 86-97.*
- Lİ, Z. (2020). *China's Energy Diplomacy in the Middle East and Its Geopolitical Implications. Asian Journal of Comparative Politics.*
- Liang, W., & Yang, M. (2019). *Urbanization, Economic Growth and Environmental Pollution: Evidence from China. Sustainable Computing: Informatics and Systems, 2, 1-9.*
- Lons, C. (2024, May 20). *East meets middle: China's blossoming relationship with Saudi Arabia and the UAE*. ecf.eu: <https://ecfr.eu/publication/east-meets-middle-chinas-blossoming-relationship-with-saudi-arabia-and-the-uae/> adresinden alındı
- Lons, C., Fulton, J., Sun, D., & Al-Tamimi, N. (2019, October 21). *European Concl On Foreign Relations. China's great game in the Middle East:* https://ecfr.eu/publication/china_great_game_middle_east/ adresinden alındı
- Marine Deal News*. (2022, Aralık 30). [marinedealnews.com: https://www.marinedealnews.com/cin-arap-ulkeleri-yakinlasmasi-ne-anlama-geliyor/](https://www.marinedealnews.com/cin-arap-ulkeleri-yakinlasmasi-ne-anlama-geliyor/) adresinden alındı
- Mazucco, L. J. (2023, July 20). *China's Dual Strategy in the Red Sea: Balancing Economic Expansion and Military Presence*. Gulf Inernational Forum: <https://gulfif.org/chinas-dual-strategy-in-the-red-sea-balancing-economic-expansion-and-military-presence/> adresinden alındı
- McGinley, S. (2022, Temmuz 27). *Arabian Gulf Business Insight*. AGBI: <https://www.agbi.com/analysis/middle-east-nets-over-half-of-chinas-belt-and-road-funding/> adresinden alındı
- Ministry of Foreign Affairs, t. P. (2014, Kasım 17). *Xi Jinping Delivers Important Speech at Federal Parliament of Australia Entitled "Pursuing Chinese and Australian Development Dreams Hand*

- in Hand and Achieving Regional Prosperity and Stability Shoulder to Shoulder*". Ministry of Foreign Affairs, the People's Republic of China:
https://www.fmprc.gov.cn/mfa_eng/gjhdq_665435/2797_665439/3377_664820/3379_664824/201411/t20141119_586151.html / Alıntı Tarihi 13/09/2023 saat:07:10 adresinden alındı
- Mobley, T. (2019). The Belt and Road Initiative. *Strategic Studies Quarterly* , Vol. 13, No. 3, 52-72.
- N.Grachikov, E. (2020). China in Global Governance:Ideology, Theory,and Instrumentation. *RUSSIA IN GLOBAL AFFAIRS*, VOL. 18 • No.4 • OCTOBER – DECEMBER 132-153.
- News, C. (2023, 12 4). *Çin ve Ürdün, "Kuşak ve Yol"un ortak inşasına yönelik işbirliğine ilişkin bir mutabakat*. China Arab States Cooperation Formu:
http://www.chinaarabcf.org/zagx/wshz/202312/t20231204_11193984.htm / alıntı tarihi 02/01/2024 saat:12:50 adresinden alındı
- Organization, S. C. (2023, Mart 23). <http://eng.sectesco.org/>. sectesco.org:
<http://eng.sectesco.org/cooperation/20170110/192193.html> adresinden alındı
- Outlook, W. E. (2023, OCTOBER 20). *World Energy Outlook 2023*. IEA:
<https://iea.blob.core.windows.net/assets/86ede39e-4436-42d7-ba2a-edf61467e070/WorldEnergyOutlook2023.pdf> adresinden alındı
- Overseas, H., İgcu, & Finance, H. K. (2023, March 24). *How to Better Build Smart Cities in West Asia as Saudi Arabia and Iran Reached Agreements in Beijing?* Institute for Global Cooperation and Understanding (İGCU) at Peking University: <https://en.igcu.pku.edu.cn/info/1014/3192.htm> adresinden alındı
- Paszak, P. (2021, ŞUBAT 28). *Çin ve "Malacca İkilemi"*. War Saw Institute.:
<https://warsawinstitute.org/china-malacca-dilemma/> adresinden alındı
- Policy, I. f. (2018, June). *Made in China 2025*. ISACA:
<https://isdpeu/content/uploads/2018/06/Made-in-China-Backgrounder.pdf> adresinden alındı
- Pollack, J. D. (2011). Unease from Afar China. J. D. Pollack içinde, *The Arab Awakening America and the Transformation of the Middle East* (s. 298-304). A SABAN CENTER AT THE BROOKINGS INSTITUTION BOOK.
- Qatar, E. o. (31, Ocak 2019). *Xi Jinping holds talks with Qatari Emir Tamim*. Embassy of The Peoples Republic of China in The State Of Qatar: http://qa.china-embassy.gov.cn/zkgx/201902/t20190201_1477771.htm Alıntı Tarihi 14/04/2023 adresinden alındı
- Ramani, S. (2017, November 16). *China's Growing Security Relationship With Qatar*. The Diplomat:
<https://thediplomat.com/2017/11/chinas-growing-security-relationship-with-qatar/> adresinden alındı
- Reuters. (2023, November 6). *Sinopec signs new 27-year LNG supply deal with QatarEnergy*. REUTERS: <https://www.reuters.com/business/energy/sinopec-says-signs-new-27-year-lng-supply-deal-with-qatarenergy-2023-11-04/> Alıntı Tarihi 12/03/2025 adresinden alındı
- Rolland, N. (2017, Mayıs 23). *China's Eurasian Century? Political and Strategic Implications of the Belt and Road Initiative*. The National Bureau of Asian Research:
<https://www.nbr.org/publication/chinas-eurasian-century-political-and-strategic-implications-of-the-belt-and-road-initiative/> adresinden alındı

- Scobell, A., & Nader, A. (2016). *China in the Middle East The Wary Dragon*. Santa Monica, Calif.: RAND Corporation Syf:19-20.
- Shichor, Y. (2018). Vision, revision and supervision: the politics of China's OBOR and AIIB and their implications for the Middle East. A. E. Horesh içinde, *China's Presence in the Middle East* (s. 38-53). New York: Routledge is an imprint of the Taylor & Francis Group.
- Shidhani, R. A., & Baig, S. (2024). Balancing power and prosperity: China's geo-economic engagement with the Gulf Cooperation Council. *Asian Review of Political Economy*, 1-28.
- Singer, P. W. (2024, January 19). *How China is winning the Middle East*. Defence One: <https://www.defenseone.com/ideas/2024/01/how-china-winning-middle-east/393483/> Alıntı tarihi 08/02/2024 adresinden alındı
- Singh, M. (2022, December 8). *The Middle East in a Multipolar Era*. foreignaffairs.com: <https://www.foreignaffairs.com/middle-east/middle-east-multipolar-era/> adresinden alındı
- Tisdell, C. (1993). *Economic Development in the Context of China Policy Issues*. İngiltere: MACMILLAN BASIN LTD.
- Tracker, C. G. (2024, EYLÜL 11). *American Enterprise Institute*. aei.org: <https://www.aei.org/china-global-investment-tracker/> adresinden alındı
- Turan, İ. (2020). *ÇİN'İN ENERJİ GÜVENLİĞİ POLİTİKASI Kuşak Yol İnisiyatifi ve Avrasya'da "Yeni Büyük Oyun*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Üngör, Ç. (2014). Arap Baharı,Çin Rüyası. *Ortadoğu Analiz Mart-Nisan Cilt: 6 Sayı: 61, 76-77*.
- Vision, 2. S. (2025, Ocak 28). *vision2030.gov.sa*. Vision 2030: <https://www.vision2030.gov.sa/ar/explore/projects/neom> adresinden alındı
- Wallerstein, I. (2011). *The Modern World-System I: Capitalist Agriculture and the Origins of the European World-Economy in the Sixteenth Century*. California: University of California Press.
- White, E., Leng, C., Omran, A. A., & Irwin-Hunt, A. (2024, December 4). *China's ties with Saudi Arabia buoyed by green tech*. Financial Times: https://www.ft.com/content/f0babafc-57e6-434f-9d94-013c312dc0f9?utm_source=chatgpt.com adresinden alındı
- Workman, D. (2023, June 17). World's Top Exports.com: https://www.worldstopexports.com/top-15-crude-oil-suppliers-to-china/?expand_article=1 adresinden alındı
- Xinhua. (2016, January 13). *China's Arab Policy Paper*. ENGLISH.GOV.CN: https://english.www.gov.cn/archive/publications/2016/01/13/content_281475271412746.htm#:~:text=China's%20proposed%20initiatives%20of%20jointly,three%20high%20and%20new%20tech adresinden alındı
- Xinhuanet Yayınlanma. (2023, Elül 11). *China Arab States Cooperation Form*. <http://www.chinaarabcf.org/>: http://www.chinaarabcf.org/zagx/gjydy/202311/t20231109_11176531.htm adresinden alındı
- Xuming, Q., & Fulton, J. (2017). China-Gulf Economic Relationship under the "Belt and Road" Initiative. *Asian Journal of Middle Eastern and Islamic Studies Vol. 11, No. 3, 12-21*.
- Yiping, H. (2020). • Huang Yao. (2020)Belt and Road Initiative: Implications for the Middle East." . *Middle East Policy Journal*.

- Yunbi, Z. (2023, Şubat 01). *CHINA DAILY.COM.CN*. CHINA DAILY:
<https://www.chinadaily.com.cn/a/202302/01/WS63d9a031a31057c47ebac2b7.html>
adresinden alındı
- Zhang, Y. (2019). China's Strategic Interest in the Middle East: A New Energy Security Framework.
Energy Policy Journal.
- Ziegler, C. E. (2008). Great Powers and Regional Orders: The United States and China in the Persian Gulf. M. Kaim içinde, *Great Powers and Regional Orders: The United States and China in the Persian Gulf* (s. 1137-1155). Routledge.